

W BUDOWIE...

OBYWATELSTWO, MŁODZIEŻ I EUROPA

PAKIET SZKOLENIOWY NR 7

T-KIT

OBYWATELSTWO W EUROPIE

PARTNERSTWO

RADA EUROPY I KOMISJA EUROPEJSKA

SZKOLENIE-MŁODZIEŻ

WWW.TRAINING-YOUTH.NET

W budowie...

Obywatelstwo, młodzież i Europa

Pakiet szkoleniowy
Obywatelstwo w Europie

Witamy w serii T-kit

Niektórzy z was mogą zastanawiać się, co właściwie oznacza termin T-kit. Istnieją dwa wyjaśnienia. Pierwsze z nich jest proste, T-kit to skrót dwóch angielskich słów oznaczających pakiet szkoleniowy (training kit). Drugie wyjaśnienie związane jest z brzmieniem skrótu T-kit, po angielsku wymawia się go jak „ticket”, czyli bilet. Bilet potrzebny jest, gdy wybieramy się w podróż. Postać przedstawiona na okładce zwana „Spiffy” trzyma w ręku bilet na pociąg, bowiem właśnie wybiera się w podróż, by odkrywać nowe idee. Naszym zdaniem ten T-kit jest narzędziem, które każdy z was może zastosować w pracy. Oddajemy go w ręce pracowników młodzieżowych i trenerów, oferując im teoretyczne i praktyczne narzędzia, które przydadzą im się podczas szkolenia młodych ludzi.

Seria T-kit to efekt wspólnego, całorocznego wysiłku ludzi pochodzących z różnych kręgów kulturowych, zawodowych i organizacyjnych. W tym przedsięwzięciu udział wzięli zarówno trenerzy młodzieżowi, liderzy młodzieżowi z organizacji pozarządowych, jak i profesjonalni publicyści. Wszystko po to, by powstała publikacja wysokiej jakości, która odpowiadałaby na potrzeby swoich odbiorców i równocześnie zawierała różne sposoby ujmowania tematów, nie tylko w kontekście lokalnym, ale przede wszystkim europejskim.

Ten T-kit powstał w ramach Programu Partnerstwa w Europejskim Szkoleniu Pracowników Młodzieżowych (Partnership Programme on European Youth Worker Training), prowadzonego przez Komisję Europejską i Radę Europy. Te dwie instytucje współpracują nie tylko podczas wydawania T-kitów, organizują też wspólnie szkolenia treningowe, redagują magazyn „Kojot” i tworzą dynamiczną stronę internetową.

Aby dowiedzieć się więcej o programie (nowych publikacjach, ogłoszeniach dotyczących nowych treningów, etc.) lub też uzyskać elektroniczną wersję pakietów szkoleniowych, odwiedź stronę: www.training-youth.net

Wydawnictwo Rady Europy

F -67075 Strasburg Cedex

© Rada Europy i Komisja Europejska, maj 2003

Rozpowszechnianie materiałów z tej publikacji dopuszcza się jedynie w niekomercyjnych celach edukacyjnych i wyłącznie wtedy, gdy cytowane jest źródło.

Ten dokument nie wyraża oficjalnej opinii Komisji Europejskiej lub Rady Europy, ich członków bądź organizacji współpracujących z tymi instytucjami.

The Polish translation of the original T-kit was funded and made by the Polish National Agency of the Youth Programme in 2004 with the permission of the Partnership Programme. The Polish National Agency assumes responsibility for accuracy of the translation.

Publikacja została sfinansowana w roku 2004 ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu oraz Komisji Europejskiej w ramach Programu MŁODZIEŻ. Przekład za zgodą Programu Partnerstwo. Narodowa Agencja Programu MŁODZIEŻ ponosi pełną odpowiedzialność za zgodność polskiej wersji językowej z tekstem oryginalnym.

ISBN 83-60058-00-8

**Koordinator serii
nadzór nad treścią i układem graficznym**

Balázs Hidvéghi

Redaktor

Peter Merry

Autorzy

(zob. także ostatnią stronę)

Miguel Angel García López

Andreas Karsten

Peter Merry

Yael Ohana

Alison Straker

**Koordinatorzy polskich edycji
pakietów szkoleniowych**

Renata Sobolewska

Wawrzyniec Pater

Tłumaczenie

Agata Giermakowska

Przedruk materiału z niniejszej publikacji jest
dozwolony wyłącznie na zasadach niekomer-
cyjnych i dla celów edukacyjnych pod
warunkiem podania źródła

Konsultant

Peter Wootsch

Sekretariat

Dianna Osayande (*administrator*)

Laetitia Pougary (*webmaster*)

Okładka i postać Spiffy'ego

The Big Family

**Rada Europy
DG IV**

Dyrektoriat Młodzieży i Sportu

Europejskie Centrum Młodzieży w Strasburgu

30 Rue Pierre de Coubertin

F-67000 Strasburg, Francja

Tel: +33-3-88 41 23 00 – Fax: +33-3-88 41 27 77

Europejskie Centrum Młodzieży w Budapeszcie

Zivatar ucta 1-3

H-1024 Budapeszt, Węgry

Tel: +36-1-212-4078 – Fax: +36-1-212-4076

**Komisja Europejska
DG Edukacja i Kultura**

Wydział D5: Polityka Młodzieżowa i Program Młodzież

Rue de la Loi, 200

B-1049 Bruksela, Belgia

Tel: +32-2-295 1100 – Fax: +32-2-299 4158

Spis treści

Przedmowa	5
Wstęp	7
Obywatelstwo w Europie	9
• Skąd pochodzimy? Historia Europy i obywatelstwa	9
• „Powrót obywatela” Współczesne koncepcje obywatelstwa	19
• Możliwy rozwój wydarzeń – przyszłość nie jest tym, czym była, lecz... ..	27
Nasz schemat pojęciowy	31
A zatem, do dzieła!	43
Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego	45
Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego	55
Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów	67
Wnioski	91
Bibliografia	93
Adresy stron internetowych	99
O autorach	103

Witaj obywatelu Europy! Zapraszamy cię do zapoznania się z pakietem szkoleniowym poświęconym obywatelstwu europejskiemu. Temat tej publikacji wydaje się obecnie zajmować umysły wielu ludzi, mamy nadzieję, że i tobie nie pozostaje on obojętny.

W umowie partnerskiej dotyczącej europejskiego szkolenia pracowników młodzieżowych Rada Europy i Komisja Europejska stwierdziły, że kwestia obywatelstwa europejskiego jest priorytetem. Dlatego myślimy, że warto postawić sobie następujące pytania: Jak możemy zachęcić młodych ludzi do większego zaangażowania w sprawy społeczne? Z czego wynika tak duże rozczarowanie tradycyjną polityką i brak zainteresowania nią? Jakie znaczenie ma dla ludzi Europa jako wspólnota, czy czują się jej częścią? Dlaczego tak niewielu młodych ludzi bierze udział w wyborach europejskich? Czy Europa ma przed sobą przyszłość?

Rozczarowanie i frustracja spowodowane współczesną polityką są zauważalne w Europie przede wszystkim wśród młodych ludzi. Wydaje się, że przywódcom politycznym brakuje wizji i pasji dla realizacji ważnych celów. Jako reprezentanci naszego społeczeństwa powinni oni być pionierami. Tymczasem postrzegani są raczej jako skorumpowani słudzy systemu gospodarczego, a nie wzory do naśladowania. Dzieje się tak między innymi dlatego, że rządzące partie polityczne nie potrafią wprowadzić fundamentalnych zmian, koniecznych z punktu widzenia nadchodzącego nieuchronnie procesu globalizacji.

Inaczej jest w wypadku młodych ludzi. Wielu z nich ma swoje ideały, wizje i pasje. Wyrażają je na wiele sposobów, występując w roli aktywnych obywateli poza formalnymi strukturami demokratycznymi. Młodzież dostrzega problemy i pragnie zmian. Jednak nasi politycy nie potrafią wyjść naprzeciw tym inicjatywom. W związku z tym rodzi się wiele pytań: Jeżeli ludzie chcą działać, to na jakim poziomie powinni się zaangażować? Co robić w obliczu poważnych problemów globalnych i jaką rolę w ich rozwiązywaniu mogą odegrać lokalne organizacje młodzieżowe?

W tym miejscu warto zauważyć, że idealnym pomostem w rozwiązywaniu takich problemów może stać się Europa, jako ponadnarodowa przestrzeń dla komunikacji, działania, poszukiwań, nauki i zaangażowania. Wiadomo przecież, że w zglobalizowanym świecie państwa narodowe mają coraz mniejsze znaczenie.

Za ideą zjednoczenia przemawiają także względy historyczne. Wszyscy doskonale pamiętamy, że kiedyś sąsiad walczył przeciwko sąsiadowi, a młodzi Europejczycy szli na wojnę, by zabijać swoich rówieśników. W najnowszej historii również nie brakuje obrazów smutku i zniszczenia. Rozwijanie idei obywatelstwa europejskiego to zatem inwestycja w przyszłość tak, abyśmy my i nasze dzieci nie musieli walczyć przeciw innym Europejczykom.

To ważna chwila dla Europy. Unia Europejska powiększyła się o nowych członków. A jak wiadomo, czas zmian zawsze niesie ze sobą szanse i zagrożenia. Szanse to na przykład: możliwość łatwiejszego podróżowania i nawiązywania kontaktów pomiędzy młodymi ludźmi z całej Europy, szansa poznawania życia w innych kulturach i społeczeństwach, poszerzania horyzontów i rozwijania umiejętności radzenia sobie z różnicami i złożonością, z którymi się spotykamy. Natomiast zagrożenia mogą wynikać z różnorodności, i to zarówno tych najbardziej widocznych, dotyczących zachowań, jak i tych głębszych – powstających na poziomie kulturowym. Na to wszystko nakłada się dodatkowo wyzwanie związane z integracją państw narodowych w większy blok polityczny.

Jakie elementy powinno wobec tego zawierać kształcenie na rzecz obywatelstwa europejskiego? Przede wszystkim trzeba zadbać o to, aby tożsamość europejska oparta była na szacunku dla innych i aby nie doszło do jej wypaczenia, wzorem tożsamości narodowej (nacionalizm). Europa powinna stać się forum, na którym działać będziemy na bazie wspólnych wartości; zarówno w Europie, jak i poza nią – gdziekolwiek uznamy to za możliwe.

Celem niniejszego pakietu szkoleniowego jest pomoc osobom pracującym w Europie z młodymi ludźmi (zarówno z grupami wielo- jak i jednonarodowymi) w prowadzeniu działań na rzecz obywatelstwa europejskiego.

Wiążemy duże nadzieje z niniejszą publikacją. Mamy nadzieję, że docenisz otwarty charakter tego pakietu szkoleniowego i że skłoni cię on do refleksji. Celowo nie dajemy gotowych recept – zachęcamy do improwizacji. Chcemy pobudzić do myślenia i zadawania pytań, wzbudzić ciekawość oraz chęć uczenia się i eksperymentowania. Wierzmy, że pakiet ten pomoże ci odnaleźć się w pracy, a przekazaną tu wiedzę będziesz mógł odnieść do rzeczywistości, w której będzie trzeba działać.

Niniejszy pakiet szkoleniowy nie ożyje bez twojego zaangażowania. Mamy nadzieję, że jego lektura sprawi ci przyjemność, a zaczerpniętą wiedzę będziesz wykorzystywał w praktyce. Nie zatrzymuj się więc – w myśleniu, działaniu i nauce. Bo przecież wszystko na świecie jest w trakcie tworzenia...

Autorzy pakietu szkoleniowego

Miguel Angel García López

Andreas Karsten

Peter Merry

Yael Ohana

Alison Straker

Co zatem znajdziesz w niniejszym pakiecie szkoleniowym? Poświęcony jest on dwóm głównym zagadnieniom. Pierwsze – to próba odpowiedzi na pytanie, czym jest obywatelstwo europejskie i to zarówno od strony pojęciowej, jak i praktycznej. Drugie – to kwestia *edukacji* na rzecz obywatelstwa europejskiego, zarówno w teorii, jak i w praktyce. Wszystkie te elementy omówiono w odniesieniu do pracy młodzieżowej prowadzonej w Europie.

Na początku staramy się przedstawić spójny zbiór informacji stanowiących podstawę wszelkich działań związanych z obywatelstwem europejskim. Znajdziesz tu:

- zarys wydarzeń historycznych związanych z rozwojem idei obywatelstwa w Europie, poczynając od starożytnej Grecji, a skończywszy na Oświeceniu, zawierający wyjaśnienie podstawowych pojęć, takich jak państwo narodowe i prawa człowieka oraz kalendarium rozwoju idei obywatelstwa w Europie poczynając od lat czterdziestych;
- krytyczne ujęcie współczesnych koncepcji obywatelstwa europejskiego ukazujące różnice pomiędzy obywatelstwem traktowanym jako status i obywatelstwem postrzeganym w kategoriach tożsamości i wartości; współczesne koncepcje postmodernistyczne i porównanie sposobów ujęcia tej kwestii przez Unię Europejską i Radę Europy;
- prognozy na przyszłość, których podstawą jest obserwacja współczesnych tendencji – jaki wpływ na rozwój obywatelstwa europejskiego mogą mieć: globalizacja, kryzys środowiska naturalnego, nowe technologie i rozszerzenie Unii Europejskiej?

Następnie przedstawiamy w skrócie naszą koncepcję, która opiera się na założeniu, że obywatelstwo europejskie ma charakter dynamiczny, kompleksowy i integralny. Przyjęte przez nas stanowisko ma oczywiście wpływ na strukturę niniejszego pakietu szkoleniowego.

Potem przechodzimy do omówienia aspektu edukacyjnego. Przyglądamy się współczesnym koncepcjom szkoleniowym dotyczącym obywatelstwa europejskiego i porównujemy wybrane strategie edukacyjne z koncepcją, którą sami zdecydowaliśmy się przyjąć. Omawiamy główne szkoły: podejście indywidualistyczne i komunitariańskie, które nawzajem się uzupełniają. Wreszcie z zainteresowaniem przyglądamy się wysiłkom podejmowanym przez Unię Europejską i Radę Europy w kwestii edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego.

Następny rozdział poświęcony jest metodom szkoleniowym. Zdecydowaliśmy się przedstawić ten temat w sposób odbiegający od tradycyjnej prezentacji, właściwej podręcznikom metodologii. Nie przedstawiamy więc poszczególnych sposobów edukacji, czasu ich realizacji, potrzebnych materiałów, kolejnych etapów, itd. Zamiast tego opisujemy, jak dana metoda została użyta w konkretnym kontekście i dodajemy komentarz wyjaśniający, dlaczego okazała się skuteczna w danej sytuacji. W naszym pakiecie znajdziesz wiele przykładów, pochodzących ze wszystkich zakątków Europy, dotyczących różnych zagadnień związanych z ideą obywatelstwa europejskiego i przedstawiających działania bardzo różnych typów organizacji.

Aby ułatwić ci wybór właściwej metody, sposób dostosowania jej do twoich celów oraz przygotowanie własnego projektu, dołączyliśmy schemat edukacyjny, podpowiadający, na jakie pytania powinienś sobie odpowiedzieć oraz nad jakimi tematami musisz się zastanowić, zanim rozpoczniesz pracę. Opieramy się tu na koncepcji elastycznej praktyki (*responsive practice*), według której opracowywany program dostosowywany jest do konkretnych potrzeb grupy docelowej, a sposoby jego wdrożenia są na tyle elastyczne, aby na bieżąco uwzględniać rodzące się potrzeby.

Zanim jednak zapoznasz się z tymi metodami edukacji, przeczytaj materiały wprowadzające!

Na końcu pakietu znajduje się rozdział poświęcony materiałom źródłowym, zawierający bibliografię, oraz adresy stron internetowych, gdzie znajdziesz więcej informacji na interesujące cię tematy.

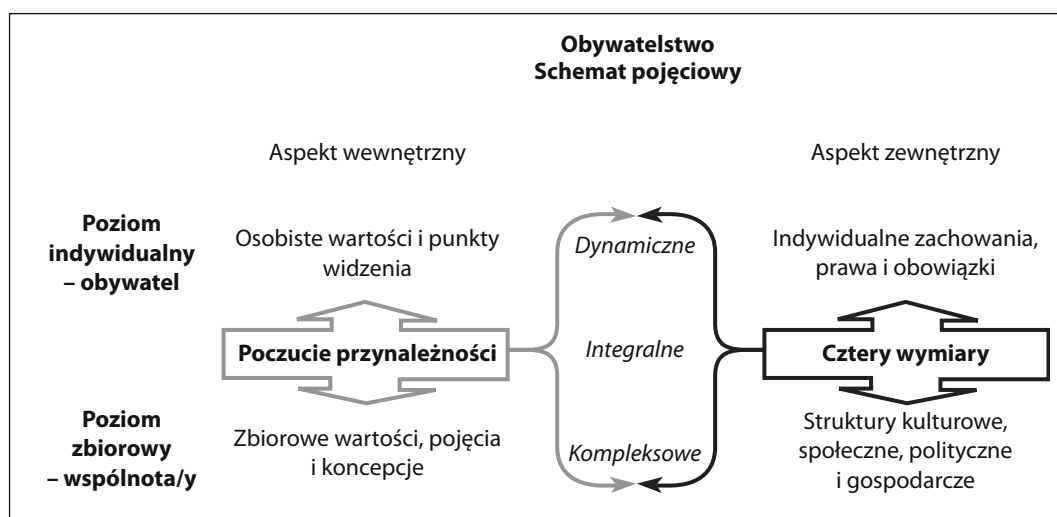
Niniejszy pakiet szkoleniowy zawiera także elementy pełniące funkcję przerywników. W różnych miejscach publikacji napotkasz pytania, które zostały wprowadzone po to, aby pobudzić cię do refleksji nad omawianym tematem. Technikę tę zaczerpnęliśmy z teatru Bertolda Brechta i zaadaptowaliśmy na potrzeby publikacji edukacyjnych.

W niniejszej publikacji znajdziesz również szereg ćwiczeń. Pomysły te możesz wykorzystać podczas kursów szkoleniowych lub warsztatów poświęconych omawianemu tematowi. Możesz również posłużyć się niektórymi pytaniami, aby zmusić do zastanowienia grupę, z którą pracujesz. Pamiętaj – podczas lektury bądź czujny i świadomy!

Nasza koncepcja pakietu szkoleniowego

Zanim udasz się w podróż z niniejszym pakietem szkoleniowym, uważamy, że powinieneś zapoznać się z przyjętą przez nas wizją obywatelstwa europejskiego i niniejszej publikacji. W koncepcji pakietu istotne znaczenie mają trzy pojęcia: dynamika, kompleksowość i integralność. W praktyce oznacza to, że staraliśmy się przekazać całościowy obraz rozwoju idei obywatelstwa europejskiego i edukacji z nim związanej. Staraliśmy się też unikać oceny poszczególnych koncepcji. Opracowany przez nas schemat (patrz poniższy rys.) stanowi mapę, którą posługujemy się w celu identyfikacji i lokalizacji poszczególnych pojęć. Więcej informacji znajdziesz w rozdziale pt: Nasz schemat pojęciowy.

Te ćwiartki oraz relacje pomiędzy nimi tworzą naszą mapę. Powyższy schemat przedstawia także wyznawane przez nas wartości oraz ideę edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego. Wierzymy, że należy uwzględnić wszystkie części składowe i zależności między nimi. Nie oznacza to oczywiście, że każdy projekt powinien obejmować wszystkie te dziedziny. Powinieneś jednak wybrać obszar, na którym chcesz pracować, a także pamiętać o aspektach, które świadomie pominąłeś. Warto bowiem odwoływać się do różnych spośród powyższych aspektów oraz wybierać różne podejścia w zależności od tego, z kim i w jakim czasie będziesz pracować. Ufamy, że z pomocą tej mapy łatwiej dokonasz wyboru dziedziny, na której chcesz się skupić.

Życzymy zatem miłych poszukiwań. Bez względu na to, czy zdecydujesz się wyruszyć z mapą, czy też zostawisz ją i wrócić do niej później – bon voyage!

Skąd pochodzimy? Historia Europy i obywatelstwa

Zacznijmy od samego początku – skąd wzięło się w Europie pojęcie obywatelstwa oraz jakie kształty i formy przyjmowało ono na przestrzeni wieków? W rozdziale tym nie jesteśmy w stanie przedstawić całej historii obywatelstwa, ani nawet tej jej części, która dotyczy Europy. Mamy jednak nadzieję pokazać w nim, skąd wzięły się pewne poglądy i tradycje, a także część naszego dziedzictwa intelektualnego. Nasz wybór ma naturalnie charakter czysto subiektywny. Zabieramy cię w podróż do przeszłości: poznaj wielkie idee i sławnych myślicieli, zastanów się nad ich poglądami oraz przekonaniem i wyrob sobie własne zdanie na temat historii obywatelstwa. Miłej podróży!!

Obywatelstwo w świecie starożytnym

Idea obywatelstwa narodziła się w starożytnej Grecji i Rzymie. Gdy skończyła się epoka rządów królewskich, narodziła się idea, żeby zaangażować przynajmniej część mieszkańców w proces tworzenia prawa i sprawowania rządów. To niewątpliwie początki nowoczesnego obywatelstwa! Należy jednak podkreślić, że większość niewielkich państw-miast starożytnej Grecji pozwalała na udział w życiu obywatelskim tylko wolnym mieszkańcom płci męskiej, w rzeczywistości ludzie ci stanowili mniejszość. Dzieci, kobiety, niewolnicy i cudzoziemcy nie byli uznawani za obywateli. Rzymianie zaś wprowadzili przywilej statusu obywatelskiego „civitas”, który można było nabyć, ale i utracić.

Jak widać, obywatelstwo nie zawsze było równoznaczne z demokracją. Pomimo to już w czasach starożytnych istnieli myśliciele, którzy byli przekonani, że nie ma lepszej formy społeczeństwa obywatelskiego niż demokracja. Np. Platon uważał, że jego republika może powstać dopiero po rewolucji... Historia dobitnie potwierdziła jego poglądy!

Innym wielkim filozofem był Arystoteles. Wiele koncepcji stworzonych przez niego ponad 2300 lat temu nadal odgrywa ważną rolę w naszym życiu oraz wpływa na współczesny sposób myślenia i działania. „Całość jest większa niż suma jej poszczególnych części” – to cytat, którym często się posługujemy, ale niewielu z nas zdaje sobie sprawę, że autorem tego słynnego powiedzenia jest właśnie Arystoteles. Jednakże o wiele ważniejszy dla naszych rozważań jest pogląd, że społeczności istnieją dzięki ludzkiemu instynktowi nakazującemu przebywanie z innymi ludźmi. Arystoteles pisał także o edukacji. Uważał, że dobrze zorganizowane szkolenie – zarówno zinstytucjonalizowane, jak i odbywające się poza instytucjami formalnymi – tworzy społeczeństwa, w których obywatele dążą nie tylko do przetrwania, ale do współistnienia w poczuciu odpowiedzialności społecznej.

Jednym z pojęć świata antycznego, o którym być może słyszałeś jest „Agora”, to miejsce publiczne, które w starożytnych Atenach było punktem centralnym działań obywatelskich. Właśnie tam obywatele podejmowali decyzje, odbywały się dyskusje i następowała wymiana poglądów. Agora była sercem społeczeństwa obywatelskiego Aten, społeczeństwa którego podstawę stanowiła społeczność lokalna i wspólnota, a nie jednostka.

Jeśli chcesz lepiej poznać świat starożytny, możesz odwiedzić następujące strony internetowe:

<http://www.fordham.edu/halsall/ancient/asbook.html>

<http://ancienthistory.about.com/>

<http://plato.evansville.edu/public/burnet/>

<http://www.wsu.edu/~dee/GREECE/GREECE.HTM>

<http://www.wsu.edu/~dee/ROME/ROME.HTM>

<http://sophies-world.com/SophieText/aristotle.htm>

http://home.earthlink.net/~pdistan/howp_2.html

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne konceptje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne konceptje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Obywatelstwo zanika – i pojawia się na nowo

W feudalnym średniowieczu, gdy tylko nieliczni uprawnieni byli do rządzenia ogromną większością, pojęcie „obywatelstwa” oraz koncepcje i filozofie leżące u jego podłoża właściwie zanikły na kontynencie europejskim.

Dopiero w XVI wieku, w czasach Renesansu, koncepcja obywatelstwa stopniowo zaczęła się odradzać w Europie, zwłaszcza we włoskich państwach-miastach. Tam, żeby być obywatelem, należało spełnić pewne warunki, w większości wypadków trzeba było urodzić się w rodzinie obywateli. Ale np. w Wenecji można było uzyskać obywatelstwo po 15 latach zamieszkiwania i płacenia podatków.

Poniżej znajdziesz adresy stron internetowych dotyczących czasów Renesansu.

<http://www.historyguide.org/earlymod/lecture1c.html>

<http://www.oir.ucf.edu/wm/paint/glo/renaissance/>

<http://www.bartleby.com/65/ci/citystat.html>

<http://www.crs4.it/Ars/arshtml/arstitle.html>

Oświecenie w Europie

Oświecenie to prąd umysłowy, który rozwijał się w Europie pod koniec XVII i przez cały XVIII wiek i obejmował zarówno filozofię, sztukę, literaturę i muzykę, jak i teorie społeczne, kulturowe, językowe i polityczne. Oświecenie pragnęło wyjść poza ograniczenia epoki i postrzegać świat, w tym również rolę obywateli i znaczenie obywatelstwa, inaczej. Jedno z podstawowych przekonań epoki Oświecenia zakłada, że nic nie jest dane lub określone z góry, a wszechświat jest zasadniczo racjonalny, co oznacza, że może być pojmowany wyłącznie za pomocą rozumu i że można go kontrolować. Wychodząc z tego założenia oraz posiadając wiedzę o greckich państwach-miastach, Jean Jacques Rousseau stworzył koncepcję, według której wszyscy obywatele powinni mieć głos w podejmowaniu decyzji politycznych, rezygnując z korzyści osobistych.

Koncepcje „oświeconych” filozofów wywarły wielki wpływ na ówczesny świat. Utożsamiała się z nimi Rewolucja Francuska. Odcisnęły one swoje piętno także na treści konstytucji Stanów Zjednoczonych, ale nie tylko... Żyjący blisko sto lat później John F. Kennedy powiedział: „Działanie polityczne jest najważniejszym obowiązkiem obywatela”. Do idei J. J. Rousseau nawiązywano zresztą jeszcze wielokrotnie. Pomyśl tylko, jak często oglądasz w telewizji, słyszysz w twoim sąsiedztwie lub w pracy, ludzi mówiących o różnych kwestiach propagowanych i rozwijanych w epoce Oświecenia!

Celem tego opracowania nie jest niestety dokładne zapoznanie czytelnika z ideałami Oświecenia, ale istnieje kilka ciekawych stron, na których możesz zapoznać się z inspirującymi koncepcjami Rousseau i Woltera, Hume’a i Smitha, a także wielu innych wielkich filozofów.

<http://www.wsu.edu/~dee/ENLIGHT/ENLIGHT.HTM>

<http://mars.wnec.edu/~grempel/courses/wc2/lectures/enlightenment.html>

http://www.wsu.edu/~brians/hum_303/enlightenment.html

<http://europeanhistory.about.com/cs/enlightenment/>

http://home.earthlink.net/~pdistan/howp_7.html

Liberalna koncepcja obywatelstwa

Według podstawowego założenia liberalnej koncepcji obywatelstwa każdy obywatel posiada pewne podstawowe prawa, o ile jest lojalny w stosunku do swojego państwa (ale nie rządu!).

Jednym z pierwszych i najbardziej wpływowych myślicieli liberalnych był angielski filozof John Locke. Według niego celem państwa jest dobro obywateli, ochrona ich praw i wolności. Na mocy kontraktu społecznego zawartego pomiędzy narodem a rządem, obywatelom przysługuje wolność myśli, własnych przekonań, wyrażania ich, organizowania się, pracy, kupowania i sprzedawania, oraz swobodnego wybierania rządu i zmieniania go (a nawet usuwania – rewolucja).

Poza kwestiami związanymi z wolnością jednostki, niektórzy myśliciele liberalni zajmowali się także problematyką zbiorowości i społeczeństwa jako całości. Szkocki filozof John Stuart Mill uważał na przykład, że najważniejsza jest dojrzałość moralna i że jest ona tylko wtedy możliwa, gdy obywatel jest zaangażowany w działania wraz z innymi ludźmi lub w ich imieniu. Swoboda i wolność mają tylko wtedy sens, gdy utożsamiane są z takimi pojęciami, jak zbiorowa odpowiedzialność i równość. Dosadniej wyraził to Hobhouse: „Wolność bez równości jest jak nazwisko o szlachetnym brzmieniu i plugawym znaczeniu” (1911, str. 38). To niezmiennie przekonanie o podstawowej równości wszystkich ludzi można odnaleźć już w stoicyzmie, szkole filozoficznej założonej w Atenach około 300 r. p.n.e.

W okresie liberalizmu pojawiły się dwa prądy myślowe. Oba podzielają tę samą zasadniczą wiarę w najwyższe znaczenie wolności. Pierwsza to liberalno-indywidualistyczny, drugi – liberalno-komunitariański lub republikański. Jak zapewne zauważyłeś, przymiotnik „liberalny” odnosi się nie tylko do gospodarki wolnorynkowej, z którą w dzisiejszych czasach ruch liberalny jest utożsamiany i do której jest zawężany.

We współczesnych społeczeństwach założenia liberalizmu nadal odgrywają ważną rolę, podobnie jak idee okresu Oświecenia. Pomyśl tylko o często cytowanym argumentie, że człowiek nie rodzi się obywatelem, ale się nim staje. Innymi słowy, aby być demokratycznym obywatelem, człowiek musi wychować się w demokratycznym środowisku.

A oto kilka dobrych źródeł informacji na temat koncepcji ruchu liberalnego:

<http://www.worldlib.org>

<http://www.turnleft.com/liberal.html>

<http://www.lymec.org>

<http://www.utm.edu/research/iep/l/locke.htm>

<http://www.utm.edu/research/iep/m/milljs.htm>

http://www.britannica.com/heritage/article?content_id=1374

Rewolucje

Na podstawie racjonalnego światopoglądu postulowanego przez Oświecenie powstało wiele koncepcji mówiących o tym, jak wpływać na społeczeństwo i jak je zmieniać. Świadomość konieczności zmian prowadzi do żądań zmian, a żądania zmian – do rewolucji. Rewolucje były postrzegane jako najszybszy sposób wprowadzania zmian politycznych i społecznych.

Rewolucja Francuska była pierwszą rewolucją społeczną, o większym znaczeniu i, biorąc pod uwagę Deklarację Praw Człowieka i Obywatela, o głębszym sensie niż Rewolucja Amerykańska, która ją poprzedziła. Tylko Rewolucja Październikowa roku 1917, która doprowadziła do współczesnego komunizmu, może współzawodniczyć o prymat ważności z tym, co wydarzyło się we Francji pod koniec XVIII wieku.

Stworzenie współczesnej republiki, ścisłe oddzielenie państwa od kościoła, początki ruchu praw człowieka, narodziny słynnego rewolucyjnego hasła „Wolność, Równość, Braterstwo”, powstanie pierwszych ruchów feministycznych... – tak wiele zjawisk było pośrednim lub bezpośrednim efektem rewolucji społecznych, że nie potrafimy ich wszystkich nazwać. Ale możemy zaprosić cię w podróż, podczas której zapoznasz się z niektórymi ideami, a także poznasz ludzi, którzy tego wszystkiego dokonali!

http://www.britannica.com/history/euro/1/2_2.html

<http://www.thehistorychannel.co.uk/classroom/gcse/rus2.htm>

<http://www.wsu.edu/~dee/REV/>

<http://www.bbc.co.uk/education/modern/russia/russifla.htm>

<http://chnm.gmu.edu/revolution/browse/texts/>

<http://revolution.h-net.msu.edu/>

<http://www.pbs.org/ktca/liberty/>

<http://www.historyplace.com/unitedstates/revolution/>

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

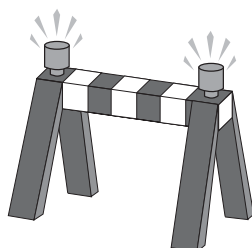
Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

W państwie stworzonym, według której z przedstawionych powyżej koncepcji chciałbyś być obywatelem?

Przywódcą, którego z wyżej wymienionych ruchów, chciałbyś być?

Dla każdej z powyższych szkół filozoficznych wymyśl postać (Teatr Obrazu), przedstawiającą związek pomiędzy obywatelami, państwem i innymi członkami społeczeństwa. Zbierz wszystkie postacie i poszukaj analogii, różnic i śladów rozwoju/postępu. (Więcej informacji o Teatrze Obrazu znajdziesz pod adresem http://www.engage.nu/inteact/Working_Methods/interactivetheatre.htm)

Teraz, gdy znasz już główne szkoły filozoficzne, które wpłynęły na nasze dzisiejsze rozumienie obywatelstwa, oraz główne wydarzenia, które doprowadziły nas do obecnego stanu rzeczy, zapraszamy cię do zapoznania się z kilkoma innymi pojęciami związanymi z obywatelstwem i jego początkami. Pamiętaj proszę, że te pojęcia są powiązane z różnymi ruchami filozoficznymi i wydarzeniami historycznymi, których nie jesteśmy w stanie wymienić. Co więcej, w niniejszym pakiecie przedstawiamy jedynie niektóre, a wybór nasz jest czysto subiektywny. Ufamy, że będą one dla ciebie inspiracją. Życzymy przyjemnej lektury!

Państwo narodowe

Pojęcie państwa narodowego ma tylko dwieście lat. W rzeczywistości historia cywilizacji nie jest historią państw narodowych. Można by nawet zastanawiać się, czy pojęcie państwa narodowego nie jest jedynie przejściowe. Procesy takie jak globalizacja, umocnienie się Unii Europejskiej i imigracja zmusiły przecież do otwarcia się nawet te państwa, które były do tej pory szczelnie zamknięte. Jak długi będzie zatem rozdział państw narodowych w historii?

Jak według ciebie będzie wyglądać państwo narodowe za 20 lat?

Współczesną historię Europy można by zasadniczo nazwać historią państw narodowych. Jednak wiele narodów stworzyło własne państwa dopiero w końcu XIX wieku. Wraz z ich utworzeniem uległy ujednoliceniu języki, powstały narodowe systemy edukacyjne i pojawiły się wspólne elementy „kultury” narodowej (takie jak flagi, hymny i podobne symbole).

A zatem narody mogą być, w mniej lub bardziej przypadkowy sposób, konstruowane, dekonstruowane i rekonstruowane. Ważne jest, aby zdawać sobie sprawę, że gdy naród jest konstruowany, pewne osoby stają się jego częścią, a inne nie. Podobnie jest w wypadku tworzenia czy rozszerzania Unii Europejskiej. Niektórzy ludzie są uwzględniani, a inni wykluczani. Czy znasz kogoś, kto czuje się Europejczykiem, a nie jest prawowitym obywatelem Unii Europejskiej?

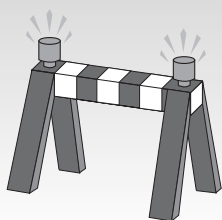
Chociaż wszystkie państwa precyzyjnie określają, kto jest członkiem ich narodu, a kto nie, oraz komu wolno stać się członkiem narodu, a komu nie, istnieją widoczne różnice w sposobie określania przynależności narodowej pomiędzy państwami. W niektórych krajach podstawą do tego jest „jus sanguinis” (łac. „prawo krwi”). Oznacza to po prostu, że dziecko otrzymuje obywatelstwo po ojcu lub matce. W innych krajach stosuje się „jus soli” (łac. „prawo ziemi”), co oznacza, że o obywatelstwie decyduje miejsce urodzenia. Systemy te wykluczają się i bardzo często prowadzą do podwójnego obywatelstwa lub bezpaństwowości (utrata obywatelstwa).

Z wielu względów państwa narodowe nie są już dziś, tak jak były dawniej, niezależne od siebie, w pełnym tego słowa znaczeniu. Wprost przeciwnie, z każdym dniem coraz większa staje się współzależność pomiędzy nimi. Przykładem może być waluta euro, która ściśle wiąże ze sobą 12 europejskich państw narodowych. Również Rada Europy stanowi pierwszą powojenną próbę regulacji i wzmocnienia tej współzależności i, co dało się zaobserwować w 50. rocznicę jej powstania, wynik tych działań jest pozytywny.

.../...

Historia Europy i obywatelstwa**Współczesne koncepcje obywatelstwa****Możliwy rozwój wydarzeń****Nasz schemat pojęciowy****Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów**

Unia Europejska jest kolejnym, bardziej zaawansowanym, przykładem regulacji wzajemnej zależności pomiędzy kilkunastoma europejskimi państwami. Organizacja ta przeszła długą drogę od wczesnych faz współpracy ekonomicznej do dojrzałej unii, która przybrała formę zbliżoną do konfederacji, a to jeszcze nie koniec jej ambicji. Unii Europejskiej udaje się po raz pierwszy w historii państw narodowych, podnieść narodową suwerenność do poziomu ponadnarodowego i stworzyć dynamiczną równowagę pomiędzy nową suwerennością a interesami narodowymi. Unia Europejska pomaga także uwrażliwić ludzi na fakt, że państwo narodowe nie jest jedyną formą tożsamości zbiorowej i że nie zajmuje wyższej pozycji niż inne elementy tożsamości danej osoby.

Zróbcie burzę mózgów i stwórzcie listę zagadnień, które waszym zdaniem są dziś ważne dla osób żyjących w społeczeństwie. W małych grupach zastanówcie się, czy kwestiami tymi trzeba się zajmować na poziomie lokalnym, narodowym, czy międzynarodowym. Zbierzcie wyniki dyskusji i porównajcie odpowiedzi. Porozmawiajcie o odpowiednich poziomach decyzyjnych („zasada subsydiarności”). Nawiążcie do roli Unii Europejskiej.

Euro nie było pierwsze...

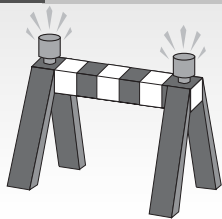
Kiedy 1 stycznia 2002, zostało wprowadzone euro, zastępując od razu dwanaście głównych światowych walut, wiele można było przeczytać o wyjątkowości i unikalności tego wydarzenia i wspinałym osiągnięciu dwunastu krajów europejskich.

Lecz spoglądając nie więcej niż tysiąc lat wstecz na historię Europy, przekonasz się, że istniała już kiedyś prawdziwie europejska waluta. W roku 750 Pepin Mały, król Franków, wprowadził srebrnego denara, walutę, która obowiązywała w Europie przez ponad 500 lat.

Historia europejskich walut jest zdumiewająco krótka, podobnie jak historia państw narodowych. Żadna z walut państw strefy euro nie jest starsza niż 200 lat. Na przykład marka niemiecka, kiedy została zastąpiona przez euro, kończyła dopiero 50 lat. Czy przypuszczałeś, że jej historia jest aż tak krótka?

Jak długo waluta obowiązująca w twoim kraju istnieje w obecnej formie (lub istniała zanim wprowadzono euro)?

Zorganizuj dyskusję, w której omówicie argumenty za i przeciw wprowadzeniu jednej waluty globalnej.

Prawa człowieka są starsze niż mogłoby ci się wydawać...

Podstawowe pojęcie praw człowieka możemy znaleźć zarówno u greckich stoików, jak i w innych kulturach pozaeuropejskich. Uważa się, że pierwsza spisana karta zawierająca podstawowe prawa człowieka powstała w XIII wieku w Anglii. Była to „Magna Carta Libertatum”, a podpisał ją król Jan bez Ziemi.

W czasach Renesansu wielu filozofów odwoływało się do poglądu, mającego swe korzenie w starożytnej Grecji, mówiącego, że wszyscy ludzie są równi, a w XVII i XVIII wieku rozwinęła się koncepcja podstawowych praw naturalnych. Jednak dopiero w czasach Oświecenia i towarzyszących mu rewolucji końca XIX wieku prawa człowieka (jako prawa przysługujące ludziom przez sam fakt, że są oni ludźmi) stały się częścią programów politycznych.

.../...

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

W roku 1776 w Amerykańskiej Deklaracji Niepodległości zawarto niezapomniane słowa, że – „wszyscy ludzie stworzeni są równymi, że Stwórca obdarzył ich pewnymi nienaruszalnymi prawami, w skład tych praw wchodzi życie, wolność i swoboda ubiegania się o szczęście”. Smutnym i zdumiewającym jest fakt, że amerykańska konstytucja nie przyznała tych praw niewolnikom i kobietom.

W roku 1788 w wyniku wydarzeń Rewolucji Francuskiej przyjęto Deklarację Praw Człowieka i Obywatela, która definiowała podstawowe prawa na wzór Deklaracji Niepodległości.

Dopiero w roku 1948 Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła jednogłośnie Powszechną Deklarację Praw Człowieka, przyznając prawa nie tylko mężczyznom, ale wszystkim ludziom.

Czy uważasz, że prawa człowieka powinny odnosić się w ten sam sposób do wszystkich kobiet, mężczyzn i dzieci żyjących na naszej planecie? Czy ludzie powinni być zmuszani do przestrzegania Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka? Jak według ciebie należy postępować z ludźmi, którzy łamią niektóre z tych praw?

Od tego czasu na całym świecie zostało przyjętych wiele norm dotyczących praw człowieka. Zasadą Rady Europy jest powstanie Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, której celem jest ochrona każdego człowieka znajdującego się na terytorium objętym konwencją. Uzupełnieniem konwencji jest Europejski Trybunał Praw Człowieka, do którego mogą odwoływać się osoby, których prawa zostały naruszone.

Prawa człowieka to szeroki temat, któremu można by poświęcić osobną publikację! Nie wahaj się zapoznać z przedstawionymi poniżej materiałami źródłowymi, aby dowiedzieć się więcej.

<http://www.coe.int/hre>

<http://www.un.org/Overview/rights.html>

<http://www.un.org/works/humanrights/humanrights1.html>

<http://www.unhchr.ch/>

<http://www.echr.coe.int/http://conventions.coe.int/treaty/en/WhatYouWant.asp?NT=005>

Kobiety

Kobiety zawsze stanowiły połowę populacji, a mimo to często pozostawały ignorowaną grupą ludności. Podkreślaliśmy już wiele razy, że szlachetne i humanistyczne konceptje, takie jak istnienie i ochrona niezaprzeczalnych praw naturalnych, odnosiły się początkowo tylko do mężczyzn. Ile kobiet (oprócz królowych) znajdziesz w swoich szkolnych podręcznikach do historii?

Nie jest tajemnicą, że do tej pory żaden kraj nie osiągnął jeszcze pełnej równości w traktowaniu mężczyzn i kobiet. Nadal ważnym pytaniem pozostaje, czy historia zna w ogóle jakieś kobiety, które miały wpływ na jej przebieg. Pomyśl o rozdziale, który właśnie przeczytałeś. Czy pamiętasz nazwisko jakiejś kobiety?

Być może kobiety odegrały w historii mniejszą rolę niż się nam wydaje? Na podstawie obserwacji ich działalności w dzisiejszych czasach, możemy być pewni jedynie tego, że historia po prostu rzadziej wymienia ich nazwiska.

Poniżej przedstawiamy adresy stron internetowych poświęconych historii kobiet i ich obecnej sytuacji. Zapraszamy do lektury!

<http://www.un.org/womenwatch/>

<http://www.un.org/womenwatch/daw/>

<http://www.lkwdpl.org/wihohio/figures.htm>

<http://www.unifem.undp.org/>

<http://www.un-instraw.org/>

<http://www.ilo.org/public/english/bureau/gender/>

<http://www.feminist.org/>

Zapoznałeś się z podstawowymi informacjami i pojęciami dotyczącymi obywatelstwa. Przed tobą kolejny rozdział, w którym przybliżymy ci bardziej współczesne wydarzenia z historii obywatelstwa i dyskusje poświęcone temu tematowi. Uznaliśmy jednak, że zanim to nastąpi, warto, abyś zaznajomił się z ogólnym zarysem historii Europy po drugiej wojnie światowej, co pozwoli ci umieścić w kontekście społecznym współczesne debaty nad obywatelstwem europejskim. A zatem do dzieła!

19 września 1946

W swej słynnej mowie wygłoszonej na Uniwersytecie w Zurychu Winston Churchill apeluje o utworzenie „Stanów Zjednoczonych Europy”. Twierdzi, że „istnieje potrzeba znalezienia remedium, które w cudowny sposób przekształci całą scenę polityczną i w kilka lat sprawi, że cała Europa będzie wolna i szczęśliwa jak dzisiaj Szwajcaria”.

16 kwietnia 1948

Powstaje Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG). Jej celem jest koordynacja wprowadzania ogłoszonego w 1947 roku Planu Marshalla, wspierającego odbudowę i ekonomiczne ożywienie Europy. EWG nazywa się dziś Organizacją Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Zrzesza 30 krajów podzielających idee demokracji i gospodarki rynkowej.

www.oecd.org

7-11 maja 1948

W Hadze, w Holandii, z inicjatywy Międzynarodowego Komitetu Koordynacji Ruchów na rzecz Zjednoczenia Europy, zbiera się Kongres Europejski. Obraduje grupa 800 delegatów pod przewodnictwem Winstona Churchilla. Uczestnicy ustalają, że powstanie Europejskie Zgromadzenie i Europejska Rada Specjalna, które zajmą się przygotowaniem politycznej i ekonomicznej integracji krajów europejskich. Postulują też przyjęcie Karty Praw Człowieka i, aby zapewnić jej przestrzeganie, powołują Trybunał Sprawiedliwości.

4 kwietnia 1949

W Waszyngtonie 12 krajów podpisuje Pakt Północnoatlantycki, tworząc sojusz wojskowy służący wzajemnej obronie państw członkowskich. Dziś Pakt zrzesza 19 członków i ściśle współpracuje z Rosją.

www.nato.int

5 maja 1949

Mając na celu ochronę praw człowieka, demokracji pluralistycznej i rządów prawa oraz pomoc w konsolidacji stabilności demokratycznej w Europie, 10 krajów podpisuje w Londynie dokumenty ustanawiające Radę Europy. Wchodzi one w życie 5 sierpnia tego samego roku. Pierwsza sesja Zgromadzenia Rady Europy odbywa się w Strasburgu na początku września.

www.coe.int

9 maja 1950

W swoim przemówieniu, zainspirowanym przez Jeana Monneta, Robert Schuman, minister spraw zagranicznych Francji, proponuje, aby Francja i Niemcy oraz inne państwa europejskie, które pragną się do nich przyłączyć, połączyły swoje zasoby węgla i stali („Deklaracja Schumana”). Plan Schumana podpisuje później jeszcze sześć państw i zostaje on przyjęty przez Zgromadzenie Rady Europy.

18 kwietnia 1951

Szóstka państw (Belgia, Francja, Niemcy, Włochy, Luksemburg i Holandia) podpisuje Traktat Paryski, powołujący Europejską Wspólnotę Węgla i Stali (ECSC), która stała się zaczątkiem Unii Europejskiej (UE). Kraje te podpisują w maju 1952 Traktat Europejskiej Wspólnoty Obronnej (EDC).

Historia Europy i obywatelstwa**Współczesne koncepcje obywatelstwa****Możliwy rozwój wydarzeń****Nasz schemat pojęciowy****Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów**

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

4 listopada 1950

W Rzymie zostaje podpisana Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wchodzi ona w życie 3 września 1953 r. i określa szereg fundamentalnych praw i wolności. Konwencja ustanawia również międzynarodowy mechanizm zapewniający jej zbiorowe przestrzeganie przez wszystkie państwa-sygnatariuszy. Jedną z instytucji powołanych przez konwencję jest Europejski Trybunał Praw Człowieka, który został utworzony w Strasburgu w roku 1959.

<http://conventions.coe.int/treaty/en/WhatYouWant.asp?NT=005>

25 marca 1957

Szóstka (Belgia, Francja, Niemcy, Włochy, Luksemburg i Holandia) podpisują „Traktaty Rzymskie”, stanowiące o powołaniu Europejskiego Obszaru Ekonomicznego (EEA), a także Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej (EURATOM). Traktaty wchodzi w życie w styczniu 1958 roku i stanowią nową jakość współpracy pomiędzy krajami Europy na płaszczyźnie ekonomicznej i politycznej.

20-21 lipca 1959

Siedem krajów należących do Europejskiej Organizacji Współpracy Gospodarczej (OECE), czyli Austria, Dania, Norwegia, Portugalia, Szwecja, Szwajcaria i Wielka Brytania, decyduje o utworzeniu Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA). Państwa te postrzegają rozwój wolnego handlu jako sposób na wzrost gospodarczy i dobrobyt. W tym kontekście EFTA była organizacją mającą zapewnić przeciwwagę dla Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EEA), który powstał rok wcześniej.

<http://www.efta.int/structure/main/index.html>

18 września 1959

Rada Europy ustanawia w Strasburgu, na podstawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Europejski Trybunał Praw Człowieka, mający być głównym instrumentem zapewniającym egzekwowanie zobowiązań, których podjęły się państwa-sygnatariusze.

<http://www.echr.coe.int>

13 sierpnia 1961

Powstaje Mur Berliński.

18 października 1961

W Rzymie zostaje podpisana Europejska Karta Społeczna. Wchodzi ona w życie 26 lutego 1965 r. Chroni społeczne i ekonomiczne prawa człowieka, jest naturalnym odpowiednikiem Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, która gwarantuje obywatelskie i polityczne prawa człowieka.

<http://www.humanrights.coe.int/cseweb/GB/index.htm>

1 lipca 1967

Organy wykonawcze trzech Wspólnot Europejskich (EEA, EURATOM i ECSC) zostają połączone w jeden organizm.

1 stycznia 1973

Dania, Wielka Brytania i Irlandia dołączają do Wspólnoty Europejskiej.

1 stycznia 1981

Grecja dołącza do Wspólnoty Europejskiej jako dziesiąte państwo członkowskie.

1 stycznia 1986

Hiszpania i Portugalia stają się członkami Wspólnoty Europejskiej.

6 lipca 1989

Michaił Gorbaczow wygłasza przemówienie przed Zgromadzeniem Parlamentarnym Rady Europy i proponuje nową inicjatywę rozbrojeniową. Jego propozycja wnosi nową jakość w stosunki pomiędzy Wschodem a Zachodem i równocześnie podkreśla znaczenie Rady Europy jako siły przyczyniającej się do powstania pokojowej i stabilnej Europy.

9 listopada 1989

Zburzenie Muru Berlińskiego. Koniec komunizmu i upadek ZSSR. Vaclav Havel nazwał wydarzenia roku 1989 „powrotem do Europy”. I rzeczywiście był to powrót do Europy, nakładający nowe misje na wszystkie europejskie i międzynarodowe organizacje, takie jak UE, Rada Europy, NATO, OECD czy EFTA. Po raz pierwszy od czasów wojny demokracja w Europie została skonsolidowana obejmując swym zasięgiem obszar od Atlantyku po rosyjską granicę z Japonią.

<http://www.historyguide.org/europe/lecture16.html>

7 lutego 1992

Podpisanie Traktatu z Maastricht powołującego do życia Unię Europejską jako unię polityczną oraz Wspólny Rynek Europejski. Wchodzi on w życie w 1 listopada 1993 r.

www.europa.eu.int

8-9 października 1993

W Wiedniu odbywa się pierwszy szczyt Rady Europy, w którym biorą udział głowy państw i rządów państw członkowskich. Przyjęta zostaje deklaracja potwierdzająca paneuropejską misję Rady Europy oraz ustalająca nowe priorytety polityczne dotyczące ochrony mniejszości narodowych i zwalczania wszelkich form rasizmu, ksenofobii i nietolerancji.

28 lutego 1996

Finlandia, Austria i Szwecja dołączają do Wspólnot Europejskich.

Februarij 28, 1996

Federacja Rosyjska dołącza do Rady Europy, dzięki czemu organizacja staje się w pełni paneuropejska.

25 stycznia 2001

Armenia i Azerbejdżan dołączają do Rady Europy, która składa się już z 43 państw członkowskich.

1 stycznia 2002

Euro staje się oficjalną walutą w 11 państwach Unii Europejskiej. Jego wprowadzenie rozpoczyna nową jakość współpracy pomiędzy państwami narodowymi.

<http://europa.eu.int/euro/html/entry.html>

24 kwietnia 2002

Bośnia-Hercegowina zostaje czterdziestym czwartym członkiem Rady Europy.

Historia Europy i obywatelstwa**Współczesne koncepcje obywatelstwa****Możliwy rozwój wydarzeń****Nasz schemat pojęciowy****Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów**

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

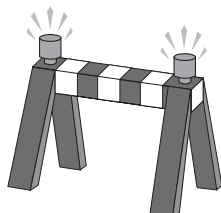
Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

? i Jakie wydarzenie w twoim życiu wpłynęło w największym stopniu na ciebie jako na obywatela? ? i

Porównajcie autobiografie obywateli – każdy uczestnik rysuje oś czasu swojego życia i zaznacza na niej kluczowe wydarzenia, które wpłynęły na jego rozwój jako aktywnego obywatela. Porównajcie i omówcie wyniki.

A więc teraz masz już komplet informacji! Zapoznałeś się z początkami obywatelstwa i ewolucją jego koncepcji na przestrzeni wieków; poznałeś pojęcia związane z obywatelstwem, które pozwolą ci inaczej spojrzeć na bieżące debaty dotyczące tej kwestii; przypomniawszy sobie fakty z historii powojennej Europy. Nadszedł zatem czas na zagłębienie się w najnowsze wydarzenia i dyskusję na temat obywatelstwa europejskiego. Życzymy ciekawej lektury!

„Powrót obywatela” Współczesne koncepcje obywatelstwa

Obywatelstwo – popularne słowo

Pakiet szkoleniowy, który właśnie czytasz, to tylko jeden z dowodów na to, że nieco sztywnie rozumienie obywatelstwa – relacji pomiędzy obywatelami i ich państwem – rozszerza się i że pojęcie „obywatelstwo” zaczyna coraz częściej pojawiać się w użyciu.

Dobrym tego przykładem jest liczba wyników wyszukiwania, które możemy otrzymać w przeglądarce internetowej Google, kiedy wprowadzimy zwrot „European Citizenship” (ang. obywatelstwo europejskie) – około 9280. Jeżeli jako zapytanie wprowadzimy słowo „citizenship” (ang. obywatelstwo), otrzymamy jako wynik wyszukiwania liczbę ponad 1560000 odnośników (www.google.co.uk, 10 marca 2002 r.). Wszystkie te strony internetowe powstały bezpośrednio lub pośrednio w wyniku konferencji, publikacji, przemów, badań, książek, dyskusji, które były i nadal często są organizowane, wydawane, wygłaszane i prowadzone.

Śledząc debaty, czytając publikacje i przeglądając strony internetowe poświęcone idei obywatelstwa, odkryjesz, że termin „obywatelstwo” jest używany i rozumiany w bardzo różny sposób. Robert Gilbert opisuje obywatelstwo jako „termin szeroki, złożony i kontrowersyjny” (1996, str. 46).

Próbując przezwyciężyć statyczne pojmowanie obywatelstwa jako statusu prawnego w odniesieniu do państwa narodowego, większość współczesnych koncepcji obywatelstwa zbliża się do pojęcia „społeczeństwa obywatelskiego”. Dlatego uważamy, że należy opisać bezsporny rdzeń obu koncepcji (relacji obywatel-państwo oraz społeczeństwa obywatelskiego) i uwypuklić ich wspólne elementy, zanim zapoznamy cię z głównymi koncepcjami obywatelstwa.

Współczesne obywatelstwo – więcej niż status nadany przez państwo

„Dostajesz paszport, możesz głosować, jesteś chroniony przez państwo”.

Do niedawna obywatelstwo było rozumiane głównie jako prosty związek pomiędzy obywatelami i ich państwem jasno określający prawa i obowiązki obu stron.

Pod koniec lat sześćdziesiątych i na początku lat siedemdziesiątych rozumienie pojęcia obywatelstwo zaczęło podważać, kwestionować i nadawać mu nowe znaczenia. Dwie przedstawione poniżej koncepcje ilustrują ten rozwój i pokazują, że definicja obywatelstwa stała się bardziej otwarta i zaczęła być łączona z uczuciami, moralnością i poczuciem przynależności:

„Obywatelstwo jest praktyczną realizacją kodeksu moralnego (który uwzględnia dobro innych) opartą na osobistym rozwoju i dobrowolnej współpracy, a nie na represyjnej i kompulsywnej sile interwencji państwowej.”

(Hayek, 1967)

„Obywatelstwo to status nadany wszystkim pełnoprawnym członkom społeczeństwa. Wszyscy posiadający ten status są równi pod względem praw i obowiązków wynikających z niego. Nie istnieją uniwersalne zasady określające, jakie to powinny być prawa i obowiązki, chodzi o to, by obywatelstwo było instytucją rozwijającą się... Obywatelstwo wymaga bezpośredniego poczucia przynależności do wspólnoty opartego na lojalności względem cywilizacji, która jest wspólną własnością. Jest to lojalność wolnych ludzi obdarzonych prawami i chronionych przez prawo zwyczajowe”.

(Marshall, 1973)

W latach dziewięćdziesiątych definicje obywatelstwa rozbudowano, wprowadzając pojęcie „obywatelstwa wielowymiarowego” i bezpośrednio łącząc obywatelstwo z tożsamością. Była to reakcja na rozwój wydarzeń takich jak:

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepcje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepcje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

integracja europejska, globalizacja, migracja oraz ich polityczne, społeczne, ekonomiczne, kulturowe i ekologiczne następstwa. Kilka definicji z tamtego okresu da ci wyobrażenie o rozwoju pojęcia „obywatelstwo”:

„Obywatelstwo to pokojowe dążenia mające charakter dialogu realizowane w sferze publicznej.”

(Habermas, 1994)

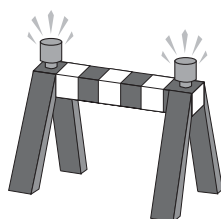
„Obywatelstwo to nie tylko pewien status, określony zbiorem praw i obowiązków. To także tożsamość, wyraz czyjejś przynależności do wspólnoty politycznej.”

(Kymlicka and Norman, 1995)

„Obywatelstwo to pojęcie złożone i wielowymiarowe. Obejmuje ono elementy prawne, kulturowe, społeczne i polityczne oraz nadaje obywatelom określone prawa i obowiązki, poczucie tożsamości i więzy społeczne.”

(Ichilov, 1998)

„Obywatelstwo to aktywne członkostwo i udział w społeczeństwie jednostek, które posiadają prawa i obowiązki i które mają możliwość wpływania na politykę. Dlatego też obywatelstwo musi być czymś więcej niż statusem politycznym i prawnym; jest także rolą społeczną.” (Cesar Birzea, czerwiec 2002, na Drugim Pilotażowym Kursie Obywatelstwa Europejskiego zorganizowanym przez Partnerstwo pomiędzy Komisją Europejską i Radą Europy)

Przeprowadź ćwiczenie Wyrażanie Przekonań, posługując się cytatami z tego rozdziału. Jeden z uczestników odczytuje na głos jeden z cytatów, a pozostali stają po prawej (jeśli zgadzają się z wypowiedzianym stwierdzeniem) lub po lewej (jeśli się nie zgadzają) stronie sali. Następnie uczestnicy są pytani, dlaczego zgadzają się lub nie z danym stwierdzeniem. Każdy może zmienić zdanie (prześć na drugą stronę sali), jeśli przekonały go argumenty innych. Ważne jest, aby podsumować ćwiczenie i pozwolić ludziom wyrazić swoje uczucia (lepiej nie wdawać się w dyskusję dotyczącą poszczególnych cytatów!).

Zebrane powyżej definicje nie są ani jedynymi obowiązującymi, ani też wyczerpującymi, a jedynie powinny dać wyobrażenie o tym, jak szerokim i różnorodnym pojęciem był i jest termin „obywatelstwo”, i jak jego rozumienie ewoluowało w ostatnich latach. Ponadto, cytowane definicje pomagają dostrzec podobieństwa pomiędzy różnymi koncepcjami i sposobami rozumienia tego pojęcia.

Co jest według ciebie ważniejsze (ustaw w kolejności od 1 do 4)?

- Posiadanie praw obywatelskich (np. prawo do głosowania).
- Poczucie związku ze wspólnotami, do których należysz.
- Własne przekonanie, że wszyscy ludzie zasługują na szacunek.
- Praktyczne umiejętności i zdolności do angażowania się w politykę i/lub społeczeństwo obywatelskie.

Wspólne elementy

Jednym ze wspólnych elementów jest fakt, że obywatelstwo zawsze związane jest z przynależnością do pewnej społeczności. Społeczność taka może być opisana za pomocą różnych cech, np. wspólny kodeks moralny, identyczne prawa i obowiązki, lojalność względem cywilizacji będącej wspólnym dobrem, poczucie tożsamości.

W sensie geograficznym wspólnota definiowana jest zazwyczaj na dwóch głównych poziomach, wspólnoty lokalnej, w której żyje dana osoba, i państwa, do którego należy. Poziomy te wzajemnie się nie wykluczają, ale w zależności od koncepcji i/lub definicji, jeden z nich może być bardziej zaakcentowany. (Audigier, 2000, str. 17)

Kolejnym wspólnym aspektem jest fakt, że obywatelstwo zawsze istnieje w obszarach publicznych i demokratycznych, w których obywatele posiadają równe prawa i obowiązki, do których wykonywania i wypełniania są wszyscy zobowiązani.

Różne koncepcje i konteksty

Mimo wspólnych podstaw definicje obywatelstwa różnią się od siebie kilkoma elementami. Bardzo często różnice te można zidentyfikować odwołując się przymiotnika stosowanego wraz ze słowem „obywatelstwo”. Jednym z przykładów może być pojęcie „obywatelstwo demokratyczne”, promowane przez Radę Europy. Przymiotnik „demokratyczny” podkreśla przekonanie, że obywatelstwo powinno opierać się na zasadach demokratycznych oraz określonych wartościach, takich jak: pluralizm, poszanowanie godności ludzkiej i rządy prawa.

Poza wcześniej wspomnianymi elementami, które pomagają porównywać, analizować, ustalać strukturę i rozróżniać różne koncepcje obywatelstwa, istnieje też kilka ich składników, które mają bardziej arbitralny charakter, jeżeli nie rozpatruje się ich w specyficznym kontekście, w którym dany model obywatelstwa został stworzony i w którym jest używany. Przymiotnik „europejski” jest na przykład używany zarówno w odniesieniu do terytorium, jak i w odniesieniu do pewnej tożsamości, poczucia przynależności i zbioru praw kulturowych. Jego dokładne znaczenie można zrozumieć tylko w odniesieniu do danego kontekstu, np. celu politycznego, ram instytucjonalnych i/lub historycznego rozwoju idei.

Społeczeństwo obywatelskie – co to znaczy?

Jak już wspominaliśmy, pojęcie obywatelstwa ewoluowało od związku obywatel-państwo, w pojęciu prawnym, do koncepcji obejmującej wielowymiarowe relacje pomiędzy obywatelami i ich państwem, obywatelami i ich wspólnotami oraz pomiędzy samymi obywatelami. Obecnie „obywatelstwo” to coś więcej niż tylko konstrukt prawny; odnosi się ono między innymi do twojego osobistego poczucia przynależności, na przykład do wspólnoty, na którą możesz mieć bezpośredni wpływ i którą możesz kształtować.

Podjęto wiele prób zdefiniowania „społeczeństwa obywatelskiego”. Pojęcie to jest na ustach wszystkich, ale nie wszyscy używając go mają to samo na myśli. Choć termin ten istniał od dawna, obecną popularność zyskał na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat. Wtedy miał miejsce, jak to opisuje Forbig (2000), „niezwykły renesans” terminu „społeczeństwo obywatelskie” we wszystkich częściach Europy. Pojęcie to zostało wprowadzone przez filozofów szkockiego Oświecenia, takich jak Adam Smith i David Hume, i miało pierwotnie oznaczać społeczeństwo jako całość, co nie koniecznie implikowało demokrację (Wimberley, 1999, str. 1).

Późniejsze rozumienie „społeczeństwa obywatelskiego” ogranicza to pojęcie do struktur społecznych funkcjonujących poza państwem, lub innymi słowy, sprowadza społeczeństwo obywatelskie do definicji: społeczeństwo minus państwo.

Według trzeciej, obecnie najbardziej rozpowszechnionej koncepcji, społeczeństwo obywatelskie jest sferą organizacji pozarządowych i stowarzyszeń (zwłaszcza o charakterze ochotniczym). Dlatego też jest ono bardzo bliskie tak zwanego „sektora pozarządowego”.

Większość współczesnych definicji i debat odnosi się do trzeciego punktu widzenia, a główny spór toczy się o to, czy religia, gospodarka i/lub rodzina powinny być traktowane jako część społeczeństwa obywatelskiego, czy też nie. (Bahmueller, 2000, str. 1).

Historia Europy
i obywatelstwa

Współczesne
koncepcje
obywatelstwa

Możliwy rozwój
wydarzeń

Nasz schemat
pojęciowy

Współczesne
koncepcje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego

Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego

Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
koncepty
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
koncepty kształcenia
na rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady projektów**Europejska Konwencja
Praw Człowieka
(zob. str. 26)

Szeroko akceptowana socjologiczna definicja społeczeństwa obywatelskiego brzmi:

„Społeczeństwo obywatelskie można zdefiniować jako zbiór lub system samoorganizujących się grup mediacyjnych, które:

- (1) są stosunkowo niezależne zarówno od władz publicznych, jak i prywatnych jednostek produkcyjnych i reprodukcyjnych, czyli od firm i rodzin;
 - (2) są zdolne do planowania i podejmowania wspólnych działań na rzecz obrony lub promocji swoich interesów lub pasji;
 - (3) nie dążą do zajęcia miejsc przedstawicieli państwa lub producentów/reproduktorów lub przyjęcia odpowiedzialności za rządzenie całym państwem;
 - (4) są gotowe działać w ramach wcześniej ustalonych zasad o charakterze „obywatelskim”, tzn. opartych na wzajemnym poszanowaniu.”
- (Schmitter, 1997, str. 240)

Niezależnie od definicji stanowiącej podstawę dyskusji, przeważająca większość debat rozpoczyna się od tego samego podstawowego założenia: Społeczeństwo rozwija się dynamicznie. Pojęcie państwa narodowego, kiedyś hermetycznie zamknięta konstrukcja, stało się nieszczelne. Co z niego powstanie, nadal nie wiadomo, ale z pewnością będzie to coś nowego (Lauritzen, 1998).

Jak postrzegasz swoją rolę w społeczeństwie obywatelskim?
Który z powyższych opisów najlepiej ją charakteryzuje?

Obywatelstwo według UE i RE

Celem niniejszego pakietu nie jest przedstawienie wszystkich działań podjętych przez Unię Europejską i Radę Europy na rzecz obywatelstwa europejskiego. A jedynie uwypuklenie kilku kwestii, które mają znaczenie dla niniejszego opracowania.

Jedną z nich jest fakt, że ani tekst założycielski Rady Europy, ani teksty dotyczące Unii Europejskiej nie zawierają słów „obywatelstwo” ani „obywatel”. Obecnie obie instytucje kładą duży nacisk na koncepcję obywatelstwa, nazywanego europejskim, aktywnym i/lub demokratycznym.

Na początku tego rozdziału wykazaliśmy, że te dwie instytucje nie są jedynymi, które dążą do „powrotu obywatela”. Jest wprost przeciwnie: naciski pochodzą z wielu stron. Czy to dlatego, że nasze demokracje są zagrożone, wobec malejącej frekwencji w głosowaniach i wyborach? Czy potrzeba alternatywy dla państwa opiekuńczego? A może „powrót obywatela” to tylko kolejna zwalnająca z myślenia kampania „dezinformacyjna”, która służy tylko temu, by otworzyć organizacjom pozarządowym nowe pola działania?

Znalezienie wyczerpujących odpowiedzi na te pytania wykraczałoby z pewnością daleko poza ramy tej publikacji. Opinie na te tematy są tak różne, jak czytelnicy niniejszego pakietu. Naszym zdaniem w idei obywatelstwa chodzi o coś więcej, niż tylko rozczarowanie polityką. Jak powiedział profesor François Audigier: „Nie powinniśmy taktować „powrotu obywatela”, niezbędnego apelu o obywatelstwo pełne inicjatywy, bliskości i odpowiedzialności, jako pozytywnego skutku kryzysu państwa i demokratycznych instytucji politycznych.” (Audigier, 2000, str. 14)

RE i UE nieco inaczej pojmują, czym jest obywatelstwo. Warto zauważyć, że w Unii Europejskiej jest ono jasno i ściśle uwarunkowane. Tylko ktoś, kto posiada obywatelstwo jednego z państw członkowskich, jest także obywatelem UE. **Europejska Konwencja Praw Człowieka** z kolei chroni każdą istotę ludzką (niezależnie od jej narodowości) pozostającą na terytorium objętym konwencją. Mimo to nadal będziesz słyszał wielu polityków unijnych mówiących o „obywatelstwie europejskim”, które oznacza po prostu obywatelstwo prawne osoby mieszkającej w Unii Europejskiej. Oczywiście my rozumiemy ten termin o wiele szerszej.

Kolejne rozróżnienie dostrzec można w koncepcjach programów UE i RE przeznaczonych dla sektora młodzieżowego. Instytucje te dają całkiem inną odpowiedź na pytanie: Stworzyliśmy Europę, ale jak stworzymy Europejczyków? Unia Europejska próbuje „zbliżyć Europę do obywateli” poprzez osobiste doświadczenie międzykulturowe, wolontariat i bezpośredni dialog z młodymi ludźmi (Komisja Europejska, 2001, str. 17). Natomiast Rada Europy stawia na grupowe doświadczenia międzykulturowe, uczenie się międzykulturowe w chronionych obszarach edukacyjnych, pracę z osobami rozpowszechniającymi wiedzę i tworzenie „efektu kuli śniegowej”.

Mimo wszystkich tych różnic w koncepcjach, obie instytucje podzielają zasadnicze przekonanie – przynajmniej w dziedzinie pracy z młodzieżą – że tożsamość można zdefiniować jedynie poprzez zbiór wspólnie uznawanych wartości. Jest to podejście wzywające do szukania porozumienia, a nie stosowania przymusu. Pogląd ten odzwierciedlony został w różnorodnych uchwałach podejmowanych przez Radę Europy, olbrzymiej liczbie dokumentów wytyczających politykę działania organizacji młodzieżowych, a ostatnio również w dokumentach Unii Europejskiej, takich jak „Biała Księga Młodzieży”. W niej Europa przedstawiana jest jako „wzorcowy przykład systemu opartego na wartościach demokratycznych” (Komisja Europejska, 2001, str. 52).

UE i RE na bazie wspólnych przekonań zawarły partnerstwo na rzecz wymiany doświadczeń i połączenia sił, w celu promowania idei „obywatelstwa europejskiego”. Współpraca ta nadaje sens działaniom we wszystkich obszarach roboczych, jednak dziś ogranicza się wyłącznie do sektora młodzieżowego.

Kiedy ostatni raz słyszałeś, że UE lub Rada Europy zajęła jakieś stanowisko w kwestii obywatelstwa europejskiego? Który ze sposobów pojmowania tego terminu znalazł wyraz w tej wypowiedzi?

Nowe zjawiska

Społeczeństwo niewątpliwie rozwija się i podlega wpływom różnych czynników, które często utożsamiane są ze zjawiskiem określanym mianem **postmodernizmu**. Przejawia się to w wielu różnych trendach i tendencjach, takich jak:

- rewolucja informacyjna następująca w wyniku pojawiania się nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych;
- istotna zmiana w produkcji i zastosowaniu wiedzy;
- zmiana poczucia tożsamości (brak zainteresowania wspólnym interesem i wartościami);
- zmiana oblicza polityki i sposobu, w jaki obywatele uczestniczą w procesach politycznych.

Wszystkie te zjawiska mają istotny wpływ na obywatelstwo (oraz kształcenie i szkolenie na rzecz obywatelstwa). Choć ich istnienie jest niepodważalne, funkcjonują rozbieżne opinie dotyczące ich ewentualnych konsekwencji.

Jak myślisz, jaki wpływ na obywatelstwo będą miały w/w zjawiska?

Niektórzy twierdzą, że pojęcie tożsamości musi pozostać i pozostanie istotą obywatelstwa, ale musi zostać oddzielone od państwa narodowego i rozszerzone na różne poziomy geograficzne, od lokalnego po globalny (Gilbert, 1992, str. 58).

postmodernizm
(zob. str. 25)

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Inni uważają, że „tradycyjne” pojęcie obywatelstwa zaniknie w społeczeństwie postmodernistycznym. Widzą oni potrzebę stworzenia nowej podstawy, na której mogłaby rozwinąć się inna forma obywatelstwa (Gilbert, 1992, str. 59).

Kolejna teoria, podzielać raczej pesymistyczną ocenę tendencji rozwoju społeczeństwa postmodernistycznego, głosi, że niektóre ze „zjawisk postmodernistycznych oferują nowe możliwości dla obywatelstwa” (Gilbert, 1992, p. 60).

Debata na poziomie europejskim przez stosunkowo długi czas koncentrowała się wokół pierwszego poglądu, według którego tożsamość jest istotą obywatelstwa, od poziomu lokalnego po globalny. Instytucje europejskie twierdziły, że aspekt europejski obywatelstwa stanowi tylko uzupełnienie jego pozostałych elementów. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego również twierdzą, że „rozwój integracji europejskiej wymaga uszczegółowienia koncepcji obywatelstwa europejskiego” (Europejskie Forum Młodzieży, 2001, str. 1).

I choć coraz więcej osób zgadza się, że pojęcie tożsamości powinno zostać oddzielone od państwa narodowego i rozszerzone, uważają one, że podstawowym punktem odniesienia powinien być zbiór wspólnych wartości, a nie jedynie kryteria geograficzne. Każdy, kto wyznaje te wartości jest obywatelem europejskim „i może być nim w Moskwie lub Kairze, w Atenach lub w Castrop Rauxel.” (Lauritzen, 1998, str. 5).

W zależności od przyjętej interpretacji pojęcia „obywatelstwo”, istnieją różne teorie na temat jego przyszłych kierunków rozwoju:

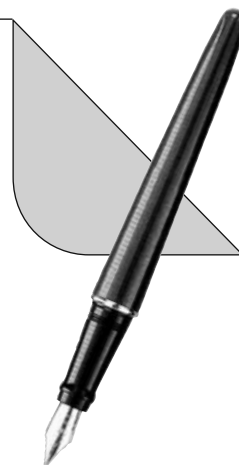
- Czy państwo narodowe to pojęcie przestarzałe?
- Czy obywatele będą odwoływać się do społeczności dzielącej te same wartości, czy do państwa narodowego?
- Czy pojęcie obywatelstwo ma w ogóle rację bytu w przyszłości?

W następnym rozdziale przedstawimy kilka możliwych odpowiedzi na pytania postawione powyżej. Podkreślimy raz jeszcze, że nie są one ani wyczerpujące, ani jedyne. Naszym celem było jedynie przedstawienie różnorodności istniejących opinii i teorii.

Spółczesność postmodernistyczna

A oto cytat z książki „A Primer on Postmodernism” autorstwa Dr. Grenza, który, mamy nadzieję, pomoże ci zrozumieć, czym jest społeczeństwo postmodernistyczne: „**Postmodernizm** odnosi się do klimatu intelektualnego i przejawów kultury, które zdobywają dominującą pozycję we współczesnym społeczeństwie. Przejawy te poddają w wątpliwość ideały, zasady i wartości leżące u podstaw współczesnego sposobu myślenia. Z kolei **postmodernistyczność** odnosi się do przestrzeni, w której żyjemy, czasu, w którym postmodernistyczny sposób postrzegania ma coraz większy wpływ na kształt naszego społeczeństwa. Przymiotnik **postmodernistyczny** odnosi się zatem do sposobu myślenia i jego wytworów. Znajdują one odzwierciedlenie w wielu tradycyjnych nośnikach wyrazu kulturowego. Stąd mamy postmodernistyczną architekturę, sztukę i teatr. **Postmodernistyczność** to era, w której panują **postmodernistyczne** idee, przekonania i wartości, w której klimat **postmodernizmu** kształtuje kulturę. Jest to era społeczeństwa postmodernistycznego.”

Postmodernizm – definicja na podstawie tekstu opublikowanego na stronie www.counterbalance.org

Pojęcie ogólne i obejmujące szeroki wachlarz tematów, stosowane w odniesieniu do literatury, sztuki, filozofii, architektury, beletrystyki, krytyki kultury i krytyki literackiej. Postmodernizm jest w dużym stopniu reakcją na zakładaną pewność naukowych lub obiektywnych prób wyjaśnienia rzeczywistości. Postmodernizm z założenia ma stosunek sceptyczny do wszelkich uniwersalnych wy tłumaczeń, słusznych dla wszystkich grup, kultur, tradycji, czy ras i skupia się raczej na względnych prawdach poszczególnych osób. W rozumieniu postmodernistycznym interpretacja jest wszystkim; rzeczywistość jest tworzona przez naszą interpretację tego, czym świat jest dla każdego z nas. Postmodernizm przedkłada konkretne doświadczenie nad abstrakcyjne zasady, postulując, że zawsze efekt własnego doświadczenia będzie omylny i względny, a nie pewny i uniwersalny.

Postmodernizm zawiera przedrostek „post”, gdyż neguje istnienie najwyższych zasad i z niedowierzaniem traktuje twierdzenia, jakoby istniała taka naukowa, filozoficzna lub religijna prawda, która wszystko wszystkim wyjaśni. Jest to cecha tak zwanego „nowoczesnego” (z łac. modernus – istniejący obecnie) sposobu myślenia. Paradoks stanowiska postmodernistycznego polega na tym, że traktując sceptycznie wszystkie zasady, kwestionuje ono nawet własne. Postmodernizm zaprzecza sam sobie w twierdzeniu, że nie ma uniwersalnych prawd – za wyjątkiem oczywiście uniwersalnej prawdy postmodernizmu.

Należy również pamiętać, że jedną z cech postmodernizmu jest istnienie wielu różnych jego odmian. Termin „postmodernizm” obejmuje wiele różnych teorii. Wiele osób uważa, że posługiwanie się tylko jedną definicją postmodernizmu nie jest możliwe, a już na pewno nie jest bezpieczne, jednak z pewnością istnieje kilka istotnych elementów, które powtarzają się w każdej z tych definicji. Jednym z nich jest niewątpliwie różnorodność. Wiele elementów teorii wielokulturowości zostało włączonych do postmodernizmu, a w wielu dziedzinach kładzie się nacisk raczej na różnorodność poglądów, niż na kilka wybranych opinii. Pisarze postmodernistyczni zdają się określać siebie samych w kontraście do modernizmu, to znaczy: nie chodzi o pojedyncze wielkie umysły pracujące w odosobnieniu, produkujące „wielkie dzieła”, nie chodzi o oddzielenie kultury wysokiej od niskiej, nie chodzi o to, czy jest tam gdzieś jedna uniwersalna prawda, której wszyscy usilnie poszukujemy (może właśnie dlatego nie ma jednej uniwersalnej prawdy, czym jest postmodernizm), i dlatego nie chodzi też o jeden konkretny obraz wszechświata.

Pojawia się zatem problem skrajnej tendencji to dezawuowania wszystkiego, do uczynienia wszystkiego względnym, do usunięcia wszelkiego poczucia wspólnych wartości lub ludzkiej odpowiedzialności moralnej tak, aby nie było dobra i zła, ponieważ wszystko zależy od kontekstu społecznego i kulturowego. Trudno jest zatem potępiać potworności ubiegłego wieku lub bardziej współczesne nam ataki terrorystyczne. Jak więc mogłoby wyglądać post-postmodernizm?

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne konceptje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne konceptje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Europejska Konwencja Praw Człowieka

„Europejska Konwencja Praw Człowieka” określa pewną liczbę fundamentalnych praw i wolności: prawo do życia, zakaz tortur, zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej, prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, prawo do rzetelnego procesu sądowego, zakaz karania bez podstawy prawnej, prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, wolność myśli, sumienia i wyznania, wolność wyrażania opinii, wolność gromadzenia się i stowarzyszania się, prawo do zawarcia małżeństwa, prawo do skutecznego środka odwoławczego, zakaz dyskryminacji. Protokoły Dodatkowe Konwencji przyznają więcej praw. Strony konwencji zobowiązują się do zagwarantowania tych praw i wolności wszystkim osobom znajdującym się w jurysdykcji danego kraju.

Konwencja tworzy także międzynarodowy mechanizm jej przestrzegania. W celu zapewnienia dotrzymania zobowiązań podjętych przez strony, powołano Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu. Zajmuje się on petycjami indywidualnymi i międzypaństwowymi. Na wniosek Komitetu Ministrów Rady Europy Trybunał może także wydawać opinie doradcze dotyczące interpretacji Konwencji i jej protokołów.

Możliwy rozwój wydarzeń – przyszłość nie jest tym, czym była, lecz...

Odbyszy podróż poprzez historię i zapoznawszy się ze zmianami w naszym zbiorowym rozumieniu idei obywatelstwa, przyjrzymy się zmianom i zjawiskom społecznym związanym z pojęciem obywatelstwa, które miały miejsce w niedawnej przeszłości i które być może pojawiają się w przyszłości. Ćwiczenie to może nam pomóc przewidzieć reakcje na pojawiające się napięcia i wyzwania związane z pojęciem obywatelstwa. Równocześnie musimy zdać sobie sprawę, że przewidywanie ma swoje ograniczenia. Jak pokazuje doświadczenie, przyszłość jest nieprzewidywalna.

Rewolucja technologiczna, globalizacja, migracja, degradacja środowiska, odwrócenie piramidy demograficznej w społeczeństwach industrialnych, rozszerzenie Unii Europejskiej, terroryzm i jego konsekwencje to kilka najistotniejszych zjawisk społeczno-politycznych, które mają znaczący wpływ na rozumienie i kształtowanie obywatelstwa.

Każde w tych zjawisk społecznych jest bardzo złożone samo w sobie, a dodatkowo oddziałują one na siebie i implikują się wzajemnie. W kolejnych rozdziałach spróbujemy zapoznać cię z głównymi kwestiami spornymi lub pytaniami otwartymi związanymi z pojęciem obywatelstwa, które niosą ze sobą te zmiany społeczne.

Jakie najważniejsze zmiany zachodzą we współczesnym społeczeństwie?

Nowe zależności pomiędzy jednostką a wspólnotami odniesienia

Jeszcze do niedawna wspólnoty odniesienia poszczególnych osób (tj. wspólnoty, z którymi są one w jakiś sposób związane) można było bardzo łatwo i jasno określić, np.: rodzina, miasto, region, kraj, krąg znajomych, koledzy z pracy, ugrupowanie religijne. Sposoby uczestniczenia w tych grupach były regulowane „zasadami” lub zwyczajami w nich panującymi odnoszącymi się, między innymi, do płci, wieku, zawodu i sytuacji społeczno-gospodarczej. Dlatego też możliwości uczestnictwa jednostek w poszczególnych wspólnotach były ograniczone, lecz zarazem jasno określone.

Dziś zjawiska takie jak globalizacja, integracja europejska, globalna degradacja środowiska naturalnego i rozwój techniki sprawiają, że uwzględniamy istnienie szerszych wspólnot odniesienia, takich jak np. Europa czy świat. Równocześnie tradycyjne wspólnoty odniesienia stają się mniej stabilne, dzieje się tak w wyniku zachodzących zmian (migracje na dużą skalę zarówno wewnątrz, jak i pomiędzy państwami).

Poszczególne jednostki i obywatele bardzo często mają poczucie, że wiele wydarzeń o zasięgu globalnym ma wpływ na ich życie. Jednocześnie czują również, że wydarzenia te często oddziałują na nich w sposób pośredni i niejasny.

Innymi słowy, świat „stał się mniejszy”, ale równocześnie jednostka ma na niego coraz mniejszy wpływ. Metaforycznie można powiedzieć, że ludzie mogą łatwo stać się „widzami wielu filmów”, jednak jest im trudno „odegrać aktywną rolę w którymkolwiek z nich”.

„Świat wydaje się zmniejszać, a mimo to coraz trudniej na niego wpływać”

Chociaż badania potwierdzają te ogólne tendencje (zobacz na przykład *Life Chances and Livelihoods* (2000), U.N. Publications, Genewa), należy pamiętać, że mamy także wiele pozytywnych przykładów. Istnieją jednostki, które aktywnie uczestniczą w życiu swoich wspólnot i wywierają na nie duży wpływ.

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Na czym więc polegać ma wyzwanie dla nas? Wydaje się, że na stworzeniu nowej, bliższej, bardziej zrównoważonej relacji, pomiędzy jednostką czy obywatelem a wspólnotą odniesienia, stanowiącą podstawę aktywnego obywatelstwa.

Hasła, takie jak „myśl globalnie, działaj lokalnie”, „wyciągaj wnioski i działaj” przyświecają wysiłkom zmierzającym do stworzenia pomostu pomiędzy jednostkami a mechanizmami uczestnictwa w społeczeństwie. Organizacje pozarządowe wykorzystują niezagospodarowaną przestrzeń w społeczeństwie obywatelskim – pomiędzy obywatelami i strukturami politycznymi – by promować uczestnictwo i demokrację uczestniczącą. Różne grupy nacisku próbują reprezentować interesy jednostek w procesie decyzyjnym.

Wydaje się jednak, że zarówno te, jak i inne inicjatywy nie są w stanie wypełnić całkowicie przepaści pomiędzy obywatelami i organami decyzyjnymi w naszych społeczeństwach. Wciąż musimy podejmować wyzwanie; istnieje konieczność poszukiwania nowej równowagi, która uwzględni w większym stopniu jednostki i ich związki ze wspólnotą/wspólnotami odniesienia.

Europa i reszta świata

Wszelkie istotne wydarzenia społeczne, zarówno obecne, jaki i przyszłe (np. rewolucja technologiczna, globalizacja, migracja, degradacja środowiska naturalnego) rozgrywają się na płaszczyźnie ogólnoświatowej lub pociągają za sobą skutki globalne. Dlatego też każde wydarzenie dotyczące obywatelstwa europejskiego powinno w coraz większym stopniu uwzględniać realia i aspiracje reszty świata.

Po trwającej wieki „europeizacji” świata (np. kolonizacji, rozprzestrzenianiu się modeli politycznych, społecznych i kulturalnych, wojnach światowych oraz zimnej wojnie), nadszedł czas na globalizację Europy, na myślenie o Europie w kategoriach szerszych, globalnych.

Obywatelstwo europejskie nie powinno stać się wyspą praw i przywilejów. Wprost przeciwnie, lepsze warunki życia Europejczyków – w porównaniu z warunkami panującymi w innych częściach świata – powinny ułatwić uwzględnienie światowych aspiracji, takich jak pokój, demokracja, prawa człowieka i promocja ekologicznie zrównoważonego rozwoju.

Europa, z uwagi na swoją historię i obecną pozycję w społeczności międzynarodowej, ma do odegrania konkretną rolę i ponosi odpowiedzialność w stosunku do reszty świata. Nasze historyczne powiązania z wieloma krajami poza naszym kontynentem mogą pomóc nam „zrozumieć świat”; coś, co łatwiej powiedzieć, niż zrobić. Nasza siła ekonomiczna i polityczna powinna pozwolić nam stworzyć efektywne mechanizmy umożliwiające polepszenie warunków życia i zwiększenie szans nie-Europejczyków.

Konkretna rola nowego obywatelstwa europejskiego mogłaby więc polegać na opisanym powyżej sposobie pojmowania świata i pewnym zobowiązaniu Europejczyków względem całej ludzkości. Obywatelstwo europejskie – rozumiane jako obywatelstwo mające swój początek w Europie i świadome zobowiązań wobec świata – powinno pomóc zapewnić pokój i demokrację, poszanowanie praw człowieka oraz życie zgodnie z zasadami ekologicznie zrównoważonego rozwoju w społeczeństwach na całym świecie.

Z punktu widzenia etyki

Naukowcy głoszą, że świat jest tak mały i współzależny, że ruch skrzydeł motyla w dżungli amazońskiej może wywołać gwałtowną burzę po drugiej stronie globu. Zasada ta jest znana pod nazwą „efektu motyla”. Dziś jesteśmy świadomi tego, że większość działań ludzkich powoduje „efekt motyla” – pozytywny lub negatywny. Świadomość tego powinna zachęcać nas do aktywności na rzecz pozytywnego efektu.

Pomimo różnic politycznych, kulturowych i religijnych, zjawiska społeczne, takie jak np. technologie komunikacyjne, globalizacja gospodarcza, proces integracji europejskiej, migracje, zbliżają ludzi na całym świecie.

Jednocześnie, ponieważ wiemy o sobie coraz więcej, potrafimy precyzyjniej niż kiedykolwiek dostrzec, gdzie leżą granice człowieczeństwa. Na przykład Agencje Organizacji Narodów Zjednoczonych przypominają nam co roku, że współcześnie prawdziwe granice człowieczeństwa leżą pomiędzy potężnymi i bezsilnymi, wolnymi i więzionymi, uprzywilejowanymi i poniżanymi. I zamiast zanikać, stają się coraz bardziej widoczne.

W czasie, gdy będziesz czytał ten akapit, gdzieś na świecie urodzi się kilkanaścioro dzieci. Ich matki będą je trzymać na rękach, karmić, uspokajać i opiekować się nimi... W tych najprostszych gestach ludzkość nie zna podziałów. Lecz większość dzieci nigdy nie zazna dobrobytu, w jakim żyje niewielka garstka ludzi. Będą one musiały egzystować w warunkach, które większość z nas uznalaby za nieludzkie. (Zaczerpnięte z przemowy wygłoszonej przez Kofiego Annana po otrzymaniu nagrody Nobla).

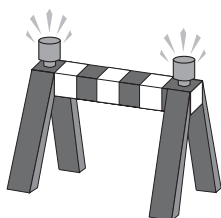
Ludzkość zbliża się do siebie dzięki technologiom informacyjnym i komunikacyjnym oraz procesowi integracji międzynarodowej i globalizacji, lecz jednocześnie jest coraz bardziej podzielona z powodu rosnących różnic między uprzywilejowanymi i upokarzonymi. Te współistniejące synergiczne „unifikacji” i „fragmentacji” stanowią paradoks oraz wielkie ekonomiczne, społeczne, polityczne, kulturalne i edukacyjne wyzwanie dla całej ludzkości. Wyzwanie to należy podjąć nie tylko dlatego, że sytuacja naszej „globalnej wioski” może się pewnego dnia wymknąć spod kontroli, lecz także dlatego, że dotyczy ono kwestii natury ludzkiej, naszej godności jako istot ludzkich i naszej umiejętności współistnienia.

„Ludzkość zbliża się do siebie, a mimo to jest coraz bardziej podzielona”

Sprostanie temu wyzwaniu wymaga solidarności i wzajemnego szacunku. To mogłoby być podstawą nowego pojmowania obywatelstwa oraz ogniwem łączącym różne działania ekonomiczne, społeczne, polityczne, kulturalne i edukacyjne, które można by podjąć w celu zmiany obecnej sytuacji. W następnym rozdziale, przedstawimy w skrócie, jak przekonanie to przekłada się na nasz sposób postrzegania obywatelstwa europejskiego.

Jakim podstawowym wartościom powinniśmy
hołdować w czasach zmian?

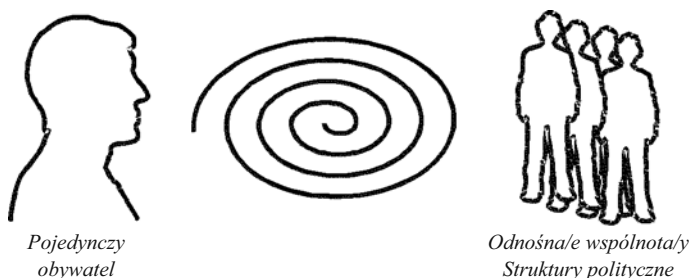
Przedstaw wizję swojego kraju (Europy lub świata) za dwadzieścia lat. Możesz wykorzystać różne techniki: rysunek, malarstwo, kolaż, teatr obrazu. Przedstaw innym swoją wizję i omówcie, w jaki sposób odnoszą się one do obywatelstwa.

Obywatelstwo – pojęcie kontrowersyjne

Obywatelstwo rozumiane jest na wiele sposobów, ponieważ, jak mieliśmy okazję się przekonać, związane z nim tradycje i koncepcje różniły się w zależności od epoki historycznej, a także w zależności od kraju, jego historii, społeczeństwa, kultury i ideologii. Wszystkie wyobrażenia o tym, czym jest obywatelstwo, współistnieją ze sobą i tworzą pewnego rodzaju napięcie, posiadające swoje implikacje ekonomiczne, społeczne i polityczne.

Patrząc z perspektywy jednostki, niezależnie od przyjętej koncepcji, obywatelstwo jest pojęciem z założenia kontrowersyjnym, ponieważ oznacza ciągłą interakcję i poszukiwanie kompromisu pomiędzy osobistymi potrzebami, interesami, wartościami, przekonaniami, postawami i zachowaniami każdego obywatela, a społecznością, w której żyje.

Rysunek 1 – Dynamika obywatel-wspólnota

Te wzajemnie oddziałujące na siebie rodzaje napięć – po pierwsze pomiędzy różnymi koncepcjami obywatelstwa i po drugie pomiędzy poszczególnymi obywatelami i ich wspólnotą/wspólnotami – to sedno sprawy. Dają one również nieprzebrany zasób możliwości uczenia się w naszej pracy edukacyjnej z młodymi ludźmi.

Nasza koncepcja nie mogła i nie próbuje być neutralna. Jako kolejny etap pracy młodzieżowej prowadzonej w ostatnich latach przez Komisję Europejską i Radę Europy wprowadzimy dwa podejścia – raczej nie modele – posiadające wyraźnie dostrzegalną wspólną myśl przewodnią: obywatelstwo jest pojęciem dynamicznym, złożonym i integralnym.

Zastanów się przez chwilę nad terminami **dynamiczny, złożony i integralny**. Jak myślisz, jak mogą one łączyć się ze sobą?

Nasz schemat pojęciowy (patrz rysunek poniżej) obejmuje wymiar indywidualny i zbiorowy obywatelstwa, a także jego aspekt wewnętrzny i zewnętrzny. Indywidualny wymiar obywatelstwa dotyczy osobistych wartości i perspektyw – w swoim wewnętrznym aspekcie – oraz indywidualnych zachowań, praw i obowiązków – w swoim aspekcie zewnętrznym. Wymiar zbiorowy obywatelstwa obejmuje z kolei zbiorowe wartości, pojęcia i koncepcje – w swoim aspekcie wewnętrznym – oraz struktury kulturowe, społeczne i ekonomiczne – w swoim aspekcie zewnętrznym.

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Rysunek 2 – Schemat obywatelstwa

Obywatelstwo Schemat pojęciowy		
	Aspekt wewnętrzny	Aspekt zewnętrzny
Wymiar indywidualny – obywatel	Osobiste wartości i perspektywy	Indywidualne zachowania, prawa i obowiązki
Wymiar zbiorowy – wspólnota(y)	Zbiorowe wartości, pojęcia i koncepcje	Struktury kulturowe, społeczne polityczne i ekonomiczne

Posługując się tymi dwoma podejściami będziemy badać złożoność i dynamikę obywatelstwa. Pierwsze – cztery wymiary obywatelstwa – przyjmuje perspektywę socjologiczną, a drugie – poczucie przynależności – perspektywę osobistą. Oba stanowiska badawcze opisują interakcje pomiędzy jednostką a wspólnotą; które mają istotne znaczenie dla definicji obywatelstwa. Pierwsze wychodzi od pojęcia społeczności zbiorowej, a drugie od jednostki.

Te dwa podejścia tworzą razem dwa uzupełniające się sposoby postrzegania (socjologiczny i zorientowany na jednostkę) obywatelstwa. Nie są one jedynie kompilacją różnych idei, ale oba stanowią wyraz dynamicznego, kompleksowego i integralnego sposobu pojmowania obywatelstwa. Ten sposób kształtuje także nasz schemat pojęciowy oraz podstawy koncepcji i praktyki edukacyjnej proponowane przez nas w następnych rozdziałach.

Cztery wymiary: społeczne podejście do obywatelstwa.¹

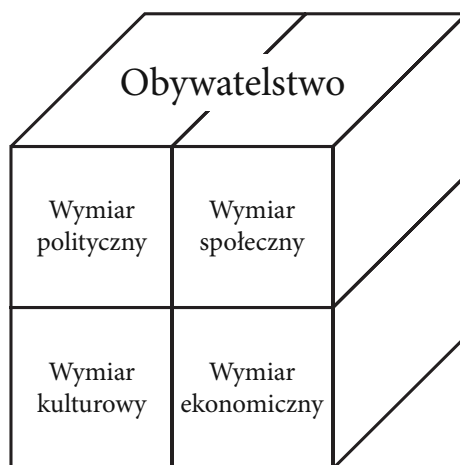
W relacji pomiędzy jednostką a społeczeństwem możemy wyróżnić cztery wymiary. Korelują one z czterema podsystemami wyróżnianymi w społeczeństwie: wymiar polityczny/prawny, wymiar społeczny, wymiar kulturowy i wymiar ekonomiczny.

Kiedy czytasz opisy tych czterech wymiarów, zastanów się, w jakim stopniu każdy z nich znajduje swoje odzwierciedlenie w tobie? W jakim stopniu rozwinięte jest twoje obywatelstwo w każdym z tych wymiarów?

Rysunek 3 – Cztery wymiary obywatelstwa

¹ Cztery wymiary obywatelstwa zostały opracowane przez Ruuda Veldhuis w publikacji „Education for Democratic Citizenship: Dimensions of Citizenship, Core Competencies, Variables and International Activities”, Strasbourg, Rada Europy, 1997, dokument DECS/CIT (97) 23.

Wymiar polityczny

Polityczny wymiar obywatelstwa odnosi się do praw i obowiązków politycznych. Rozwijanie go powinno następować poprzez zdobywanie wiedzy o systemie politycznym oraz upowszechnianie postaw demokratycznych i umiejętności zaangażowania społecznego.

Polityczny wymiar obywatelstwa może być promowany poprzez podnoszenie świadomości i edukację dotyczącą, np.: – pojęć związanych z demokracją, – znajomości struktur politycznych i procesów decyzyjnych na płaszczyźnie narodowej i międzynarodowej/europejskiej, – systemów wyborczych, – partii politycznych, – grup lobbingowych, – uczestnictwa politycznego i innych form uczestnictwa (np. demonstracji, pisanie pism do prasy), – historii i podstaw społeczeństwa obywatelskiego, – wartości demokratycznych, – praw człowieka w Europie, – świadomości bieżących kwestii politycznych (w tym integracji europejskiej i polityki międzynarodowej), – stosunków międzynarodowych, – organizacji i prawodawstwa międzynarodowego, – roli mediów, – systemu prawnego, – ekonomii.

Wymiar społeczny

Wymiar społeczny obywatelstwa odnosi się do zachowań pomiędzy jednostkami i wymaga pewnej dozy lojalności i solidarności. Aby rozwijać ten wymiar, niezbędne są umiejętności społeczne i wiedza o stosunkach panujących w danym społeczeństwie.

Wymiar społeczny obywatelstwa może być promowany poprzez, np.: – zwalczanie izolacji społecznej i wykluczenia społecznego, – ochronę praw człowieka, – zbliżenie różnych grup społecznych (np. mniejszości narodowych i grup etnicznych), – podnoszenie świadomości kwestii społecznych (np. sytuacji grup społecznych i etnicznych), – działania na rzecz równości płci, – pracę nad społecznymi konsekwencjami społeczeństwa informacyjnego, – wyrównywanie różnic dotyczących zabezpieczenia socjalnego, opieki społecznej, umiejętności czytania i pisanie, zdrowia.

Wymiar kulturowy

Wymiar kulturowy obywatelstwa odnosi się do świadomości wspólnego dziedzictwa kulturowego. Powinien być rozwijany poprzez szerzenie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego, historii oraz podstawowych umiejętności (kompetencja językowa, umiejętność czytania i pisanie).

Wymiar ten może być wspomagany poprzez, np.: – promocję doświadczeń międzykulturowych, – działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego, – działania przeciwko rasizmowi i dyskryminacji, – promowanie wiedzy o historii i dziedzictwie narodowym, europejskim i globalnym, – dyskusje o roli technologii informacyjnej i środków masowego przekazu.

Wymiar ekonomiczny

Wymiar ekonomiczny obywatelstwa odnosi się do związku pomiędzy jednostką a rynkiem pracy i rynkiem konsumentów. Implikuje on prawo człowieka do pracy i do minimalnego poziomu życia. Kluczową rolę w rozwijaniu wymiaru ekonomicznego odgrywają umiejętności ekonomiczne (związane z wykonywaniem pracy zawodowej lub inną działalnością gospodarczą) oraz szkolenia i kursy zawodowe.

Wymiar ekonomiczny obywatelstwa może być rozwijany poprzez, np.: – podnoszenie kwalifikacji zawodowych, – włączanie grup mniejszościowych w procesy gospodarcze (np. poprzez pozytywną dyskryminację), – podejmowanie wyzwań związanych z globalizacją i z wykorzystaniem innowacyjnych metod oraz strategii, – podejmowanie wyzwań związanych z europejską i globalną współpracą ekonomiczną, – analizę sytuacji na europejskim rynku pracy i aspektów zatrudnienia/bezrobocia oraz ich związku ze społecznymi aspektami gospodarki globalnej, – świadomość społecznych konsekwencji zmian zachodzących w gospodarce światowej, – ochronę praw konsumenta.

Tak rozumiane obywatelstwo można porównać do krzesła. Czterema nogami byłyby kolejno cztery wymiary: ekonomiczny, społeczny, kulturowy i polityczny. Ich rozwój byłby warunkiem istnienia obywatelstwa.

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

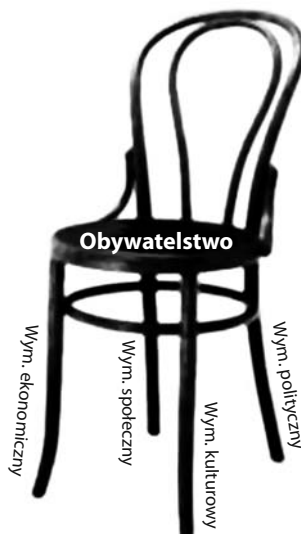
Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

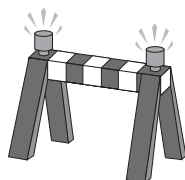
Rysunek 4 – Krzesło obywatelstwa

Te cztery wymiary obywatelstwa rozwijają się poprzez procesy socjalizacji. Procesy te przebiegają w sposób zorganizowany w szkole, rodzinie, organizacjach obywatelskich, partiach politycznych, a w sposób mniej zorganizowany w stowarzyszeniach, środkach masowego przekazu, grupach sąsiedzkich i rówieśniczych.

Wokół jakich wymiarów skupiały się projekty, w których do tej pory brałeś udział?

Narysuj (lub zbuduj!) swoje własne „krzesło obywatelstwa”, demonstrujące, w jakim stopniu rozwinąłeś w sobie każdy z wymiarów. Możesz zbudować też krzesło obrazujące społeczeństwo, w którym żyjesz, lub Europę. Porównaj opinie innych uczestników ćwiczenia..

Obywatelstwo europejskie

Zgodnie z logiką tego modelu istnienie dojrzałego społeczeństwa europejskiego oznaczałoby równoczesny rozwój wszystkich czterech wymiarów obywatelstwa europejskiego – ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturowego.

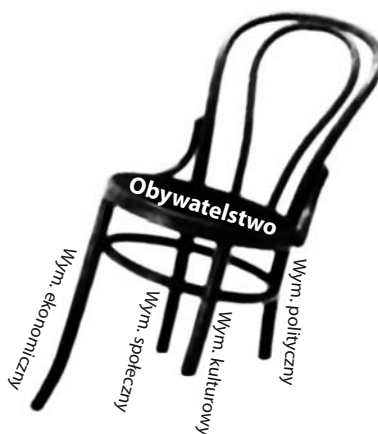
Jednakże Europa nie osiągnęła jeszcze tak wysokiego poziomu. Czy możemy mówić o zbiorowym społeczeństwie europejskim? Z pewnością nie w ten sam sposób, w jaki mówimy o społeczeństwie portugalskim czy polskim. Wpływa na to zróżnicowanie sytuacji społecznej na całym kontynencie oraz brak ekonomicznych, kulturowych, społecznych i politycznych systemów na poziomie europejskim.

Obywatelstwo europejskie dziś byłoby czymś pomiędzy rzeczywistością a odległym ideałem mającym cztery równoważne wymiary. Takie rozumienie byłoby oparte na: demokracji, prawach człowieka i sprawiedliwości społecznej.

Powszechnie uznaje się, że w procesie budowy naszego kontynentu wymiary: polityczny, a w jeszcze większym stopniu społeczny i kulturowy, są zdominowane przez wymiar ekonomiczny. Zgodnie z naszym modelem wymiar ekonomiczny powinien zostać zrównoważony. Bo w przeciwnym razie idea obywatelstwa europejskiego sama w sobie będzie stanowić krytykę braku równowagi i niedostatków dotychczasowego procesu integracji europejskiej.

Rysunek 5 – Krzesło europejskie

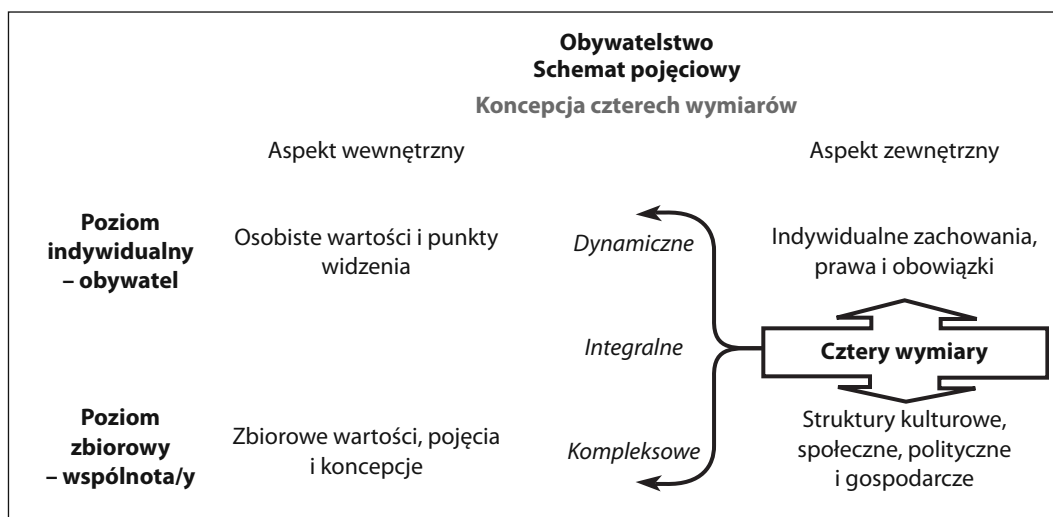
W jakim stopniu jesteś świadomy braku równowagi pomiędzy czterema wymiarami na poziomie europejskim? Jak ten brak równowagi wpływa na twoje życie?

Znaczenie dla pracy młodzieżowej

Podjęcie „cztery wymiary obywatelstwa” odnosi się do zewnętrznych przejawów życia zarówno zbiorowych, jak i indywidualnych. Zgodnie z tym stanowiskiem wymiar wewnętrzny jest traktowany jako pewna konsekwencja wymiaru zewnętrznego.

Rysunek 6 – Miejsce czterech wymiarów w schemacie pojęciowym obywatelstwa

W tej koncepcji wspólnota, w której żyje jednostka, utożsamiana jest ze społeczeństwem jako całością, bez rozróżniania, pomiędzy różnymi grupami społecznymi czy strukturami.

Możemy powiedzieć, że jest to podejście „ukierunkowane na społeczeństwo”, ponieważ związki pomiędzy jednostką a społeczeństwem opisywane są za pomocą czterech podsystemów społecznych: kulturowego, ekonomicznego, politycznego i społecznego. Podejście to jest użytecznym narzędziem pomagającym zrozumieć rozwój obywatelstwa we współczesnych demokracjach.

Jak już wspominaliśmy, stowarzyszenia, a szczególnie organizacje młodzieżowe, tworzą ważne przestrzenie dla procesu socjalizacji. Młodzi ludzie nabywają w nich kompetencje potrzebne do tego, by rozwijać cztery wymiary obywatelstwa. Organizacje młodzieżowe stanowią przestrzenie, w których uczy się, doświadcza i upowszechnia aktywne obywatelstwo. Te cztery wymiary mogą dostarczyć pewnych wytycznych dla pracy młodzieżowej na polu edukacyjnym, społecznym i politycznym.

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

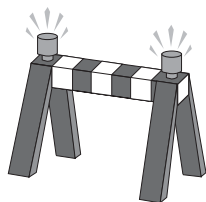
Za pośrednictwem czterech wymiarów możemy w pełni zrozumieć, czym jest obywatelstwo z punktu widzenia społeczeństwa. Mogą one okazać się bardzo przydatne podczas analizy poszczególnych dziedzin, poprzez które obywatelstwo może być realizowane.

Jeżeli przyjrzymy się na przykład miastu, grupie mniejszościowej lub wiekowej w kontekście ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturowego wymiaru, będziemy mogli bardzo szybko określić, co w każdym z tych wypadków jest czynnikiem uniemożliwiającym stworzenie zintegrowanego stanowiska wobec obywatelstwa. Tę samą analizę można przeprowadzić dla takich procesów jak integracja europejska, czy globalizacja.

Podejście to może zostać wykorzystane jako narzędzie pomocne w ukierunkowaniu, dostarczeniu schematu i ustaleniu priorytetów w pracy młodzieżowej oraz polityce młodzieżowej na poziomie lokalnym, narodowym i europejskim.

Wybierz dowolną grupę i określ, jak wygląda jej sytuacja
w każdym z czterech wymiarów?

Mając na uwadze własną grupę rówieśniczą lub grupę docelową, przeanalizuj cztery wymiary i sporządź wstępną listę obszarów, w których według Ciebie trzeba rozpocząć działania, w celu umożliwienia bardziej zrównoważonego rozwoju obywatelstwa.

Poczucie przynależności: osobiste podejście do obywatelstwa

Innym sposobem podejścia do interakcji pomiędzy jednostką, a jej wspólnotą/wspólnotami oraz kwestią obywatelstwa jest przyjrzenie się jej z perspektywy poczucia przynależności.

Tożsamość jednostek jest tym, co odróżnia je od siebie. Kształtowana jest przez wiele aspektów przynależności lub poczucia przynależności do pewnych grup ludzi.

Na przykład, możesz jednocześnie należeć do grupy Hiszpanów, grupy ludzi mieszkających w Niemczech, grupy heteroseksualistów, grupy żonatych mężczyzn, a także do grupy białych ludzi. Grupy, do których należy jednostka, są ustanawiane w różny sposób: przynależność do niektórych z nich możemy sami wybrać, np. do grupy ludzi będących w związkach małżeńskich; na przynależność do innych grup nie mamy wpływu, np. na naszą narodowość.

Rysunek 7 – Poczucie przynależności

Poczucie przynależności do wszystkich tych grup oraz do wielu innych kształtuje naszą tożsamość. Gdybyś mógł zrobić pełną listę grup, do których należysz, z pewnością byłbyś jedyną osobą na świecie posiadającą taki właśnie ich zestaw.

Rozpoznaj w sobie przynależność do różnych grup.
Z którymi z nich czujesz najsilniejszy związek?

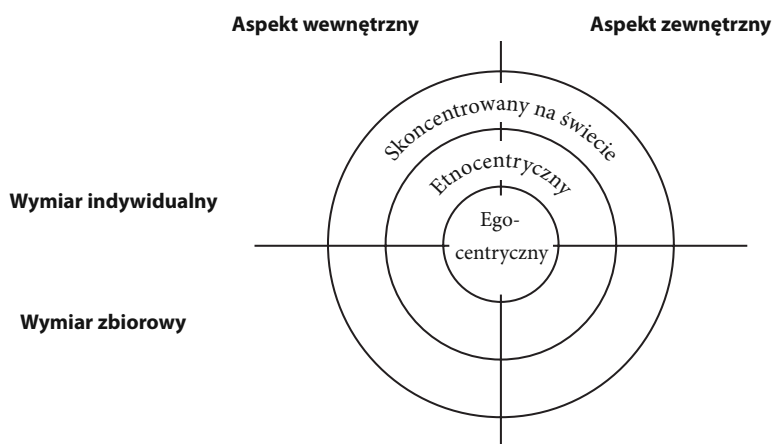
Im więcej związków z różnymi grupami rozpoznajemy w sobie, tym bardziej jesteśmy świadomi tego, jak złożona jest nasza tożsamość. Poczucie związku z każdą grupą otwiera nas na nią. Im większej liczby związków z innymi jesteśmy świadomi, tym łatwiej nam nawiązywać znajomości i wchodzić w interakcję z innymi ludźmi. Jeżeli uwzględnimy tę złożoność, przekonamy się, że nie tylko odróżnia nas ona od innych, ale także określa naszą otwartość na ludzi, inne grupy oraz cały gatunek ludzki.

Rysunek 8 – Poczucie przynależności do różnych grup

Proces takiego rozwoju zakłada odejście od egocentryzmu. Na pierwszym planie powinien znaleźć się nasz świat i ludzie w nim żyjący. Nasza świadomość ewoluuje bowiem od poznania nas samych, poprzez poznanie tych, którzy żyją wokół nas, do świadomości istnienia całej ludzkości. Nie jest to łatwy proces, czasami może nawet budzić strach (np. o utratę własnej – narodowej – tożsamości). Należy pamiętać, że świadomość całego świata i ludzi w nim żyjących, wykracza poza dotychczasowe ramy i obejmuje wcześniejsze sposoby myślenia: egocentryczny i etnocentryczny, które nie zanikają, ale stają się częścią bardziej złożonego sposobu myślenia, zdrowszego i bardziej konstruktywnego w swoim wyrazie. (Zobacz rysunek 9 – zaczerpnięty z prac Wilbera (2000))

Rysunek 9 – Rozwijanie poczucia przynależności

Jednostka przywiązuje różną wagę do poszczególnych związków z grupami (np. może bardziej sobie cenić przynależność do swojej grupy wyznaniowej, niż do swojego narodu). Priorytety te ulegają ciągłym zmianom

Historia Europy
i obywatelstwa

Współczesne
koncepty
obywatelstwa

Możliwy rozwój
wydarzeń

Nasz schemat
pojęciowy

Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego

Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego

Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

– utożsamiamy się wciąż z nowymi grupami ludzi. Jednak nie powinno dojść do sytuacji, w której o niektórych w ogóle zapominamy, nawet jeżeli wydają się trudne do połączenia z innymi priorytetami (np. trudno połączyć bycie Hiszpanem i mieszkańcem Niemiec).

Ta złożoność i różnorodność indywidualnych tożsamości oznacza, że nierealne byłoby istnienie jednej tożsamości etnicznej, która składałaby się z ustalonego i nieelastycznego zbioru wartości, którymi należy kierować się we wszelkich sytuacjach życiowych. Świadomość złożoności nie powinna jednak oznaczać absolutnego relatywizmu etycznego – ciągłej i radykalnej zmiany naszego zachowania, podejścia i wartości, w zależności od sytuacji.

Złożoność i różnorodność indywidualnych tożsamości oznacza także etykę „odpowiedzialności”; To odpowiedzialność za czyny oddziałujące na wspólnotę, do której należymy; i przed którą czujemy się odpowiedzialni. Rosnąca świadomość przynależności do różnych grup, oznaczałaby zatem rosnący uniwersalizm w świadomości etycznej jednostek. Im więcej rozpoznajemy w sobie grup przynależności, tym lepiej dostrzegamy złożoność w innych. Proste w swojej strukturze uprzedzenie zanika, gdy nabieramy szerszej perspektywy i zyskujemy umiejętność postrzegania różnorodności i złożoności. Należy zauważyć, że choć potencjał takiego rozwoju istnieje w każdym człowieku, nie uruchamia się on automatycznie. Zależy od warunków, w których żyjemy i od gotowości do zmian w nas samych i w naszym środowisku.

Podejście oparte na poczuciu przynależności zawiera w sobie dwa stwierdzenia o wydźwięku pozytywnym. Po pierwsze, każdy z nas jest inny, kształtowany przez inne warunki życia, wyznaje więc inne wartości i ma inne potrzeby. Dlatego należy go traktować tak, jak wskazują na to jego uwarunkowania. Po drugie, różne jednostki są w rozmaity sposób związane z wieloma grupami, a zatem wszyscy ludzie są związani ze sobą przez sam fakt bycia istotami ludzkimi (równości istnienia). Dobrze wyraża to hasło kampanii Rady Europy „Wszyscy równi, wszyscy różni”.

**„Wszyscy poszukujemy kompromisu
pomiędzy wyrażaniem siebie i obcowaniem z innymi.”**

Obywatelstwo europejskie

Poza przymiotnikami oznaczającymi narodowość, przy słowie „obywatelstwo” pojawia się wiele innych przymiotników, np. obywatelstwo środowiskowe, obywatelstwo studenckie, obywatelstwo feministyczne. Zbyt często jednak przymiotniki te wskazują na uzasadnione, ale zawężone poczucie przynależności do konkretnej grupy.

Czy „europejskie” powinno być jeszcze jednym przymiotnikiem opisującym obywatelstwo? Czy „obywatelstwo europejskie” powinno być jeszcze jednym „rodzajem obywatelstwa”?

Co odróżnia obywatelstwo europejskie od innych rodzajów obywatelstwa?

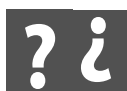
Utożsamienie się jednostki z kontynentem, na którym żyje, jest prawdopodobnie pożądane; Potrzebne jest też poczucie przynależności do Europy, ale obywatelstwo europejskie nie powinno być ograniczone tylko do tego. Należy rozpatrywać je jako coś więcej, niż świadomość, że należy się do jeszcze jednej „rodziny”.

Howard Williamson, badacz i pracownik młodzieżowy, podkreśla znaczenie poczucia przynależności do społeczności lokalnej. Poza tym, że jest ono ważne samo w sobie, daje też pierwszą i bezpośrednią okazję do uprawiania obywatelstwa (wydarzenie Pomosty w szkoleniach, 2001). Ważnym krokiem na drodze rozwoju obywatelstwa europejskiego bardziej zorientowanego na świat, jest rozwijanie obywatelstwa na poziomie lokalnym. Nie zapominajmy, że nie możemy oczekiwać, iż każdy obejmie zaraz swoją świadomością całą ludzkość.

Z perspektywy jednostki obywatelstwo europejskie powinno być procesem i statusem, który umożliwia nam realizację wielorakiego i dynamicznego poczucia przynależności (w tym lokalnego i narodowego). Choćby nawet czasami trudno było nam je pogodzić. Obywatelstwo europejskie będzie zatem oznaczać dla każdego Europejczyka życie i rozwój jego tożsamości.

Obywatelstwo Europejskie będzie zarazem procesem i statusem, który w sposób idealny pozwoli jednostkom być w pełni sobą i równocześnie być aktywnymi członkami swoich wspólnot w całej Europie. Osiągną to nie zaprzeczając żadnej części swojej tożsamości ani żadnemu poczuciu przynależności, a wręcz pogłębiając je.

Czy zgadzasz się z tym stwierdzeniem?

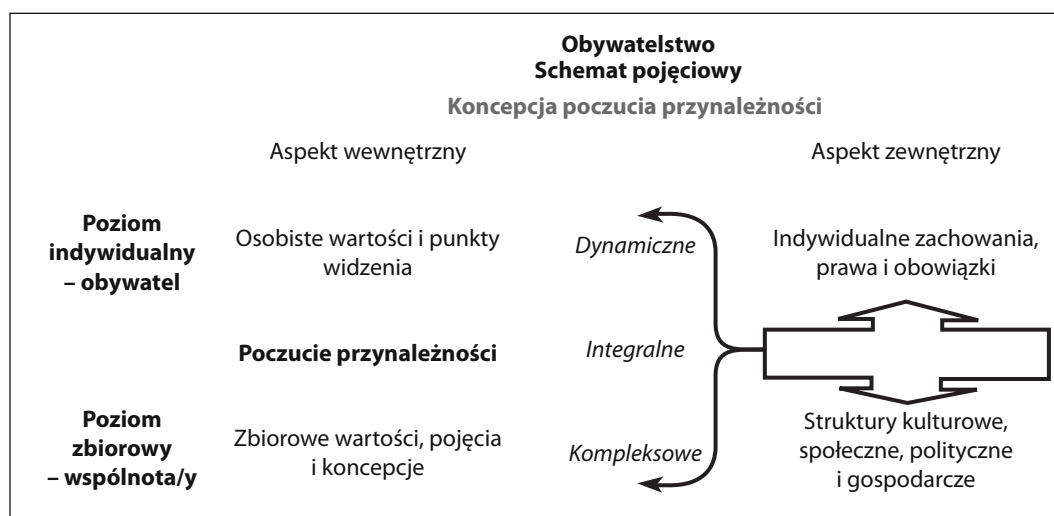

Obywatelstwo europejskie jest podstawą, umożliwiającą rozwijanie wielorakiego poczucia przynależności np. Francuz, Ukrainiec lub Irlandczyk; wywodzący się z większości lub mniejszości etnicznej; kobieta lub mężczyzna; pracownik, student lub manager; matka lub ojciec oraz chrześcijanin, żyd lub muzułmanin.

Znaczenie dla pracy młodzieżowej

Podejście to – oparte na poczuciu przynależności – określa związki pomiędzy wewnętrznymi aspektami zbiorowych i indywidualnych wymiarów obywatelstwa. W stanowisku tym wymiar zewnętrzny obywatelstwa jest traktowany jako konsekwencja wymiaru wewnętrznego.

Rysunek 10 – Pojęcie poczucia przynależności w schemacie pojęciowym

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Koncepcja poczucia przynależności jest stosowana przez socjologów i psychologów w celu analizy tożsamości i roli jednostki w złożonych społeczeństwach postmodernistycznych oraz w celu opisywania tzw. tożsamości „poliedrycznych” (mających więcej niż jedno oblicze). Firmy prywatne w celach marketingowych promują poczucie przynależności wykorzystując karty członkowskie lub karty klienta. Przedstawiciele klas społecznych, związków zawodowych, partii politycznych i organizacji młodzieżowych bardzo często mówią, że wśród ich członków brakuje poczucia przynależności.

Jak widzimy, termin „poczucie przynależności” jest znany i stosowany przez wiele grup społecznych. Warto zatem, przynajmniej z tego powodu, zacząć formułować pierwsze wnioski dotyczące jego znaczenia dla pracy młodzieżowej i w odniesieniu do pojęcia obywatelstwa.

Obywatelstwo w świetle poczucia przynależności daje nam wyobrażenie o tym, jak wygląda z punktu widzenia jednostki interakcja ze wspólnotą.

Można powiedzieć, że podejście takie jest „zorientowane na osobę”, ponieważ opis relacji pomiędzy jednostką a społecznością dokonywany jest za pośrednictwem osobistego poczucia: poczucia przynależności.

Nie chcemy głębiej wchodzić w szczegóły na tym etapie i nie próbujemy wyjaśniać wszystkiego; sądzymy jednak, że takie podejście może pomóc zrozumieć tożsamość, zachowania, napięcia, a nawet pozorne „sprzeczności” tkwiące w jednostkach, zwłaszcza w młodych ludziach.

Praca młodzieżowa to przecież praca na rzecz młodych ludzi i wspólnie z młodymi ludźmi. Uwzględnienie w pierwszej kolejności poczucia przynależności poszczególnych osób, może nam pomóc zrozumieć ich tożsamość i mechanizmy interakcji pomiędzy nimi.

Odnosi się to zwłaszcza do takich dziedzin pracy młodzieżowej, jak np. przeciwdziałanie dyskryminacji i rasizmowi, w których dostrzeżenie i uwzględnienie indywidualnego wymiaru jest szczególnie ważne.

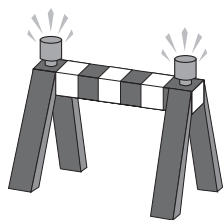
Obywatelstwo jako pojęcie dynamiczne, złożone i integralne ²

Jak wynika z przedstawionego rysu historycznego jeszcze do niedawna pojęcie obywatelstwa było powszechnie pojmowane w sposób raczej statyczny i instytucjonalny: bycie obywatelem było głównie kwestią uprawnień i ich politycznego wyrazu w demokratycznych państwach. Wymiary tożsamości i kwestia włączenia w społeczeństwo wydawały się nie stanowić problemu. Społeczeństwa europejskie pojmowane były w swojej istocie jako homogeniczne w kategoriach etnicznych, kulturowych i językowych – pomimo istnienia mniejszości. Wewnętrzne różnice i odmienności były zauważane, ale dominacja „narodowej” etniczności, kultury i języka w zasadzie nie była kwestionowana.

Tak już nie jest. W całej Europie udział naturalizowanych cudzoziemców (rezydentów) mieszkających w różnych państwach z pewnością zwiększy się w ciągu najbliższych dziesięcioleci. Stanie się tak zarówno w wyniku zwiększonej mobilności pomiędzy poszczególnymi krajami UE, jak i napływowi ludności z zewnątrz. Domaganie się przez mniejszości pochodzenia autochtonicznego lub napływowego uznania ich prawa do odmienności jest dziś ważnym elementem społecznego-politycznego życia Europy. Oznacza to, że termin obywatelstwo również ulega modyfikacji. Prawa polityczne i społeczne są nadal jego głównym elementem, lecz coraz większego znaczenia nabierają też uwarunkowania kulturowe.

Przyjęcie tak szerokiej definicji obywatelstwa oznacza uznanie rozwoju osobistego jednostki i wewnętrznego rozwoju społeczeństwa (np. systemu wartości i sposobu myślenia). Jednostka i społeczeństwo będą w inny sposób uczestniczyć w czterech wymiarach – społecznym, ekonomicznym, kulturowym i politycznym. Praca nad koncepcją obywatelstwa wymaga zatem zwrócenia uwagi na dwie sprawy: rozwój osobisty jednostek i leżący u jego podłoża rozwój grupowy w społeczeństwie. Zrozumienie tych stanów i tej dynamiki umożliwi pracę z czterema wymiarami w taki sposób, aby możliwe stało się wyjście naprzeciw potrzebom ludzi.

2. Rozdział ten opracowano czerpiąc inspirację z publikacji „Learning for active citizenship: a significant challenge in building a Europe of knowledge” (*Uczenie się aktywnego obywatelstwa: ważne zadanie w tworzeniu Europy wiedzy*), Komisja Europejska <http://europa.eu.int/comm/education/citizen/citiz-en.html>

Poproś uczestników, aby w grupach narodowych (regionalnych) przedyskutowali i zapisali, jakie są najistotniejsze wartości w ich krajach lub regionach. Poproś ich o zanotowanie, jaki procent populacji ich zdaniem opowiada się za daną wartością. Porównajcie wyniki między krajami/regionami i omówcie, jakie znaczenie mogą one mieć dla współpracy w Europie.

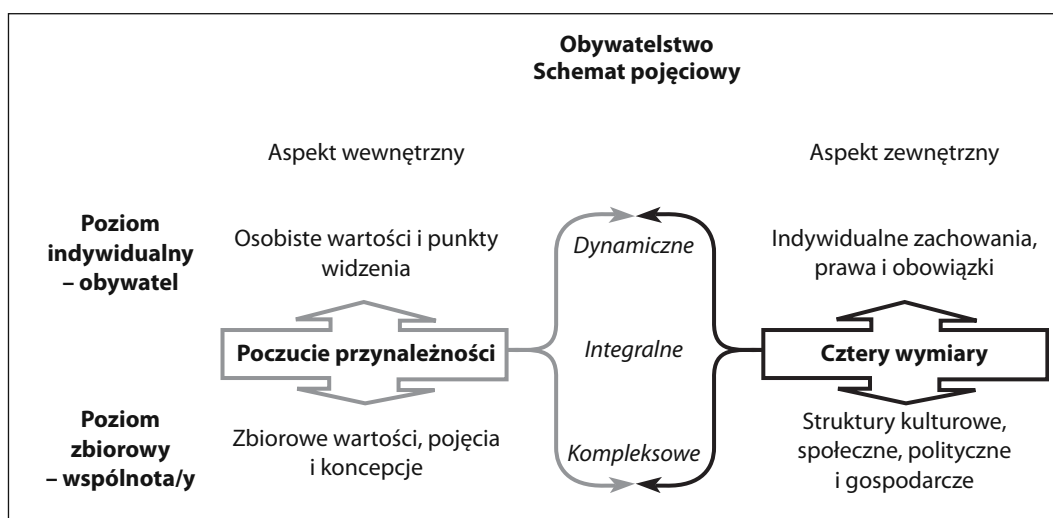
Koncepcja obywatelstwa staje się więc płynna i **dynamiczna** zgodnie z naturą nowoczesnych społeczeństw. A realizacja obywatelstwa jest swoistą metodą integracji społecznej, dzięki której ludzie wspólnie planują życie i odgrywają w nim aktywną rolę.

Oznacza to, że dla współczesnych społeczeństw odpowiedniejsza jest bardziej **integralna** koncepcja obywatelstwa, obejmująca elementy prawne, polityczne i społeczne, krytycznie traktująca podstawę różnorodnych i nakładających się na siebie wartości i tożsamości.

Obywatelstwo jest koncepcją **złożoną**, która umożliwia utrzymanie wynegocjowanej integracji społecznej, mogącej objąć wszystkich, którzy mieszkają w dzisiejszej Europie i którzy przez sam ten fakt zainteresowani są jej kształtem i przyszłością.

Ciągły rozwój wszystkich czterech wymiarów obywatelstwa oraz zmienne i wielorakie poczucie przynależności jednostek są wyrazem dynamiki, integralności i złożoności. Te dwa różne i uzupełniające się podejścia pomagają połączyć indywidualny i zbiorowy wymiar obywatelstwa oraz jego wewnętrzny i zewnętrzny aspekt.

Rysunek 11 – Kompletny schemat pojęciowy

Współczesne rozważania nad obywatelstwem obejmują, zgodnie ze schematem pojęciowym, poszukiwanie związków i interakcji pomiędzy różnymi, tradycyjnie odrębnymi koncepcjami. Właśnie w tych związkach i wzajemnym wpływie na siebie różnych koncepcji prawdopodobnie możemy odnaleźć najwięcej wskazówek pomocnych w zrozumieniu złożonej i nieustannie zmieniającej się natury obywatelstwa.

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa - przykłady projektów

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

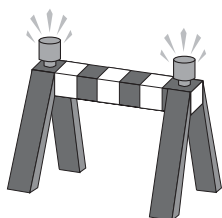
Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Korzystając z powyższego schematu, stwórz mapę swojego własnego obywatelstwa. Poniższe pytania odnoszą się do poszczególnych ćwiartek schematu:

- Jakie wartości wyznajesz? (wymiar indywidualny, aspekt wewnętrzny)
 - Jak wyrażasz swoje wartości? Jakich ważnych praw się domagasz? Jakiego rodzaju odpowiedzialności przyjmujesz na siebie? (wymiar indywidualny, aspekt zewnętrzny)
 - Z którymi wspólnotami czujesz największy związek? Jakiego rodzaju wartości dzielisz z tymi wspólnotami? (wymiar zbiorowy, aspekt wewnętrzny)
 - W jaki sposób włączasz się w kulturowe, społeczne, polityczne i ekonomiczne struktury i systemy swoich wspólnot? (wymiar zbiorowy, aspekt zewnętrzny)

Promowanie złożonego rozumienia obywatelstwa oznacza, zwłaszcza dzisiaj, kwestionowanie uproszczonych odpowiedzi (np. ograniczanie obywatelstwa do listy praw i obowiązków względem państwa) oraz umożliwianie wszystkim odgrywania aktywnej roli z uwzględnieniem różnorodności potrzeb, wartości i sposobów myślenia. Promowanie *dynamicznego* rozumienia obywatelstwa oznacza delikatne pokonywanie oporu, który rodzi się w ludziach, gdy dochodzi do szybkich zmian w społeczeństwie (np. wpływ zmian technologicznych lub nasilające się procesy internacjonalizacji). Promowanie *integralnego* rozumienia obywatelstwa oznacza umieszczanie w szerszym kontekście każdego przykładu upraszczania rzeczywistości (np. uwzględniając w coraz większym stopniu wieloetniczny i wielokulturowy skład naszych wspólnot).

Wychodzenie naprzeciw kompleksowej, dynamicznej i integralnej wizji obywatelstwa oznacza nieustanne wyzwanie. Podobnie jak nieustanne rozważania o roli i potencjale jednostek jako obywateli w naszych zmieniających się społeczeństwach.

A zatem, do dzieła!

Obywatelstwo w Europie

Jak wynika z poprzednich rozdziałów, obywatelstwo europejskie jest pojęciem bardzo różnie rozumianym. Możesz się zastanawiać, jakie znaczenie ma ono w odniesieniu do pracy z młodymi ludźmi. Dlaczego pracownik młodzieżowy lub lider młodzieżowy powinien posiadać wiedzę o obywatelstwie europejskim oraz stosować tę wiedzę w swej codziennej pracy?

Zgodnie z naszym schematem pojęciowym odpowiedzią na to pytanie byłoby przekazanie młodym ludziom idei odpowiedzialności indywidualnej i zbiorowej. Jak się przekonaliśmy, zarówno termin „obywatelstwo”, jak i „obywatelstwo europejskie”, odnoszą się do czegoś więcej, niż tylko statycznego statusu prawnego czy uznania jednostki za należącą do konkretnego państwa. Są one rozumiane raczej jako pojęcia dynamiczne, złożone i integralne.

W praktyce obywatelstwo europejskie może być postrzegane jako proces stawiania się jednostką odpowiedzialną za własne otoczenie, za inne jednostki i za społeczeństwo, w którym żyjemy. A to wykracza poza granice państwa i kontynentu. Odpowiedzialność może przybierać wiele form. Nie można lub nie powinno się do niej nikogo zmuszać. Tę odpowiedzialność każdy podejmuje z własnej woli. Jest to dobrowolne zobowiązanie się do uczestniczenia w rozwoju społeczeństwa opartego na wspomnianych wartościach. A także etyczna odpowiedź na problemy cywilizacyjne ludzkości. Można zaryzykować stwierdzenie, że odpowiedzialność ta, to rodzaj powołania, siły, upoważnienia...

Jak już wielokrotnie wspominaliśmy, wielu młodych ludzi ma marzenia, pasję i wolę uczestnictwa w społeczeństwie oraz działania na rzecz jego ulepszenia. Być może nie wyrażają oni tego w głosowaniach lub w inny formalny sposób, ale gotowość ta istnieje. I tu właśnie jest miejsce na nasze pojęcie obywatelstwa i obywatelstwa europejskiego. Może być ono postrzegane jako sposób ukierunkowania tych marzeń, pasji i woli, które drzemą w młodych ludziach. Pamiętajmy, że pracownik lub lider młodzieżowy może sprawić, że działania organizacji przekształcą się w narzędzie zmiany społecznej, politycznej, kulturowej, a nawet ekonomicznej.

W następnych rozdziałach niniejszego pakietu, stawiamy przed tobą dwa podstawowe zadania. Pierwsze to włączenie pojęcia obywatelstwa i obywatelstwa europejskiego do codziennej pracy z młodymi ludźmi. Drugie – włączenie się w proces nadania nowego charakteru pracy młodzieżowej i zakwestionowanie obecnego stanu rzeczy jako społecznie i politycznie niekonstruktywnego oraz niezachęcającego młodych ludzi do aktywnego działania na rzecz zmian.

Pomoże ci użyteczny schemat edukacyjny, chociaż, jak się wkrótce zorientujesz, będziemy raczej zadawać pytania niż udzielać odpowiedzi. Mamy nadzieję, że w ten sposób dostarczymy pracownikom i liderom młodzieżowym skuteczne narzędzia do prowadzenia działań, które pomogą młodym ludziom urzeczywistnić ich marzenia, pasję i wolę zmieniania świata na lepsze.

**„Mamy nadzieję, że podpowiemy ci,
jak pomóc młodym ludziom urzeczywistnić ich marzenia,
pasję i wolę zmieniania świata na lepsze.”**

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

A zatem, do dzieła!

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Obywatelstwo w Europie

Przedstawiając różne koncepcje obywatelstwa europejskiego oraz ich rozwój na przestrzeni lat, przechodzimy do rozważań, jak wygląda kształcenie na rzecz obywatelstwa europejskiego. Zgodnie z tym, co napisaliśmy w poprzednich rozdziałach, najpierw zobaczymy, czego możemy się nauczyć z koncepcji już funkcjonujących, a następnie przedstawiamy nasze sugestie.

Edukacja na rzecz obywatelstwa europejskiego – kilka słów ostrzeżenia!

Zarówno na wszelkie dyskusje dotyczące obywatelstwa i obywatelstwa europejskiego, tak akademickie, jak i praktyczne jak i na debatę na temat „kształcenia na rzecz obywatelstwa” mają wpływ interesy polityczne. Różne pojęcia „dobrego obywatela” kłócą się ze sobą, tak jak i rozmaite pomysły dotyczące sposobów kształcenia ludzi. Profesor Bogdan Suchodolski z Polskiej Akademii Nauk, który przeżył Holocaust, powiedział: „Widziałem wykształconych lekarzy, którzy robili zastrzyki śmierci dzieciom, widziałem wykształconych prawników w roli kapo, mieszkalem w barakach zbudowanych przez wykształconych architektów oraz widziałem wykształconych studentów prowadzących obóz śmierci” (fragment przemówienia cytowany za: Lauritzen, 2001). Nie tylko dobrzy i sprawiedliwi tego świata wykorzystują edukację obywatelską. Faszyści także mają pogląd na to, kim są „dobrzy obywatele” i kształcą ludzi w tym kierunku.

Jak zdefiniowałbyś „dobrego obywatela”?

Jak już wspominaliśmy w niniejszym pakiecie „obywatelstwo” i „obywatelstwo europejskie” są pojęciami wieloznacznymi, często kontrowersyjnymi. Nie ma zgodności, co do tego, czym one są lub powinny być. Jakby sprawy nie były wystarczająco skomplikowane, to na dodatek koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa jest równie niejasna.

W większości książek dyskusje na ten temat są zazwyczaj „normatywne”, co oznacza, że omawiają, czym „edukacja na rzecz obywatelstwa” *powinna być*, a nie jaka jest ona obecnie i co obecnie jest jej treścią. Dodatkowo debata dotycząca „edukacji na rzecz obywatelstwa” jest zdominowana przez teoretyków i praktyków edukacji formalnej i wewnątrz-szkolnej. Dyskusja toczy się więc na temat tego, jak „uczyć” narodowego obywatelstwa.

Tylko w kilku wyjątkowych wypadkach kwestia obywatelstwa europejskiego jest rzeczywiście poruszana. Stosunkowo rzadko ludzie nawiązują do faktu, że nieformalne konteksty edukacyjne (np. działalność organizacji młodzieżowych i programy edukacyjne prowadzone przez pracowników młodzieżowych) oraz nieformalne sytuacje związane z edukacją (np. codzienne doświadczenia młodych ludzi w kontakcie z muzyką, grupą rówieśniczą, kulturą i konsumpcją) są także „miejscami obywatelstwa” (DECS/CIT (98) 38 rev.)³.

Gdzie po raz pierwszy zachęcono cię do zastanowienia się pojęciami obywatelstwa i obywatelstwa europejskiego?

Niniejszy rozdział stanowi próbę opisanie niektórych pomysłów i praktyk szkoleniowych. Za punkt wyjścia przyjmuje dwie koncepcje, najczęściej określane mianem programów bazowych, których celem jest edukacja na rzecz obywatelstwa w Europie. W dalszej części spróbujemy podsumować ogólnie przyjęte cele tej edukacji i przyjrzymy się krytycznie przykładom praktycznej realizacji obywatelstwa opisywanym w literaturze.

3. Termin stworzony w ramach projektu Rady Europy poświęconego „edukacji na rzecz obywatelstwa demokratycznego”. Miejsca obywatelstwa definiowane są jako „...nowe, lub innowacyjne formy zarządzania demokratycznym życiem. Miejsca te obejmują dowolne inicjatywy (centrum, instytucja, społeczność, sąsiedztwo, miasteczko, miasto, region, itp.) próbujące zdefiniować i wdrożyć zasady współczesnego obywatelstwa demokratycznego. Miejsca takie jest praktycznym aspektem lub zbiorem takich praktycznych aspektów ilustrujących współczesne znaczenie obywatelstwa i struktur, które je wspierają”.

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptcje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptcje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Następnie przyjrzymy się stanowisku Europy w kwestii edukacji obywatelskiej i zastanowimy się nad europejskim wymiarem programów szkoleniowych. Po raz kolejny krytyczne spojrzenie pozwoli nam lepiej zrozumieć bieżące działania. Na koniec spróbujemy nakreślić własną koncepcję kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego, obejmującą kilka refleksji natury ogólnej (opartych na integralnym, dynamicznym i kompleksowym charakterze obywatelstwa postulowanym w niniejszym pakiecie). Wskażemy też pewne kompetencje wytyczające dzisiejsze kierunki rozwoju edukacji.

Edukacja na rzecz obywatelstwa – wspólne inspiracje i cele

Według literatury, z którą się zapoznaliśmy, istnieją dwa różniące się od siebie podejścia do „edukacji na rzecz obywatelstwa”, inspirowane dwiema historycznie dominującymi koncepcjami obywatelstwa narodowego w społeczeństwach demokratycznych. Pierwsze znane jest jako „komunitariańskie” lub „obywatelsko-republikańskie”, a drugie jako „indywidualistyczne”. Oba te wyrosły z szerszego ruchu filozoficznego zwanego liberalizmem.

Każda z tych szkół rozwinęła własną koncepcję obywatelstwa narodowego, za pośrednictwem której definiuje, kim według niej jest „dobry obywatel” i na tej podstawie określa, w jaki sposób należy kształcić takich „dobrych obywateli”. Jak wykażemy poniżej, te dwie szkoły różnią się radykalnie pojmowaniem koncepcji obywatelstwa, „dobrego obywatela” oraz celów i treści „edukacji na rzecz obywatelstwa”.

Komunitariańskie lub obywatelsko-republikańskie rozumienie edukacji na rzecz obywatelstwa

Zwolennicy tego stanowiska uważają, że obywatelstwo obejmuje „członkostwo we wspólnocie, którego konsekwencją jest status prawny, nadający prawa i nakładający obowiązki, takie jak równość wobec prawa, prawo do głosowania, obowiązek płacenia podatków lub wnoszenia w inny sposób wkładu w społeczne i ekonomiczne dobro wspólnoty. Chodzi zatem o zakres, w jaki powyższe prawa i obowiązki są gwarantowane przez prawo i rząd, a także to, czy obywatele należycie je wykonują...” (Gilbert, 1996). Najważniejszą cechą tej koncepcji jest udział we wspólnocie, która możliwa jest pod warunkiem, że jej członkowie mają wspólne wartości, interesy i zobowiązania. Według tego podejścia obywatelstwo jest postrzegane jako coś więcej niż status: jest formą działalności i musi być praktykowane. Bez praktykowania obywatelstwa nie można być obywatelem. Gdy człowiek wypełnia swoje zadania związane z obywatelstwem, zachowuje też swoją tożsamość jako część wspólnoty.

Takie stanowisko oznacza, że edukacja powinna zachęcać ludzi do praktykowania obywatelstwa i wspierać ich w tym poprzez dostarczanie informacji, umiejętności i środków, tak, aby potrafili oni skorzystać z okazji i wykorzystać dostępne możliwości. Szkolenie na rzecz obywatelstwa to także promocja obowiązków wynikających z obywatelstwa oraz zachęcanie do lojalności i przestrzegania wspólnych wartości wyznawanych przez społeczność. To również dbałość o to, aby ludzie potrafili przyczyniać się i przyczyniali się do realizacji obywatelstwa w praktyce” (Gilbert, 1996).

Jak twierdzi Derek Heater (1990) edukacja obywatelska powinna pomagać obywatelom zrozumieć ich rolę, która według niego oznacza status, lojalność, obowiązki i prawa „nie w odniesieniu do innej istoty ludzkiej, ale w pierwszym rzędzie w odniesieniu do abstrakcyjnego pojęcia – państwa” (str. 2). Według Heatera obywatelstwo definiują dwie cechy „tożsamość i cnota”, które powinny stanowić rdzeń projektu edukacji obywatelskiej. Podstawą tożsamości może być poczucie przynależności różnego typu, np. do grupy etnicznej lub danej płci, lecz obywatelstwo jest identyfikacją nadrzędną w stosunku do wszystkich pozostałych i pomaga „określić namietności stwarzające podziały i mające swoje źródło w innych tożsamościach” (ibid., str. 184). Cnoty takie jak szacunek dla zasad formalnych oraz poczucie odpowiedzialności i lojalności w stosunku do wspólnoty są według Heatera kluczem do obywatelstwa.

Według tego poglądu edukacja obywatelska powinna realizować następujące cele:

- przybliżać jednostkom wartości wspólnoty, do której te jednostki należą i której zawdzięczają swoje prawa obywatelskie (dziś tą wspólnotą jest zazwyczaj państwo narodowe i dlatego wartości wspólnoty można by nazwać „wartościami narodowymi”);
- rozwijać w obywatelach poczucie wspólnej odpowiedzialności za dobrobyt i stały rozwój wspólnoty;
- zapoznawać jednostki z ich rolami i obowiązkami, a także z prawami wynikającymi z zasad obywatelstwa;
- dostarczać jednostkom i grupom narzędzi i możliwości (np. umiejętności, zasobów intelektualnych) umożliwiających aktywne wywiązywanie się z obowiązków obywatelskich względem pozostałych członków wspólnoty;
- rozwijać wśród jednostek poczucie lojalności i posłuszeństwa w stosunku do wspólnoty, która przyznała im obywatelstwo.

W jakim stopniu zgadzasz się tymi celami?

Indywidualistyczna koncepcja edukacji na rzecz obywatelstwa

Indywidualiści uważają, że obywatelstwo jest statusem przyznającym jednostkom prawa i uprawniającym je do decydowania o własnym życiu. Stąd funkcją sfery politycznej jest zapewnianie obywatelom przestrzeni do realizacji swoich praw i udzielanie im ochrony. Do ich decyzji należy pozostawić wybór realizowanych przez nich interesów indywidualnych lub zbiorowych. Obywatele mają też prawo udziału w życiu politycznym, ale to od nich zależy, jak i kiedy będą to robić, w granicach ustaleń politycznych zawartych w celu ułatwienia im takiego uczestnictwa (opieka społeczna lub szczególna dostępność dla niepełnosprawnych). Obywatel ma także prawo rezygnacji z aktywności politycznej.

Taka idea obywatelstwa ma jedną główną zaletę, polegającą na tym, że nie proponuje ona jedynej właściwej definicji „dobrego życia”. System polityczny jest gwarantem indywidualnych swobód, a ludzie ograniczani są w dążeniach do swoich indywidualnych i zbiorowych interesów jedynie obowiązkiem szanowania autonomii innych oraz ustaleniami instytucjonalnymi mającymi na celu zagwarantowanie im tej wolności. (Oldfield, 1990; Gilbert w: Demaine i Entwistle, 1996).

Taki pogląd na obywatelstwo oznacza, że edukacja na jego rzecz powinna koncentrować się na tym, aby dostarczyć ludziom wiedzy, w jaki sposób mogą uczestniczyć w życiu politycznym. Rozwijanie umiejętności obywatelskich, takich jak zdolność rozwiązywania konfliktów bez naruszania praw innych, występowanie w opozycji do kierunków działań proponowanych przez rząd, obrona własnych praw i zachowywanie osobistej autonomii są centralnymi założeniami indywidualistycznego podejścia do edukacji.

Jednakże takie koncepcje nie zajmują się „podstawowymi prawami i wspólnymi wartościami” (Gilbert, w Demaine i Entwistle, 1996) ani zachęcaniem ludzi do proponowania rozwiązań mających zastąpić te negowane przez nich. Obywatele mają być kształceni w taki sposób, aby byli zdolni do uczestnictwa, jeżeli tego chcą, i aby nie naruszali wolności innych.

A zatem, zgodnie z indywidualistycznym stanowiskiem edukacja obywatelska mogłaby mieć następujące cele:

- przekazać wiedzę i umiejętności pozwalające człowiekowi w pełni korzystać z praw, bez naruszania autonomii innych ludzi;

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

- oferować możliwości wyrażania sprzeciwu wobec działań oraz wobec zdarzeń politycznych, które ludzie uważają za sprzeczne z ich interesami lub interesem społeczeństwa jako całości;
- dawać człowiekowi pewność i dostarczać kompetencji do uczestnictwa w życiu politycznym w granicach określonych ustanowionymi regułami zaangażowania politycznego;
- wyposażyć człowieka w środki pozwalające na obronę własnych praw.

W jakim stopniu zgadzasz się z tymi celami?

Problemy i dylematy

Tak odmienne cele powodują, że koncepcje tworzenia programów edukacji obywatelskiej będą zapewne różnić się od siebie, a rezultaty i korzyści osiągnięte dzięki nim także będą odmienne. Komunitariańskie koncepcje edukacji różnią się od indywidualistycznych tym, że określają, jakie wartości powinny scalać społeczność. Stąd komunitariańska edukacja na rzecz obywatelstwa może spotkać się z oskarżeniami o moralizm i paternalizm. W dodatku na jej niekorzyść przemawia fakt, że dzisiejsze społeczeństwo reprezentuje różne systemy wartości, w obrębie jednej wspólnoty. Ludzie mają odmienne przekonania i obecnie otwarcie to wyrażają.

Problem polega na tym, że komunitariańskie koncepcje postulują jeden dominujący zbiór wartości, które cała społeczność powinna uznawać. I tak się też dzieje pomimo faktu, że ludzie są coraz bardziej świadomi istniejącej wewnątrz społeczeństwa różnorodności. A więc największym wyzwaniem dla tego stanowiska jest zdefiniowanie kryteriów członkostwa we wspólnocie i świadomość, że niektórzy mogą być z niej wykluczeni.

Indywidualistyczne koncepcje edukacji na rzecz obywatelstwa także nie są wolne od wad. Słabym punktem proponowanego przez nie rodzaju obywatelstwa jest to, że nie oferują one obywatelom poczucia przynależności czy identyfikacji, ponieważ nie dopuszczają jakichkolwiek dyskusji o wartościach i kryteriach. Ponadto, mogą one zrażać ludzi nadmiernym przywiązywaniem wagi do reguł i procedur. I chociaż pragną rozwijać w jednostkach zdolność krytycznego myślenia i wyrażania sprzeciwu, nie opowiadają się za prawem jednostek do proponowania własnych rozwiązań.

Obie te koncepcje mają kilka wspólnych wad. Pierwsza polega na tym, że są tak zwanymi „modelami ochronnymi” (Hogan, w Kennedy i in., 1997). Celem jednej i drugiej jest przekazanie obywatelom umiejętności uczestniczenia, a nawet wyrażania krytyki. Jednakże w większości współczesnych demokracji możliwość bezpośredniego dostępu do procedur decyzyjnych – centralny element uczestnictwa w życiu politycznym, zdarza się rzadko – w formie wyborów.

W obu koncepcjach edukacji na rzecz obywatelstwa jednostki mają być uczone, jak korzystać z praw i obowiązków wynikających z „uczestnictwa”. Pomija się natomiast kwestię uczenia obywateli, jak mają wyrażać swoje interesy w obliczu decydentów politycznych oraz proponować alternatywne rozwiązania problemów, które ich dotyczą. W systemie demokracji pluralistycznej uczestnictwo jest uważane za właściwe, ale tylko o tyle, o ile nie stanowi zagrożenia dla podstaw społeczeństwa i systemu politycznego. Innymi słowy, działalność rewolucyjna w żadnej z tych koncepcji nie jest traktowana jako akt zaangażowania obywatelskiego.

Obie koncepcje pozostają odległe od współczesnej rzeczywistości, zwłaszcza od rzeczywistości młodych ludzi. Koncepcje komunitariańskie proponują sztywne systemy wartości, czyli takie które nie uwzględniają różnorodności współczesnego społeczeństwa i życia. Koncepcje indywidualistyczne nie proponują dla odmiany żadnych wartości, z wyjątkiem autonomii jednostki, nie oferują więc młodym ludziom żadnych środków wyrażania swojej tożsamości w sposób pozytywny i społecznie konstruktywny. A edukacja proponowana przez obie koncepcje pozostaje w większości wypadków skoncentrowana na przekazywaniu umiejętności uczestnictwa w sferze publicznej i polityce formalnej.

W tych koncepcjach edukacyjnych w niewystarczającym stopniu uwzględnia się też możliwe inne formy identyfikacji młodych ludzi i ich potrzeby ekspresji kulturowej. Brakuje alternatywnych form politycznego zaangażowania młodych ludzi (np. polityka kulturalna i polityka dotycząca tożsamości, ochrona środowiska i przeciwdziałanie rasizmowi, ruchy muzyczne i dotyczące stylu życia). A w takim wypadku trudno przygotować i pracować nad obywatelskim potencjałem rozmaitych form uczestnictwa.

W koncepcjach edukacji na rzecz obywatelstwa mamy do czynienia z problem motywacji. Jednak żadne z powyższych dwóch stanowisk nie określa, w jaki sposób ludzi można motywować i jak utrzymać ich motywację do wypełniania obowiązków i wykonywania praw wynikających z obywatelstwa. W wypadku koncepcji komunitariańskich poprzez edukację powinna być rozwijana motywacja jednostek do wypełniania swoich obywatelskich obowiązków. A w wypadku stanowiska indywidualistycznego szkolenie powinno rozwijać motywację do tego, by człowiek nie ograniczał autonomii lub wolności innych ludzi.

Jak na ironię, obie szkoły udzielają odpowiedzi dotyczących motywacji, uciekając się do argumentów strony przeciwnej. Komunitarianie promują skupienie się na dbaniu o własną korzyść – w ostatecznym rozrachunku dla jednostki korzystniejsze jest wypełnianie obowiązków obywatelskich, niż ich niewypełnienie. Indywidualiści sugerują, iż aby móc korzystać ze swoich praw i jednocześnie nie ograniczać wolności innych, jednostki powinny oddać się wspólnym wartościom i solidaryzować się ze wspólnotą. Jeżeli zgodzimy się, że problem motywacji dotyczy obywatelstwa narodowego, które dla większości ludzi jest rzekomo łatwiej zdefiniować niż jakieś abstrakcyjne pojęcie obywatelstwa europejskiego lub transnarodowego, to nasuwa się wniosek, że stoimy w obliczu problemu motywacyjnego także w kwestii obywatelstwa europejskiego.

W jaki sposób możemy motywować młodych ludzi do realizowania się w roli obywatela europejskiego?

Poniższa tabela porównuje w formie podsumowania wady i zalety obydwu koncepcji opisanych powyżej:

Rysunek 12 – Tabela indywidualistycznej i komunitariańskiej koncepcji edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego

	Zalety	Wady
Indywidualistyczne	Członkostwo we wspólnocie jest kwestią techniczną i nie jest oparte na wartościach, a więc wykluczenie jest mniej prawdopodobne. Obywatelstwo jest statusem nadającym prawa, nie trzeba więc wypełniać obowiązków, aby być uznanym za obywatela. Stanowisko to daje się pogodzić z różnorodnością. Dopuszcza krytyczne myślenie i sprzeciw.	Koncepcja ta słabo przekazuje poczucie identyfikacji – podejście „nie uwzględnia wartości”. Może zrażać, gdyż koncentruje się na zasadach i procedurach. Nie przekazuje alternatywnych idei. Propaguje model ochronny. Jest odległe od rzeczywistości młodych ludzi. Nie motywuje do działania. Problem osobistych korzyści.
Komunitariańskie	Przekazuje wartości, z którymi można się identyfikować. Rozwija poczucie odpowiedzialności i obowiązku wobec wspólnoty.	Postuluje nadrzędny zestaw wartości scalający wspólnotę – problem paternalizmu, moralizmu i wyłączenia. Trudno określić kryteria wejścia do społeczności. Wymaga posłuszeństwa i lojalności. Promuje model ochronny. Jest odległe od rzeczywistości młodych ludzi. Nie motywuje do działania.

Z którymi elementami tych koncepcji najbardziej się utożsamiasz?

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Debata wokół treści edukacji obywatelskiej jest bardzo ożywiona. Obie koncepcje stoją w obliczu wspólnego dylematu, próbując określić, jak najlepiej kształcić obywateli. Wszystkim na уста ciśnie się pytanie: „Czy edukacja na rzecz obywatelstwa powinna być odrębnym przedmiotem, czy priorytetem edukacyjnym?” Większość dostępnej literatury akademickiej traktującej o edukacji na rzecz obywatelstwa zajmuje się kwestią, w jaki sposób można prowadzić kształcenie w ramach istniejącego programu przeciętnej szkoły, który kładzie nacisk na naukę historii (narodowej, europejskiej, powszechnej), języków (ojczystego i obcych, współczesnych i klasycznych), studium kultury, studium okolicy i nauk geografii. W fachowej literaturze podkreśla się też rolę studiów społecznych i politycznych, a nawet nauk ścisłych.

Celem koncepcji komunitariańskiej jest włączenie w istniejące programy szkolne rozwoju postaw obywatelskich i podstawowych umiejętności „bycia” obywatelem, bez naruszania jakości i standardów edukacji ogólnej. W koncepcji indywidualistycznej obywatelstwo traktowane jest jako przedmiot niezależny (edukacja praw obywatelskich, edukacja obywatelska, edukacja wartości, edukacja na rzecz obywatelstwa lub edukacja na rzecz obywatelstwa demokratycznego, edukacja osobista, edukacja społeczna i edukacja środowiska) traktuje je jako dającą się zawrzeć w pewne ramy dziedzinę wiedzy i umiejętności, w odniesieniu do których instytucje edukacyjne mogą zaproponować szereg kursów szkoleniowych, zarówno obowiązkowych, jak i fakultatywnych.

Nie osiągnięto jak dotąd porozumienia w kwestii, które z tych dwóch podejść jest efektywniejsze w przekazywaniu obywatelom wiedzy, umiejętności i motywowaniu ich do działań obywatelskich i uczestnictwa w rozwoju państw i społeczeństw. I choć kwestia ta jest głównie omawiana w literaturze poświęconej edukacji formalnej, istnieje szereg dowodów na to, że debata ta wzbudza żywe zainteresowanie osób zajmujących się edukacją nieformalną i instytucji edukacyjnych.

**„Czy edukacja na rzecz obywatelstwa powinna być niezależnym przedmiotem
czy priorytetem edukacyjnym?”**

Europejski wymiar edukacji na rzecz obywatelstwa

Mówimy o tym, że chcemy bardziej „europejskiego” podejścia do edukacji, takie sformułowanie może oznaczać zarówno stanowisko bardziej kosmopolityczne, jak i zorientowane na prawa człowieka. W rzeczywistości jednak „europejski” wymiar edukacji na rzecz obywatelstwa jest tylko małą częścią kształcenia w większości narodowych programów edukacyjnych, częścią uznawaną za dodatkową w stosunku do obywatelstwa narodowego, jeśli w ogóle się o nim wspomina.

Dążenia osób zajmujących się edukacją zmierzają do włączenia europejskiego wymiaru w edukację obywatelską, która rozwija się na bazie poczucia, że żyjemy w Europie (co w większości prac na ten temat oznacza życie w Unii Europejskiej). Uznaje się, że społeczeństwo to pojęcie szerokie. Obejmuje ono nie tylko państwo narodowe, w którym granice regionów nie pokrywają się z granicami narodowymi i w którym jednostki stają się coraz bardziej świadome, że decyzje podejmowane na poziomie europejskim i światowym wpływają na ich codzienne życie.

Problem z takim stanowiskiem polega jednak na tym, że obywatele różnych narodów Europy żyją również w świecie, a wydarzenia światowe (zwłaszcza wszelkie wydarzenia związane z globalizacją rynków i gospodarki, o czym wspomniano wcześniej) mają na nich istotny wpływ. Obecnie trudno powiedzieć, czy określenie „obywatelstwo światowe” posiada jakiekolwiek znaczenie dla większości ludzi, pomimo wysiłków organizacji takich jak UNESCO i innych agencji ONZ, które je promują. Dlatego też niniejsze rozumienie obywatelstwa europejskiego w mniejszym lub większym stopniu pomija globalny wymiar obywatelstwa i jest w dużej mierze eurocentryczne.

Definicje obywatelstwa i edukacji stosowane przez różne instytucje europejskie mają wpływ na rozumienie obywatelstwa europejskiego, i co za tym idzie, edukacji na jego rzecz. W UE obywatelstwo europejskie do niedawna było definiowane wyłącznie w kategoriach proceduralnych. Był status przyznawany wszystkim, którzy posiadają obywatelstwo jednego z państw UE, dający pewne dodatkowe prawa – wolność przemieszczania się w obrębie terytorium UE, możliwość bezpośredniego wybierania członków Parlamentu Europejskiego, itd. Natomiast w Radzie Europy kryteriami określającymi, czym jest obywatelstwo europejskie, były dotychczas i nadal są takie wartości jak ochrona praw człowieka, demokracja pluralistyczna, stabilność demokratyczna, spójność społeczna, a także różnorodność kulturowa w Europie w ujęciu geograficznym.

Różnica pomiędzy tymi dwoma podejściami, zarówno w kategoriach pojęciowych, jak i teoretycznych, jest bardzo prosta: zgodnie z definicją UE obywatelstwo europejskie jest statusem przyznawanym tym, którzy są już obywatelami jednego z państw członkowskich UE. Obywatelom Europy nadaje się więc pewne dodatkowe prawa. Zgodnie z definicją Rady Europy, obywatelstwo europejskie jest postawą lub zachowaniem, które rozwijane jest poprzez akceptację pewnych wartości (prawa człowieka, bezpieczeństwo demokratyczne, spójność społeczna, i rządy prawa⁴) i ich realizację, niezależnie od narodowości lub statusu obywatelskiego. W teorii, zgodnie z ostatnią definicją, nawet bezpaństwowcy mogą być obywatelami europejskimi. Oczywiście rzeczywistość pokazuje co innego, gdyż bez relacji z państwem oraz prawami obywatelskimi i politycznymi, które otrzymuje się w wyniku tej relacji, marginalizacja jest nieunikniona. Dlatego też nie dziwi fakt, że w przełożeniu na programy edukacyjne te dwa pojęcia znacznie się różnią.

Jakie są twoje doświadczenia dotyczące edukacji
na rzecz obywatelstwa europejskiego, jeżeli je posiadasz?

Koncepcje obywatelstwa europejskiego Unii Europejskiej i Rady Europy

W kontekście narodowych programów nauczania, europejski wymiar edukacji na rzecz obywatelstwa stwarza wiele trudności pojęciowych. W Unii Europejskiej oraz w krajach starających się o członkostwo w UE, europejski wymiar edukacji obywatelskiej jest w dużym stopniu określony wiedzą nauczycielską i szkoleniową. Nie bez znaczenia są tu też umiejętności, które pozwalają obywatelom oraz potencjalnym obywatelom UE zrozumieć instytucjonalną rzeczywistość, prawa wynikające z obywatelstwa (w tym prawo głosowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego oraz, jeżeli się jest mieszkańcem jednego z państw UE, do udziału w wyborach samorządowych lub miejskich) oraz to, jak działają instytucje Unii Europejskiej.⁵

W innych krajach, w szczególności w wielu krajach członkowskich Rady Europy, których kandydatura członkostwa w UE nie jest rozpatrywana, kwestią troski jest znalezienie wspólnych interesów między obywatelami Europy w szerszym pojęciu. W krajach byłego Związku Radzieckiego i Europy Południowo-Wschodniej, „obywatelstwo europejskie” jest postrzegane jako coś atrakcyjnego, ale iluzorycznego, ponieważ kojarzone jest z obecnymi w zbiorowej wyobraźni obrazami Unii Europejskiej przedstawiającymi dobrobyt, swobodę przemieszczania się, pokój.

Podejście Rady Europy ma także swoje wady, ponieważ w wielu państwach członkowskich nie ma zgody, co do tego, jakie przyczyny historyczne i kulturowe decydują o związku z „wartościami europejskimi”. Jednakże zaletą tego stanowiska jest to, że promuje tożsamość bez odwoływania się do statusu, etniczności, geografii lub historii. Również programy edukacyjne mogą propagować takie wartości i dlatego można określać je mianem „europejskich”.

⁴ Więcej informacji na temat wartości i misji Rady Europy, znajdziesz na stronie internetowej: www.coe.int

⁵ Więcej informacji na temat instytucji Unii Europejskiej, ich uprawnień i roli znajdziesz na stronie internetowej <http://europa.eu.int/>.

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepte
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepte
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptcje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptcje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Zarówno UE, jak i RE stworzyły programy młodzieżowe promujące wartości obywatelstwa europejskiego, których struktura zakłada wybór i działanie. Konceptcje UE promują obywatelstwo europejskie lub wykorzystują edukację na jego rzecz jako podejście do pracy z młodymi ludźmi. Programy te postrzegane są jako uzupełniające w stosunku do narodowych założeń edukacyjnych (zarówno formalnych, jak i nieformalnych) i mają na celu promocję Unii Europejskiej, która chce być bliżej swoich obywateli oraz troszczyć się o polepszenie jakości życia ludzi, bez względu na to, czy są oni jej obywatelami, czy nie. Stąd w praktycznym aspekcie obywatelstwa europejskiego, w kształcie promowanym przez te programy, do statusu przywiązuje się mniejszą wagę. Stałe rozszerzanie programów młodzieżowych i edukacyjnych UE, zmierzające do objęcia nimi krajów starających się o członkostwo oraz tak zwanych „krajów trzecich” jest kolejnym dowodem pozytywnych intencji. Przykłady takich programów to w UE Sokrates, Leonardo da Vinci, Erasmus i Program Młodzież⁶.

„Struktura obywatelstwa europejskiego zakłada wybór i działanie”

W Radzie Europy programy poświęcone edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego postrzegane są jako test. Pozwalają ustalić standardy rozwoju nowych, innowacyjnych koncepcji i ich aspektów praktycznych, które ostatecznie zostaną przyjęte i zaadaptowane na potrzeby edukacji narodowej i instytucji szkoleniowych. W Radzie Europy obywatelstwo europejskie, według powyższej definicji, jest jednym z priorytetowych obszarów działania w sektorze młodzieżowym w latach 2003–2005. Jest ono rezultatem trzydziestoletniej pracy na rzecz zaangażowania młodzieży, a u jego podstaw leży przekonanie, że uczestnictwo i aktywne obywatelstwo młodych ludzi musi znaleźć jasno sprecyzowany wyraz w polityce młodzieżowej. W Radzie Europy dobrymi przykładami tego podejścia są: Projekt Edukacji na rzecz Obywatelstwa Demokratycznego, Projekt Podręcznik Historii, Program Dyktorii Młodzieży i Sportu poświęcony obywatelstwu demokratycznemu oraz Europejski Program Szkoleniowy Pracowników Młodzieżowych w partnerstwie z Komisją Europejską⁷.

Praktyczny aspekt edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego

W niniejszej publikacji nie jest możliwe przeprowadzenie przeglądu praktycznych aspektów europejskiego wymiaru edukacji obywatelskiej w programach narodowych wszystkich krajów europejskich. Jednak programy realizowane na poziomie europejskim mogą stanowić inspirację dla wszystkich zainteresowanych tym tematem⁸.

W kategoriach treści, wszystkie programy na poziomie europejskim wymienione powyżej mają wiele cech wspólnych. Co ciekawe, mimo przyjęcia za punkt wyjścia różnych koncepcji i filozofii, Unia Europejska i Rada Europy są zgodne, co do pewnej liczby podstawowych wartości i kompetencji, na rzecz których powinna być prowadzona edukacja obywatelstwa europejskiego. Następny rozdział jest próbą opisanie podstawowych założeń tej edukacji, wyrażonych w programach tych dwóch instytucji.

Dla UE i RE podstawowe kompetencje pogrupowane są w cztery powiązane ze sobą praktyczne wymiary obywatelstwa (Veldhuis, 1997)⁹.

6 Więcej informacji na temat programów UE promujących obywatelstwo europejskie znajdziesz na stronie internetowej: <http://europa.eu.int/>

7 Więcej informacji na temat programów Rady Europy promujących obywatelstwo europejskie znajdziesz na stronie: www.coe.int/youth i www.coe.int

8 Więcej informacji na temat treści narodowych systemów edukacyjnych i pozycji, jaką zajmuje w nich edukacja obywatelska znajdziesz na stronie internetowej <http://www.ibe.unesco.org/International/Databanks/Dossiers/mainfram.htm>, która zawiera ogólne informacje dotyczące systemów edukacyjnych wszystkich krajów członkowskich UNESCO

9 Klasyfikację tych czterech kategorii zaproponował Ruud Veldhuis, w swojej publikacji „Education for Democratic Citizenship, Core Competenceis, Variables and International Activities”, Strasburg, Rada Europy, 1997, dokument DECS/CIT (97) 23.

Wymiar polityczny i prawny

Wymiar ten oznacza, że edukacja powinna obejmować wiedzę, postawy i kompetencje potrzebne jednostkom do wykonywania praw i obowiązków w kontekście systemów politycznych i prawnych regulujących kwestie obywatelstwa, czy to w sensie narodowym, międzynarodowym (tzn. Rada Europy), czy ponadnarodowym (tzn. Unia Europejska). Edukacja na rzecz obywatelstwa europejskiego powinna dotyczyć rozwijania wiedzy o systemach politycznych i prawnych (na przykład prawach obywatelskich i politycznych, innych prawach człowieka, obowiązkach obywatelskich), umiejętności uczestnictwa w tych systemach, konstruktywnego traktowania tych systemów, przychylnego podejścia do demokracji i jej rozwoju przez uczestnictwo w życiu publicznym (w tym w sferze europejskiego życia publicznego).

Wymiar społeczny

Wymiar ten oznacza, że edukacja na rzecz obywatelstwa europejskiego powinna obejmować sposoby rozwijania i utrzymywania stosunków społecznych pomiędzy jednostkami i grupami. Wymiar ten dotyczy kwestii i wartości takich jak solidarność i wzajemny szacunek, uznawanie wkładu wszystkich jednostek w społeczeństwo oraz zapewnienie możliwości równego udziału w rozwoju społeczeństwa. Należy kształcić takie kompetencje społeczne, jak umiejętność negocjacji, empatia, aktywna tolerancja i wzajemne wsparcie.

Wymiar ekonomiczny

Kwestie ekonomiczne wpływają na to, do jakiego stopnia ludzie mogą występować w charakterze obywateli. Dla tych „którzy nie posiadają” tworzy się często specjalne programy, które mają na celu rozwinięcie ich umiejętności uczestnictwa. Jednakże w tym wymiarze wszyscy obywatele będą uspołeczniani. Chodzi o to, by wszyscy rozwinęli kompetencje gospodarcze potrzebne do aktywnego uczestniczenia. Kompetencje te obejmują wiedzę nt. funkcjonowania gospodarki (zwłaszcza nt. globalnego wymiaru życia ekonomicznego), roli konsumpcji w tworzeniu ośrodków obywatelstwa i świata produkcji oraz zatrudnienia. Dodatkowo wymiar ten zakładałby edukację obywateli, dzięki której umieliby oni zmienić mechanizmy wykluczające innych z aktywnego obywatelstwa.

Wymiar kulturowy

Wymiar kulturowy obejmować będzie wszystkie umiejętności dotyczące rozwoju i praktycznego aspektu wspólnych wartości, za którymi opowiada się obywatelstwo europejskie. Odnosi się on do aspektów kultury wysokiej takich, jak znajomość historii Europy i świata, różnych kultur, narodów oraz języków. Co jednak ważniejsze, odnosi się także do zróżnicowanego, ale uzupełniającego się poczucia przynależności w ramach wspólnego dziedzictwa oraz do wartości takich, jak uniwersalność praw człowieka, ochrona środowiska, tolerancja i szacunek dla innych.

Chociaż wszystkie te wymiary europejskiego projektu edukacyjnego poświęconego obywatelstwu europejskiemu, tak jak je postrzegają Rada Europy i Unii Europejskiej, implikują podejście kognitywne, oparte na wiedzy, to *praktyka szkoleniowa* w nieformalnych kontekstach i programach tych instytucji pokazała, że chodzi o coś więcej, niż tylko znajomość faktów. Kwestia edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego ma dwa oblicza, jedno odnoszące się do rozwoju poznawczego, a drugie odnoszące się do rozwoju postaw. To drugie może pomóc w rozwiązywaniu trudności dotyczących edukacji na rzecz obywatelstwa, takich jak np. problem motywacyjny.

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptcje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptcje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Po zapoznaniu się z tym, jak inni ludzie i inne instytucje podchodzą do edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego, w następnym rozdziale przedstawimy nasze podejście do tej kwestii.

Co jest według ciebie ważniejsze – rozwijanie postaw, czy wiedzy?

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Obywatelstwo w Europie

Niniejszy pakiet szkoleniowy podpowiada, w jaki sposób przekształcić omówione tu koncepcje w praktyczne działanie¹⁰. Rozdział ten koncentruje się przede wszystkim na etosie i metodach praktycznych zgodnych z opracowanym przez nas schematem pojęciowym. O ile technik można się stosunkowo łatwo nauczyć, trudność polega na ich zastosowaniu, ponieważ wymaga to doświadczenia, zastanowienia i umiejętności (Merry i Titley, 1999).

W niniejszym pakiecie przedstawiamy schemat edukacyjny, u którego podstaw leży nasza wizja obywatelstwa, jego historia i bieżące wyzwania, opracowany przez nas schemat pojęciowy i przedstawiona przez nas analiza edukacji obywatelskiej. Schemat ten nie jest i nie pretenduje do miana zamkniętego modelu. Jest on otwartą próbą zebrania najważniejszych

- ogólnych założeń,
- kluczowych kompetencji
- i wiedzy

niezbędnych obywatelom Europy do funkcjonowania w społeczeństwie. Oferowany schemat edukacyjny powinien być rozwijany i uzupełniany o kolejne szczegóły przez użytkowników niniejszego pakietu szkoleniowego, czyli was, ponieważ to wy realizujecie programy edukacyjne i przeprowadzacie zajęcia dotyczące edukacji obywatelskiej w całej Europie. My dostarczamy jedynie wytycznych, które mają pomóc wam w pracy.

Pragniemy zwrócić twoją uwagę na kilka kwestii. Pierwsza z nich dotyczy kontekstu kształcenia. Chociaż większa część treści pakietu powinna okazać się użyteczną zarówno w edukacji formalnej jak i nieformalnej, warto zauważyć, że niniejsza pozycja jest skierowana przede wszystkim do sektora nieformalnego, a konkretnie do osób zajmujących się kształceniem pozaszkolnym młodzieży. Mamy jednak nadzieję, że zainspiruje on i będzie miał wartość praktyczną także dla osób zajmujących się edukacją formalną czy szkolną.

Po drugie prosimy pamiętać, że wszelka efektywna praca musi uwzględniać dynamikę i zmienny charakter *pojęcia* obywatelstwa europejskiego. Oznacza to dopuszczenie potencjalnych innowacji w strukturze pojęcia i praktycznym jego aspekcie – stąd ogólny charakter naszych wytycznych. Opieramy się pokusie stworzenia sztywnego modelu.

W dalszej części podpowiadamy, jak przekształcić dobre pomysły w praktyczne działania.

Praktyczne aspekty edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego

Wiemy już, że realizacja projektu lub programu powinna obejmować *planowanie (definicję), implementację i ewaluację (ocenę)* (więcej informacji na ten temat znajdziesz w pakiecie szkoleniowym „Zarządzanie projektem”). Poświęcimy nieco miejsca każdemu z tych zagadnień, nie chcemy jednak prezentować ich jako odrębnych, następujących po sobie etapów. Jak przekonasz się dalej, *elastyczna praktyka*, którą promujemy, zachęca do ciągłej ewaluacji i planowania (definicji), co umożliwia dostosowanie się do poszczególnych jednostek, kontekstów i pojawiających się nowych sytuacji. Dlatego nasza analiza tych trzech elementów osadzona jest w kontekście podejścia zintegrowanego.

Podejście to opowiada się za inteligentną i wrażliwą formą kształcenia, która uznaje potrzebę ciągłej ewaluacji i weryfikacji planowania oraz działania.

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

¹⁰ W rozdziale tym wykorzystano niepublikowaną pracę doktorską Straker A. (2001) Pushing at the Limits: Reconstructing Cross-Cultural Exchange In Education, napisaną na University of Newcastle upon Tyne, Wielka Brytania..

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

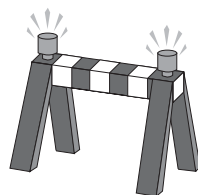
Tworzenie inteligentnej i elastycznej praktyki

Jak już zdążyłeś się zorientować niniejszy pakiet szkoleniowy nie oferuje łatwych rozwiązań, gotowych recept, ani nie jest podręcznikiem obywatelstwa europejskiego. Nie to jest naszym celem. Szanujemy twoją inteligencję jako praktyka i twoją umiejętność wykorzystania własnych zdolności oraz doświadczenia w sposób pasujący do okoliczności, w których się znajdujesz. Nasze stanowisko dobrze oddają słowa brytyjskiego autora książek kucharskich Nigela Slatera. We wstępie do swojej książki kucharskiej, która nie zawiera sztywnych przepisów pisze on:

Pragnę zachęcić was do wczucia się w klimat przepisów, które znajdują się w dalszej części książki, a następnie do modyfikowania ich w zależności od tego, jakie składniki macie do swojej dyspozycji i jakie odczucia wam towarzyszą; abyście zrozumieli, że nasze składniki i nasz apetyt to zmienne, które nie powinny i nie mogą podlegać zbiorowi reguł ustalonych raz na zawsze. Chcę, abyście złamali zasady. Pragnę, abyście słuchali własnego smaku. (2000, str. 50)

Ale to nie oznacza, że nikt z nas nie może się niczego nowego nauczyć! Uważamy, że:

- wszyscy możemy się uczyć z doświadczeń innych;
- dyskusje i rozważania na wyższym poziomie abstrakcji mogą nas zainspirować do myślenia i zmieniania sposobu działania.

Zaopatrz niewielką grupę osób w kilka produktów spożywczych i poproś ich o przyrządzenie posiłku dla wyznaczonej grupy docelowej. Wyjaśnij znaczenie metafory (po jedzeniu!), odnosząc ją do tego, w jaki sposób należy uczyć się planowania zajęć lub procesu edukacyjnego.

Krótko mówiąc, ty, jako osoba prowadząca kształcenie na rzecz obywatelstwa europejskiego, otrzymasz wskazówki, które elementy mogłyby stworzyć udaną kombinację, jakie narzędzia mogłyby pomóc w pracy nad osiągnięciem pożądanego rezultatu, a jakie mogłyby prowadzić do katastrofy. Ale równie ważne jest, abyś na każdym etapie pracy korzystał ze swojej inteligencji, umiejętności i osobowości, oraz dostrzegał, że każda sytuacja jest inna. Nic nie zastąpi przecież wrażliwego i inteligentnego praktyka.

Chociaż racjonalizm, zrozumienie i poczucie kierunku wydają się być warunkami koniecznymi do osiągnięcia sukcesu, to pozytywny rezultat zależy również od tego, co nie daje się łatwo zmierzyć – instynktu, smaku, wyczucia.

Uważam, że przepis powinien być traktowany jak żywa istota, coś co jest w stanie oddychać, zmieniać swój charakter, aby dopasować się do naszych składników, naszego nastroju i naszych pragnień. (ibid.)

Brak szczegółowego przepisu nie powinien być postrzegany jako problem, lecz jako istota właściwej praktyki edukacyjnej. Nie powinniśmy dać się zwieść łatwości podążania przetartymi szlakami, ponieważ taki sposób działania może zniszczyć kreatywność i inspirację, a zaangażowaniu odebrać jego osobisty charakter. Zamiast tego zalecamy bardzo osobiste podejście, wykorzystujące umiejętności i cechy prowadzącego oraz uwzględniające konkretny kontekst roboczy. Przez kontekst rozumiemy coś bardziej szczególnego i złożonego niż uproszczone definicje kulturowe.

Oczywiście bardzo ważne jest, aby rozpoznać szeroki kontekst społeczny i dostosować do niego własne zachowanie i prowadzone zajęcia. Jednakże uważamy, że równie ważne jest zastanowienie się nad szczegółami mikrokontekstu. W praktyce oznacza to nie tylko uwzględnienie, w jakim kraju jest realizowany projekt, czy jakiego wyznania są

uczestnicy, ale również takich detali, jak osobiste umiejętności i cechy charakterystyczne osób w grupie. A zatem to, jak ktoś zareagował na jakąś sytuację. Zalecamy też ciągłą weryfikację powyższych czynników i zastosowanie najlepszej techniki w danym kontekście, w danym czasie i w związku z realizacją danego celu. Ponadto, nie zapominajmy, że wiele zależy od umiejętności, talentu, smaku i osobowości osoby, która koordynuje projekt.

Czy pracujesz już w ten sposób? Jeśli nie, jak myślisz, jakie wyzwania wynikają z takiej strategii i w jaki sposób mógłbyś ją wypróbować?

Ewaluacja, realizacja i planowanie (definicja) projektu

Jak już sugerowaliśmy, trudno jest wyrazić rozróżnić ewaluację i praktykę edukacyjną, ponieważ *elastyczna praktyka pracy sama w sobie jest procesem ewaluacyjnym*. Dzieje się tak zarówno dzięki refleksji, która stale towarzyszy działaniom i powoduje ciągłe dostosowywanie i modyfikację oraz bardziej świadomej retrospektywnej analizie działania (Leitch i Day, 2000). Dlatego też ewaluacji nie należy jedynie uważać za irytujący dodatek do projektu konieczny, by zadowolić sponsorów. Uważamy, że jest ona bardzo ważnym procesem, który powinien stale towarzyszyć każdemu projektowi lub programowi od pomysłu do wykonania. Z tego powodu ewaluację omawiamy na początku naszej dyskusji dotyczącej implementacji.

Ewaluacja: Co? Jak? Dlaczego?

Ewaluację (czyli ocenę) można uznać za najbardziej złożony i najtrudniejszy aspekt każdego programu. Aby jej jakość była wysoka, musi być ona wdrażana z taką zręcznością i wrażliwością jak sam program. Musi też uwzględniać konwencje badania społecznego (np. zachowywanie tajemnicy, jeśli to konieczne, pozostawianie ludziom wyboru co do udziału, stosowanie technik minimalizacji uprzedzeń) oraz cele prowadzących, uczestników i sponsorów projektu. Ponadto, jeśli proces ewaluacji ma dobrze przysłużyć się wyznaczonym celom ocenianego projektu, musi je aktywnie wspierać.

Ewaluację można postrzegać na trzech poziomach: *wynik, wpływ i proces* (Departament Edukacji Stanów Zjednoczonych, 2000). Ocena wyniku obejmuje natychmiastowe, bezpośrednie efekty programu w odniesieniu do jego uczestników. Z kolei ocena wpływu dotyczy długofalowych efektów programu oraz jego nieprzewidzianych rezultatów. Wreszcie, ewaluacja procesu koncentruje się na technikach i ich wdrożeniu. Naszym zdaniem ewaluacja projektu powinna w równym stopniu uwzględniać te trzy elementy.

Na co położyłeś największy nacisk, przeprowadzając własną ewaluację, na wynik, wpływ czy proces?
Jak mógłbyś lepiej zrównoważyć wszystkie trzy elementy?

Być może z powodu presji, jakiej poddawani są organizatorzy projektu, którzy muszą udowodnić wartość swojej pracy organom zewnętrznym (szczególnie tym, od których starają się pozyskać fundusze), istnieje tendencja do poświęcania nieproporcjonalnie dużej uwagi ewaluacji wyniku. Takie podejście doradza na przykład Woolf (1999), twierdząc, że ewaluacja jest efektywna tylko wówczas, gdy dla projektu ustalone zostaną cele SMART. Cele SMART to cele, które są konkretne (specific), mierzalne (measurable), osiągalne (achievable), realistyczne (realistic) i ujęte w kategoriach czasowych (achievable within a timescale).

Podejście to może wydawać się bardzo atrakcyjne dzięki swojej elegancji i prostocie. Ewaluacja według celów SMART jest rzeczywiście stosowana i ceniona. Jednakże uważamy, że proces oceny skoncentrowany wyłącznie na wymiernych celach nie zawsze uwzględnia bogactwo rezultatów i długotrwały efekt edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego. Każdy projekt z tego zakresu będzie powodował inne skutki, a jego powodzenie uzależnione jest od różnych procesów.

Historia Europy
i obywatelstwa

Współczesne
koncepty
obywatelstwa

Możliwy rozwój
wydarzeń

Nasz schemat
pojęciowy

Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego

Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego

Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptcje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptcje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Ponadto w czasie realizacji projektu mogą pojawić się skutki nieprzewidziane, a na pewno nieprzewidziane procesy. Fakt, że pewnych rezultatów nie da się łatwo ocenić i na pewno nie da się przestawić ich za pomocą wartości liczbowych, nie powinien umniejszać ich znaczenia. Uważamy za konieczne, aby cele edukacyjne nie zostały zredukowane do celów mierzalnych tylko dlatego, aby można było udowodnić, że zostały osiągnięte. Dlatego też jest mało prawdopodobne, aby ewaluacja oparta na przewidzianych z góry wynikach w pełni oddała charakter jakiegokolwiek projektu.

„Czy cele SMART rzeczywiście są właściwe?”

Proponujemy, aby ewaluacja, jako element praktyki, była elastycznym procesem, realizowanym w sposób odpowiedni dla danego projektu i przeprowadzanym zgodnie z umiejętnościami, wyczuciem i rozumieniem prowadzącego. Proces ewaluacji musi również opierać się na zasadach etycznych i powinien odzwierciedlać jej cele. Prawdopodobnie ważniejsze niż to, aby ewaluacja odnosiła się do rezultatów natychmiastowych i długoterminowych jest, aby ciągłe procesy i rezultaty ewaluacji dostarczały informacji niezbędnych do elastycznego wprowadzania zmian w procesie edukacyjnym.

**„Ewaluacja powinna być elastycznym procesem,
realizowanym w sposób odpowiedni dla danego projektu
i przeprowadzanym zgodnie z umiejętnościami,
wyczuciem i rozumieniem prowadzącego.”**

Fakt, że nieprzewidziane wyniki mogą mieć duże znaczenie oraz że rezultaty są złożone i nie zawsze przewidywalne i mierzalne, nie zwalnia nas z konieczności wyznaczania celów i myślenia o tym, co chcemy osiągnąć, począwszy od najwcześniejszych etapów planowania. Ponadto, fakt, że realizacja procedur krok po kroku nie gwarantuje sukcesu, nie oznacza, że wybór właściwego podejścia nie jest konieczny. Bardzo ważne jest, abyś określił własne wartości i ideały lub, jak wolisz, etos lub filozofię własnego podejścia.

? i Wyobraź sobie, że twój projekt przyniósł rezultaty, których nie byłeś w stanie przewidzieć/nie przewidziałeś wcześniej. **? i**

Poniżej przedstawiamy czynniki, które, według nas, powinny zostać uwzględnione przez ciebie na każdym etapie realizacji projektu. Aby pomóc ci powiązać je z twoją własną pracą i praktyką, podajemy kilka konkretnych przykładów lub „scenariuszy obywatelstwa”, zawierających opis poszczególnych projektów oraz ukazujących, w jaki sposób ich organizatorzy zrealizowali w praktyce idee i aspiracje.

Planowanie i realizacja: Generowanie działania

Edukacja międzykulturowa nie jest zamkniętym programem, który można powtarzać bez ciągłych modyfikacji. Wręcz przeciwnie. Nie dość, że zakres możliwych działań międzykulturowych jest bardzo szeroki, to w dodatku wciąż musimy kwestionować zarówno przedmiot jak i rodzaj działania. Nie jest możliwe zdobycie magicznej formuły, która gwarantowałaby sukces. (Rada Europy, 2000).

Zanim przyjrzymy się zasadom i ideom, na których, naszym zdaniem, należy budować praktykę edukacyjną, przypomnamy raz jeszcze, dlaczego proponowane przez nas podejście uważamy za słuszne. Mamy nadzieję, że z naszą pomocą wytrwacie w postanowieniu rozwijania własnej strategii!

Istnieje kilka powodów, dla których, jak może się wydawać, pragniemy utrudnić ci pracę, odmawiając prostych rozwiązań – sadyzm nie jest jednym z nich! Przede wszystkim należy pamiętać, że wysoką jakość edukacji na rzecz

obywatelstwa europejskiego można osiągnąć na wiele różnych sposobów. Tego, co udało się dokonać jednemu prowadzącemu z daną grupą ludzi danego dnia, nigdy nie da się dokładnie powtórzyć. Sukces zależy nie tylko od spełnienia wszystkich uprzednio założonych kryteriów, dlatego też koncentrujemy się raczej na głębszych ideach leżących u podstaw koncepcji edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego, niż na podpowiadaniu, w jaki sposób prowadzić kształcenie.

Starając się wypracować (dość prosty) zestaw instrukcji prowadzenia warsztatu lub realizacji projektu, powinniśmy oprzeć się pokusie rozłożenia na czynniki pierwsze udanego projektu, a następnie powtórzenia w odpowiedniej kolejności jego elementów, co teoretycznie miałyby zapewnić nam sukces. Jak wspominaliśmy w rozdziale poświęconym historii, Arystoteles odkrył, że *całość to coś więcej niż suma jej części*, co dla nas oznacza, że powyższa procedura nie miałaby większego sensu. Na przykład fakt, że przedstawienie wystawione przez grupę międzynarodową jest odgrywane we wszystkich językach, którymi posługują się członkowie tej grupy, może wskazywać na integracyjny charakter przedsięwzięcia. Jednakże błędem byłoby twierdzić, że taki pomysł stanowi istotny aspekt praktyki integracyjnej w ogóle. Innymi słowy, wykorzystanie wszystkich języków nie powoduje automatycznie efektu integracji. Wiele zależy od sposobu prowadzenia działań i pobudek, dla których je prowadzimy.

W gruncie rzeczy, czynniki gwarantujące powodzenie jednego projektu, nie muszą gwarantować powodzenia innego projektu. Oczywiście nie twierdzimy, że twoje podejście do projektu i to, w jaki sposób go planujesz, nie ma znaczenia. Uważamy natomiast, podobnie, jak Pettigrew (1986), że działanie powinno być oparte na szerszej podstawie teoretycznej, która wykracza poza ustalenie listy kryteriów.

Jakimi przemyśleniami możesz podzielić się w odniesieniu do omówionego tutaj stanowiska?

Mając na uwadze powyższe wnioski i rozważania, przyjmujemy pewne ogólne założenia dotyczące edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego.

Ogólne założenia dotyczące edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego

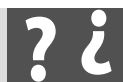
Proces trwający całe życie

Ponieważ według naszej koncepcji obywatelstwo jest pojęciem dynamicznym, uważamy, że edukacja na jego rzecz powinna być nieprzerwanym, trwającym całe życie procesem uwzględniającym nowe wyzwania wynikające z ciągłej transformacji społeczeństw i jednostek.

Złożony i integralny charakter obywatelstwa, o którym wspominaliśmy wcześniej, oznacza, że samo przekazywanie wiedzy nie wystarcza dla efektywnego rozwoju obywatelstwa w nowoczesnych społeczeństwach europejskich.

W jaki sposób możesz wyposażać ludzi w umiejętności niezbędne do trwającego całe życie uczenia się?

Różnorodna i starannie wybrana treść

Uczenie się obywatelstwa mogłoby obejmować na przykład szkolenie komputerowe – ponieważ znajomość obsługi komputera jest kluczową umiejętnością potrzebną młodym ludziom do skutecznego uczestnictwa w życiu gospodarczym i społecznym w warunkach rozwoju technicznego i globalizacji gospodarczej. Kształcenie takie mogłoby również obejmować szkolenie w zakresie komunikacji międzykulturowej, jako kluczowej kompetencji społecznej niezbędnej do życia w kulturowo, etnicznie i językowo zróżnicowanych społeczeństwach. W obu wypadkach uczenie się obywatelstwa (europejskiego) musi angażować słuchaczy na poziomie afektywnym, kognitywnym i pragmatycznym, co umożliwi im pełny rozwój jako jednostkom tak, aby mogli odgrywać w społeczeństwie aktywną rolę obywateli.

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Wobec powyższego, program edukacji obywatelskiej mógłby obejmować wiele różnych tematów. Uczenie się nie musi dosłownie dotyczyć „tematu obywatelstwa”. Jak wspominaliśmy w czterowymiarowym modelu, obywatelstwo można rozwijać poprzez podnoszenie świadomości i przekazywanie wiedzy dotyczącej wielu kwestii, takich jak: prawa człowieka w Europie, umiejętność czytania i pisanie, zdrowie, dziedzictwo kulturowe, historia, czy aspekty ekologiczne gospodarki światowej.

Wybierając treść programu w ramach edukacji nieformalnej, trzeba zawsze rozważyć wiele elementów. Po pierwsze, należałoby przeanalizować tematy, którymi zajmuje się edukacja formalna i inne instytucje edukacyjne i zaoferować kształcenie, które stanowiłby uzupełnienie szkolenia oferowanego przez powyższe instytucje zarówno na poziomie treści, jak i strategii. Na przykład, w pewnych kontekstach społeczno-ekonomicznych szkolenie komputerowe jest w dużej mierze objęte formalnym systemem edukacji, a w innych nie.

Cele programu edukacyjnego i konkretne potrzeby słuchaczy są najważniejszymi kryteriami właściwego doboru treści. Edukacja na rzecz obywatelstwa powinna więc być samodzielnym przedmiotem o wyraźnym programie nauczania odpowiadającym celom programu i potrzebom słuchaczy.

Przypomnij sobie ostatnie zajęcia, jakie zorganizowałeś i pomyśl, w jaki sposób dobrałeś ich treść. Jak mógłbyś zrobić to lepiej?

Przekrojowy charakter

Gdy szkołom, instytucjom lub organizacjom edukacyjnym uda się stworzyć pewien program nauczania obywatelstwa, często myślą „Znaleźliśmy! Wreszcie! Tak właśnie powinna wyglądać edukacja obywatelska!”. Tymczasem wypadałoby raczej powiedzieć: „Uwzględniając czas i miejsce, nasze cele i potrzeby szkoleniowe, proponujemy model edukacji obywatelskiej obejmujący...”.

Przekrojowy charakter edukacji na rzecz obywatelstwa jest jedyną rozsądną odpowiedzią na różnorodność jednostek, grup i wspólnot, którą zaprezentowaliśmy między innymi w naszym schemacie pojęciowym „Poczucie przynależności”. Sprzyja to dynamice i umożliwia interakcję z innymi dziedzinami stanowiącymi priorytety edukacyjne, takimi jak uczenie się międzykulturowe, edukacja na rzecz praw człowieka czy uczestnictwo.

Jednocześnie, ten przekrojowy charakter nie może być jedynie fasadą. Ponieważ wówczas tematy mogłyby zostać potraktowane powierzchownie, a żaden z nich nie zostałby omówiony dokładniej. Oprócz wymienionego już znaczenia dobrze przemyślanego doboru treści, integralnym elementem celów edukacji w ramach programów poświęconych obywatelstwu europejskiemu powinna być promocja pewnych wyraźnie określonych kompetencji (opisanych poniżej).

W jaki sposób mógłbyś włączyć niektóre elementy edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego do wcześniej zaplanowanych przez siebie zajęć?

Orientacja na „uczenie się”

Trudno sobie wyobrazić, aby jakiekolwiek „nauczanie” (przekazywanie wiedzy) mogło oddać złożony i integralny charakter obywatelstwa. Mogłoby być odpowiednie do przekazywania wiedzy o faktach, natomiast nie jest ono odpowiednie z punktu widzenia rozwijania postaw. Oprócz tego, poprzez nauczanie o obywatelstwie jednostki nabywałyby wiedzę teoretyczną, która prawdopodobnie nie byłaby połączona z otaczającą je rzeczywistością. A więc miałyby to niewielkie znaczenie dla ich integralnego rozwoju jako obywateli. Z punktu widzenia edukacji obywatelskiej kluczowe znaczenie ma „uczenie się” (proces aktywnego odkrywania nowej wiedzy oraz rozwoju postaw i kompetencji) poprzez doświadczenie, a nie „nauczanie”. Uczenie się obywatelstwa obejmuje rozwój wartości i postaw demokratycznych na poziomie afektywnym (uczuciowym). Oznacza ono również akwizycję wiedzy i kompetencji na poziomie kognitywnym. Oba te elementy najlepiej rozwija się poprzez praktykę i doświadczenie – na poziomie praktycznym.

Jak myślisz, dlaczego zadajemy wszystkie te pytania?

Uczący się jako aktywni uczestnicy

Aby edukacja obywatelska obejmowała przekazywanie wiedzy oraz rozwój postaw i umiejętności, niezbędne jest umieszczenie osób uczących się w centrum procesu kształcenia oraz metod i procesów szkoleniowych. Nie jest to pomysł nowy. W praktyce jednak, w większości kontekstów formalnych i w pewnych kontekstach nieformalnych ramy pedagogiczne dawały większe przywileje nauczaniu (i nauczycielom), niż uczeniu się (i uczącym się).

Uczniowie powinni stać się aktywnymi uczestnikami własnego procesu nabywania wiedzy – muszą więc wiedzieć, jak ów proces kształtować, rozwijając własną świadomość, przyjmując na siebie obowiązki oraz podejmując decyzje.

Znaczenie takiej strategii edukacyjnej dla obywatelstwa europejskiego jest oczywiste. Jeśli bowiem treść (jak być aktywną częścią społeczeństwa), stoi w sprzeczności ze sposobem uczenia się (jest to postawa pasywna a nie aktywna) cały proces staje się niejasny i niespójny.

Powyższe rozważania możemy spuentować następująco: Obywateli europejskich nie produkuje się poprzez informowanie, ideę obywatelstwa europejskiego można rozwijać jedynie poprzez doświadczenie, poprzez dawanie ludziom możliwości przeżycia doświadczeń, które umożliwiają im rekonstrukcję schematu własnych myśli i działań. A proces uczenia się, za pomocą którego można to osiągnąć, odbywa się zarówno na poziomie świadomym, jak i nieświadomym.

Czy sposób, w jaki szkolisz lub pracujesz z młodymi ludźmi odzwierciedla i uzupełnia temat, nad którym pracujesz?

Zintegrowana praktyka

Istnieje ugruntowane przekonanie, że proces uczenia się i etos danego kontekstu uczenia się, muszą uwzględniać promowane wartości (zob. na przykład Allport, 1954; Fogelman, 1996). Opowiadamy się za podejściem, które Albala-Bertrand (1997) nazywa *systematyczną całością*. W kontekście edukacji szkolnej na rzecz obywatelstwa, pisze on: Podejście to wymaga, aby wszelkie przedmioty programu nauczania, jak również styl nauczania i organizacja szkoły odzwierciedlały wartości obywatelstwa. Ta sama zasada może być stosowana szerzej.

Ważne jest, aby każdy element kształcenia był dostosowany do promowanych umiejętności i wartości. Na przykład sposób podejścia do pracy grupowej wpływa na charakter rezultatów uczenia się. Sam fakt pracy w grupie nie koniecznie oznacza współpracę (Kaye, 1995). Proces edukacyjny wydaje się być równie ważny, co cele. Ink (1999) uważa, że widoczne jest to zwłaszcza w sektorze nieformalnym, zważywszy na bardziej swobodny charakter otoczenia, w którym przebiega kształcenie.

W jaki sposób, możesz sprawić, aby twoja praca i otoczenie, w którym pracujesz, lepiej odzwierciedlały umiejętności i wartości, które promujesz?

Typy kształcenia zorientowane na uczestnictwo

Demokratyczne i zorientowane na uczestnictwo typy kształcenia mają bardzo duże znaczenie. Są narzędziami rozwoju osobistego i zbiorowego, a przez to stanowią kwintesencję tego, czego należy się nauczyć i co należy poznać od strony praktycznej. Z tego powodu bardzo ważne jest, aby wykorzystać cały potencjał typów kształcenia zorientowanych na uczestnictwo i nie traktować ich wyłącznie jako ćwiczeń pozbawionych kontekstu. Sprawozdanie do takiego wymiaru może być równie niewłaściwe, co wykorzystanie autorytarnych sposobów kształcenia (w których metody są jedynie narzędziami służącymi jednostronnej transmisji wiedzy).

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
koncepty
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
koncepty kształcenia
na rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady projektów**

W obu wypadkach (tak autorytarnych typów kształcenia, jak i niewłaściwego wykorzystania typów kształcenia zorientowanych na uczestnictwo), bądź to za sprawą narzucenia, bądź powierzchowności formy kształcenia, brakuje interakcji pomiędzy uczącym się a tym, czego ma się on nauczyć, a także pomiędzy uczniem a nauczycielem. Interakcja na linii „przedmiot uczenia się – uczący się” zachodzi, gdy wykorzystywany jest cały potencjał typów kształcenia zorientowanych na uczestnictwo.

Interakcja ta obejmuje między innymi następujące etapy: poznanie zainteresowań i początkowego stanu wiedzy uczących się, uczenie się promujące odpowiedzialność, krytyczne podejście do poznawanych treści, odniesienie poznanego materiału do otoczenia uczących się i dalsze zgłębianie tematu. Typy kształcenia zorientowane na uczestnictwo powinny zostać włączone do programów edukacyjnych!

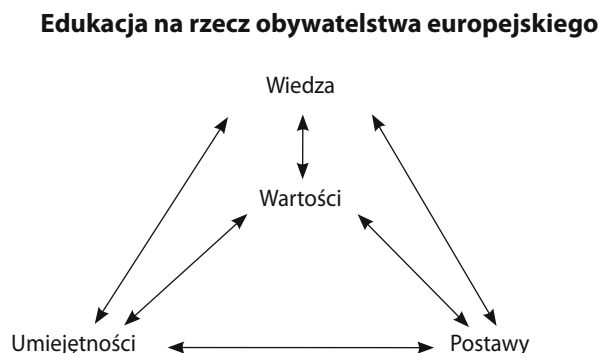
Zastosowanie tych sposobów w programach edukacyjnych jest jedną z najważniejszych cech charakterystycznych dla edukacji nieformalnej. Z tego powodu bogate doświadczenie szkoleniowe instytucji i organizacji pozarządowych (np. w prowadzeniu różnych programów edukacyjnych, obejmujących kognitywny, afektywny i praktyczny wymiar jednostek, rozwijających i nowocześniejących metody zorientowane na uczestnictwo) ma szczególną wartość dla edukacji obywatelskiej. W następnym rozdziale przedstawimy uwieńczone sukcesem przykłady takich działań.

Po omówieniu pewnych ogólnych sposobów podejścia do edukacji na rzecz obywatelstwa, pragniemy obecnie skupić się na jej treści. Chcemy zapoznać cię z pewnymi kluczowymi umiejętnościami i postawami, których, według nas, potrzebują obywatele żyjący w nowoczesnym i zróżnicowanym społeczeństwie europejskim i które powinny zostać włączone do programów kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego.

Główne kompetencje obywatelstwa europejskiego dziś ¹¹

Uważamy, że istnieją trzy wzajemnie ze sobą powiązane sfery składające się na kompetencje niezbędne obywatelom do aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie europejskim oraz że powinny być one uwzględnione w edukacji na rzecz obywatelstwa. Po pierwsze, kształcenie powinno dostarczać **WIEDZY** na ważne tematy, takie jak: demokracja, prawa i wolności, świat, Europa, sprawy bieżące i polityka. Po drugie, dawać **UMIEJĘTNOŚCI**, takie jak aktywne uczestnictwo lub międzykulturowa komunikacja. Po trzecie, rozwijać **POSTAWY**, takie jak: stosunek do demokracji lub różnic, i pomagać młodym ludziom w kształtowaniu tych postaw zgodnie z wyznawanymi przez nich wartościami. Wszystkie trzy sfery posiadają wymiar polityczny, społeczny, kulturowy i ekonomiczny. Muszą więc być realizowane na kilku poziomach oraz z uwzględnieniem wielu perspektyw.

Rysunek. 13 – Kluczowe kompetencje w ramach kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

¹¹ Podrozdział ten został opracowany na podstawie wielu tekstów: Projekt międzynarodowy „Jaka edukacja na rzecz jakiego obywatelstwa” – Jakie obywatelstwo (<http://www3.itu.int/ibe-citied/inoeng90.html>); Grupa Rozwoju Programu Nauczania i Jakości „Pilot Course on European Citizenship – Curriculum Principles” (Projekt partnerski pomiędzy Unią Europejską a Radą Europy dotyczący szkolenia pracowników młodzieżowych na szczeblu europejskim); Gordon H. Bell „Educating European Citizens – Citizenship Values and European Dimension”, David Fulton Publishers, London, 1995; „Jump into Education for Democratic Citizenship!”, Projekt Rady Europy Edukacja na rzecz demokratycznego obywatelstwa, 1997-2000.

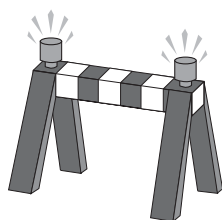

WARTOŚCI powinny być podstawą określania **CELÓW** oraz „środkiem ciężkości”, stałym punktem odniesienia dla edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego, w którym wszystkie wymiary i sfery znajdują swój sens i równowagę. Edukacja musi również dawać młodym ludziom możliwość wyznawania własnych wartości, tożsamości i poczucia przynależności do wybranej przez nich wspólnoty lub wspólnot. Kształcenie na rzecz obywatelstwa europejskiego powinno też dawać młodzieży narzędzia, które pozwolą aktywnie bronić własnych wartości.

Jak już wspominaliśmy, konkretne cele programów obywatelstwa europejskiego powinny wynikać z potrzeb edukacyjnych osób uczących się.

Nawet jeśli interakcja pomiędzy elementami wymienionymi powyżej nie jest liniowa (w praktyce przekonasz się, że związki pomiędzy nimi są bardziej złożone), poniższa matryca może być przydatnym narzędziem w tworzeniu programów edukacyjnych.

Punkt wyjścia procesu edukacyjnego może różnić się w zależności od programu, a nawet w zależności od poszczególnych uczniów. W tym sensie matryca może być czytana w wielu kierunkach, niekoniecznie od wartości do postaw. Pamiętaj też, że schemat ten jest jedynie próbą całościowego ukazania różnych elementów, które należy rozważyć w projektowaniu programów oraz związków pomiędzy nimi. Nie musisz uwzględniać wszystkiego! Wykorzystaj matrycę jako przewodnik, mapę lub punkt wyjścia, a nie jako ostateczną listę kontrolną.

Zaprojektuj program nauczania, kurs szkoleniowy lub zajęcia dotyczące obywatelstwa europejskiego. Określ, na których cechach obywatelstwa europejskiego się skoncentrujesz i umotywuuj swój wybór.

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Rysunek 14 – Matryca edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego

Wartości	Cele	Potrzeby edukacyjne	Wiedza	Umiejętności	Postawy
Równość wszystkich istot ludzkich	Pomoc młodym ludziom w poznaniu własnych wartości, własnej tożsamości i poczucia przynależności do wspólnoty lub wspólnot, które sami wybrali	Określenie własnych wartości i zrozumienie, skąd one pochodzą	Prawa człowieka (uniwersalność, prawa, mechanizmy prawne stosowane do ochrony praw człowieka, rola jednostek w tworzeniu kultury praw człowieka i ochrona praw człowieka)	Nadanie uprawnień i uczestnictwo (motywowanie i umożliwianie działania innym, rezygnacja z kontroli)	Tolerancja dla wieloznaczności
Prawa człowieka		Zrozumienie własnego poczucia przynależności i identyfikacji ze wspólnotą/wieloma wspólnotami	Środowisko (świadomość naszych wzajemnych zależności ze środowiskiem, jak chronić środowisko w codziennym życiu)	Rozwój wspólnoty (praca ze wspólnotami, aby pomóc im w kształtowaniu bardziej zrównoważonych i pokojowych środowisk)	Empatia
Solidarność	Pomoc młodym ludziom w aktywnej obronie i promocji własnych wartości	Zrozumienie, gdzie moje wartości spotykają się z wartościami innych osób, wspólnot, do których należę i społeczeństwa jako całości	Problemy globalne (np. rozwój, ubóstwo)	Pokoje rozwiązywanie konfliktów społecznych i politycznych (pokoje sposoby transformacji konfliktu, pracy zespołowej i współpracy, rozwiązywania problemów, aktywne słuchanie i komunikacja)	Dystans do ról społecznych
Pluralizm (np. kulturowy, społeczny, polityczny)		Zdolność do wyrażania własnych wartości bez naruszania wartości innych	Różnorodność kulturowa (świadomość różnorodności kulturowej, pluralizm opinii i interesów)		Szacunek dla różnic (kulturowych i społecznych)
Odpowiedzialność ekologiczna			Demokracja (świadomość, jak funkcjonują państwa demokratyczne i jakie są normy regulujące ich działanie (schemat prawny i mechanizm działania))		Solidarność
Aktywny szacunek dla siebie i innych					Zaufanie i uczciwość
Zrównoważony rozwój ludzi					Otwartość
Współzależność					

Wartości	Cele	Potrzeby edukacyjne	Wiedza	Umiejętności	Postawy
Demokracja	Rozwój świadomości i kompetencji obywatelskiej, politycznej i społecznej młodych obywateli w Europie w celu aktywnego uczestnictwa w rozwoju lokalnym, regionalnym i narodowym społeczeństwa europejskiego	Umiejętność poruszania się i radzenia sobie w życiu obywatelskim, politycznym i społecznym w bezpośrednim otoczeniu i postrzegania własnej roli w państwie, Europie i świecie	Prawa człowieka Prawa i wolności obywatela (główne deklaracje, konwencje i instrumenty prawne rządzące tymi prawami i wolnościami)	Reprezentacja (samoorganizacja, lobbying, umiejętności prezentacyjne, autonomia polityczna i społeczna)	Poszanowanie środowiska
Poszanowanie dla rządów prawa			Spółczesność obywatelskie (świadomość roli społeczeństwa obywatelskiego i znaczenia aktywnego uczestnictwa)	Zarządzanie zmianą (nadanie uprawnień osobom i grupom, umiejętności analityczne, myślenie krytyczne i argumentowanie, ewaluacja, asertywność, rozwiązywanie problemów, przywództwo demokratyczne, praca zespołowa i współpraca)	Zrozumienie i wrażliwość na różne potrzeby
Brak przemocy i pokój			Globalizacja (czym jest, jak funkcjonuje, jaki wpływ ma na życie obywateli, rola Europy w świecie)		Odpowiedzialność za własne działania i ich konsekwencje
Wolność			Sprawy bieżące (bieżące wiadomości z Europy i świata, co mówią o różnych sprawach ludzie reprezentujący różne poglądy)	Komunikacja globalna (nowe technologie informacyjne, języki obce, kompetencja międzykulturowa)	Pasja i zdecydowanie
			Europejski i narodowy krajobraz polityczny (polityka opisowa i teoretyczna, zmiana społeczna w różnych krajach w Europie)		
			Pokój i konflikt (czym jest konflikt, skąd pochodzi, w jaki sposób eskaluje, jego związek z władzą, itd.)		
			Wiedza o Europie (np. różne kultury i religie, różne systemy polityczne, Europa i jej historia, europejskie prawo i ekonomia)		

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Obywatelstwo w Europie

Omówiliśmy dokładnie elementy, które powinny wpłynąć na twoje postrzeganie edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego. Teraz czas na odniesienie teorii do konkretnych sytuacji.

W dalszej części rozdziału znajdziesz przykłady zaczerpnięte z praktyki. Rozdział ten ma pomóc ci w zastanowieniu się nad tym, jakiego rodzaju zajęcia mógłbyś zorganizować, jakie podejście do swojej pracy wybrać i jakie techniki zastosować. Prezentując serię scenariuszy, pragniemy dostarczyć ci informacji i przykładów pobudzających wyobraźnię i pomagających w opracowaniu oraz ulepszeniu twojej własnej praktyki.

Zebrałiśmy informacje od osób pracujących nad różnymi projektami w całej Europie. Niektóre z nich są z założenia poświęcone kwestii edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego; inne koncentrują się na odmiennych celach, ale zawierają zagadnienia lub koncepcje, które również wnoszą ważny wkład w tę dziedzinę. Celowo nie dzieliliśmy projektów na różne typy. Pragniemy zachęcić cię do zapoznania się z nimi wszystkimi, ponieważ jesteśmy pewni, że znajdziesz dla siebie coś istotnego w każdym z nich.

Staraliśmy się tak dobrać przykłady, aby uwypuklić różnorodność działań zebranych pod hasłem „edukacja na rzecz obywatelstwa europejskiego”. Sięgnęliśmy do projektów, które skierowane były zarówno do pojedynczych osób, jak i dużych grup, dotyczyły różnych zagadnień, odnosiły się do sztuki, sportu; funkcjonowały na poziomie lokalnym i międzynarodowym; obejmowały grupę zróżnicowaną pod względem wieku, możliwości, pochodzenia społecznego, religijnego lub kulturowego. Tymi zróżnicowanymi projektami zarządzają również zróżnicowane organizacje lokalne, narodowe lub międzynarodowe, rządowe lub pozarządowe, duże lub małe, prowadzone przez personel etatowy lub wolontariuszy.

Jasne jest, że edukacja na rzecz obywatelstwa europejskiego może być prowadzona na wiele różnych sposobów z wieloma różnymi grupami ludzi i w wielu różnych kontekstach, zarówno bezpośrednio jak i pośrednio, w formalnym jak i nieformalnym otoczeniu edukacyjnym. Jest wiele innych sposobów prowadzenia edukacji, a przykłady, które wybraliśmy, mają raczej charakter poglądowy i nie są wyczerpujące. Na przykład, jak przekonacie się w podrozdziale zawierającym bibliografię, istnieje duża liczba projektów opartych na komunikacji elektronicznej. Mamy nadzieję, że poprzez zademonstrowanie, jak pomysły zostały wykorzystane w różnych kontekstach, zainspirujemy cię do adaptacji i zastosowania tego, czego nauczyłeś się z niniejszego pakietu szkoleniowego i dostosowania tej wiedzy do własnych potrzeb.

Mamy nadzieję, że objaśnienie przedstawione poniżej pomoże ci odnaleźć się w tych przykładach. Nie oferowaliśmy prostych opisów działań; zamiast tego skoncentrowaliśmy się na głównych ideach lub czynnościach, dając poglądowy obraz sytuacji. Próbowaliśmy przedstawić projekty w szerszym kontekście. Każdy scenariusz opatrzony jest tytułem projektu. Tam, gdzie to konieczne, podaliśmy również nazwę i dane kontaktowe organizacji oraz krótki opis zakresu jej działalności.

W kontekście danego projektu i miejsca, w którym się on odbywa, podejmujemy bardziej szczegółową analizę jednego lub dwóch głównych jego aspektów lub komponentów. Organizatorzy projektu wyjaśniają, jak i dlaczego realizowali projekt, odnosząc swoje działania do teoretycznej treści niniejszego pakietu szkoleniowego, zadając pytania i proponując kwestie do dalszych przemyśleń. Każdy scenariusz kończy się zestawieniem spraw do przemyślenia odnoszących się do danego przykładu, zawierających zagadnienia, o których należy pamiętać podczas planowania, realizacji lub ewaluacji projektów edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego. Celem jest pomoc tobie, praktykowi, w wypracowaniu własnej elastycznej i pomysłowej praktyki edukacyjnej, która traktuje obywatelstwo jako pojęcie integralne, kompleksowe i dynamiczne. Bibliografia znajdująca się na końcu pakietu zawiera źródła, z których można zaczerpnąć propozycje dalszych ćwiczeń i technik.

Czytając przykłady projektów przeanalizuj kilka z nich, wykorzystując ćwiartki schematu pojęciowego oraz kluczowe kompetencje przedstawione we wcześniejszych podrozdziałach. Na jakich obszarach i kompetencjach koncentrują się przedstawione działania? Czego możesz nauczyć się na podstawie doświadczeń innych?

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepcje
obywatelstwa**

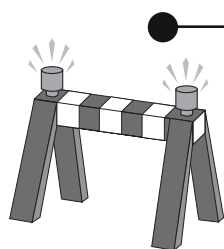
**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepcje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Podzielcie się na małe grupy. Każda grupa wybiera jeden z przykładów projektów przedstawionych poniżej i analizuje go wykorzystując ćwiartki schematu pojęciowego oraz kluczowe kompetencje.

Zastanówcie się również, w jakim zakresie działania te były przykładem elastycznej praktyki edukacyjnej (i czy miało to znaczenie?).

Dyskusje publiczne i nawiązywanie kontaktów

Stowarzyszenie Studentów Niepełnosprawnych (ADS) z siedzibą w Belgradzie ma za zadanie wspierać niepełnosprawnych młodych ludzi i prowadzić kampanie na rzecz ich praw.

**Stowarzyszenie Studentów
Niepełnosprawnych (ADS)**

Dimitrija Marinkovića 5
11 000 Beograd
Serbia i Czarnogóra
Tel: +381 11 496 409
Faks: +381 11 497 409
E-mail: office@asdsyu.org
Kontakt: Vladimir Čuk

W okresie od marca do czerwca 2001 r. Stowarzyszenie Studentów Niepełnosprawnych we współpracy z kilkoma lokalnymi organizacjami zorganizowało serię dyskusji publicznych w sześciu miastach Serbii. Głównym celem tego przedsięwzięcia było umożliwienie niepełnosprawnym młodym ludziom publicznego wyrażenia poglądów i przedstawienia problemów oraz znalezienia rozwiązań w ramach społeczności lokalnej. Ponadto, organizatorzy pragnęli porównać sytuację osób niepełnosprawnych w różnych regionach Serbii.

W obecnej sytuacji społecznej i politycznej panującej w Serbii główne wyzwanie tego projektu polegało na stworzeniu infrastruktury, dzięki której można by organizować przyszłe kampanie i działania oraz na znalezieniu odpowiednich sposobów wprowadzania idei obywatelstwa.

Niedawne zmiany polityczne i upadek rządu wojennego ujawniły, jak trudna jest sytuacja osób niepełnosprawnych w Serbii, o czym nie wspomniano przez ostatnie dziesięć lat. Okazało się, że samorządy lokalne w obliczu nawarstwienia się problemów, złej sytuacji finansowej i niedoinformowania, nie podejmują jeszcze żadnych istotnych działań w celu poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych.

W każdym regionie działają organizacje osób niepełnosprawnych, zajmujące się poszczególnymi rodzajami niepełnosprawności. Istnieją również formalne i nieformalne organy koordynujące działania wszystkich tych organizacji na poziomie lokalnym, ale współpraca pomiędzy nimi w większości wypadków polega jedynie na wymianie informacji. Ponadto, kontakt z innymi organizacjami pozarządowymi jest bardzo słaby i nieproduktywny. Jest to częściowo konsekwencją wcześniejszej polityki rządu, dawnej zależności osób niepełnosprawnych od państwa oraz braku tradycji sektora pozarządowego w ogóle.

Termin obywatelstwo europejskie w Serbii można postrzegać przez pryzmat praw człowieka. Chociaż system polityczny zmienił się niedawno, a sytuacja ogólna zaczęła się poprawiać, nie nastąpiły jeszcze żadne istotne zmiany w pewnych rodzących problemy obszarach życia codziennego. Sytuacja taka dotyczy zwłaszcza osób niepełnosprawnych – bariery architektoniczne, niejasne przepisy prawne, mały odsetek zatrudnionych, niewystarczające warunki dla wysokiej jakości edukacji i silne uprzedzenia społeczne w stosunku do osób niepełnosprawnych wciąż są częścią serbskiej rzeczywistości. Rozmiar i zakres problemów, z jakimi ludzie niepełnosprawni stykają się w życiu codziennym, jak również niedobory w zaspokojeniu podstawowych potrzeb tych ludzi, są w Serbii nieporównywalne w stosunku do innych krajów europejskich. Dlatego prawie niemożliwe jest bezpośrednie zajęcie się tymi kwestiami. Mając na uwadze powyższe, idea obywatelstwa europejskiego, w sensie pracy nad osiągnięciem podstawowych standardów w poszanowaniu praw osób niepełnosprawnych i znalezienia sposobów rozwiązywania ich problemów, została wprowadzona do tego programu prawie podstępem.

Kontekst powyższej sytuacji wymagał specyficznego podejścia, które umożliwiłoby wprowadzenie idei obywatelstwa „tylnymi drzwiami”.

Jednym z głównych powodów ignorowania potrzeb i praw osób niepełnosprawnych jest bardzo słaba komunikacja i współpraca pomiędzy organizacjami pracującymi z tą grupą. Projekt ten stanowi pierwszy krok w kierunku zjednoczenia tych organizacji i przezwyciężenia różnic pomiędzy nimi. Gdy znaleziono partnerów wśród lokalnych organizacji pozarządowych i zainteresowanych osób prywatnych, można było wywrzeć większy nacisk na władze lokalne i uzyskać od nich obietnicę rozwiązania lokalnych problemów oraz określenia zasad (wstępnych) poszanowania praw i potrzeb osób niepełnosprawnych zgodnie ze standardami europejskimi w tej dziedzinie.

Dyskusje publiczne zostały zorganizowane najpierw w Belgradzie, Nisie i Nowym Sadzie – największych miastach Serbii, stopniowo objęły środkową część Serbii, południe oraz Wojewodinę (północ). Następnie dyskusje publiczne przeprowadzono również w mniejszych miastach, takich jak Krusevac, Kragujevac i Subotica, uwzględniając także położenie geograficzne i szczególne cechy sytuacji panującej w danym regionie (np. gospodarkę, sytuację uchodźców, struktury wielonarodowe, standard życia).

Po wybraniu rejonów, w których przeprowadzony miał zostać program, zespół ADS rozpoczął poszukiwania partnerów lokalnych, którzy pomogliby zorganizować publiczne dyskusje i wsparli samą ideę projektu. W każdej ze społeczności podjęto podobne działania, które obejmowały:

- Nawiązywanie komunikacji z lokalnymi organizacjami zajmującymi się problemami ludzi niepełnosprawnych lub zainteresowanymi współpracą z innego powodu
- Praca w terenie i spotkania z przedstawicielami organizacji lokalnych, mediami, władzami lokalnymi i osobami zainteresowanymi, w celu zapewnienia wszelkiego możliwego wsparcia w organizacji dyskusji publicznej na poziomie lokalnym
- Wyznaczenie uczestników dyskusji publicznej spośród członków wspólnoty lokalnej i sformułowanie głównego tematu dyskusji
- Po kilku tygodniach od spotkań wstępnych zorganizowano dyskusje we współpracy z partnerami lokalnymi
- Podczas spotkań wstępnych oraz samej dyskusji ustanowiono podstawy współpracy pomiędzy organizacjami lokalnymi i zdefiniowano najbardziej palące problemy dotyczące osób niepełnosprawnych oraz określono możliwe kroki zmierzające do rozwiązania tych problemów
- Po kilku tygodniach od dyskusji zespół ADS jeszcze raz odwiedził wszystkie miasta objęte projektem i wziął udział w spotkaniach
- Po zakończeniu projektu ADS zorganizowało kilka przedsięwzięć w różnych środowiskach lokalnych w celu zacieśnienia współpracy i pomocy organizacjom lokalnym. W czterech miastach odbyły się warsztaty psychologiczne dla zróżnicowanych grup (uczestnicy reprezentowali różne rodzaje niepełnosprawności lub byli całkowicie sprawni), a wszystkie miasta zostały objęte kampanią medialną, która zakończyła się dopiero niedawno.

Wydaje się, że projekt dyskusji publicznych będzie miał długofalowe skutki. Wskazuje na to niedawne utworzenie oddziału ADS w Kragujevacu. ADS skoncentruje się na działaniach poza Belgradem, aby zapewnić rozprzestrzenienie się idei stowarzyszenia i jego metod działania. Dzięki temu projekty realizowane na poziomie krajowym odniosą większy skutek niż do tej pory.

Do przemyślenia

- W jaki sposób połączyć analizę potrzeb studentów niepełnosprawnych i (ponownie) nawiązać komunikację pomiędzy tą zmarginalizowaną grupą, a społeczeństwem/społecznością, w której żyją?
- Współpraca z lokalnymi partnerami i organizacjami jest ważniejsza niż narzucanie modeli działania
- Zajmowanie się jedną kwestią (niepełnosprawność) porusza głębsze sprawy związane z obywatelstwem
- Długotrwałe działania – zaplanowanie procesu i jego kontynuacja
- Praca w odpowiednim tempie i na odpowiednim poziomie oznacza, że krok po kroku można osiągać coraz trudniejsze cele

Historia Europy i obywatelstwa**Współczesne koncepcje obywatelstwa****Możliwy rozwój wydarzeń****Nasz schemat pojęciowy****Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego****Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów**

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów****Koncepcja obywatelstwa**

Beavers Arts jest organizacją charytatywną, zajmującą się sztuką i edukacją z siedzibą w North Staffordshire w Anglii. Celem organizacji jest utrzymywanie, rozwijanie i wzbogacanie życia jednostek, grup i wspólnot poprzez działania na rzecz demokracji kulturowej. W tym celu organizacja prowadzi wiele projektów obejmujących różne grupy ludzi w wielu miejscach. Bieżące projekty koncentrują się w szczególności na osobach ubiegających się o azyl i uchodźcach oraz młodych ludziach narażonych na ryzyko izolacji społecznej. Zadaniem projektów jest więc np. dzielenie się praktycznymi, dającymi się przekazywać umiejętnościami, badanie historii wspólnot i poszczególnych osób, organizowanie wydarzeń i uroczystości wspólnotowych, wydawanie książek, organizowanie wystaw i wydawanie kaset wideo. Organizacja wykorzystuje przede wszystkim pracę grupową, projekty szkoleniowe, muzykę, fotografię, słowo, malowidła ściennie, bannery, wspomnienia, wymianę kulturalną i inne formy oraz działa na rzecz tolerancji, komunikacji i współpracy pomiędzy ludźmi. „Walking through windows” – międzynarodowy program wymiany młodzieżowej prowadzony był we współpracy z partnerami włoskimi – L’Arvicola.

Beavers Arts

16-19 Barracks Square
Barracks Road
Newcastle under Lyme
Staffordshire ST5 1LG
Wielka Brytania

Tel: + 44 (0)1782 717 326
Faks: + 44 (0)1782 717 190
E-mail: beaversarts@aol.com

Kontakt: Gill Gill

Praca Beavers Arts opiera się na ich własnym rozumieniu słowa obywatel

Nasze podejście do obywatelstwa w niewielkim stopniu obejmuje kwestie narodowości, patriotyzmu, czy nawet bycia Europejczykiem. Opiera się ono na procesie, który rozpoczyna się od jednostki, poszukuje w niej zaangażowania i stara się zbudować z niego coś na tyle istotnego, by pozwoliło ponownie określić jej osobiste granice. Celem, który nam przyświeca, jest idea tworzenia obywateli świata. Pamięając o tym, rozpoczynamy od samego początku, czyli od granic, które każdy z nas tworzy wokół siebie samego.

Zamiast postrzegać obywatelstwo jako zbiór warunków, zasad lub zobowiązań, wierzymy, że należy raczej pytać, jak ludzie widzą samych siebie i swoje relacje z innymi – w tym również z tymi, z którymi nie mają rzeczywistego kontaktu. Pozytywne działania, myślenie integracyjne i dobre obywatelstwo prawdopodobnie wypływają z poczucia własnej wartości połączonego z otwartym, pełnym zaufania i wrażliwym stosunkiem do innych.

Każdy z nas definiuje granice, w których postrzega własny interes. Jednak najbardziej skrzywdzone i zgnębione jednostki czasami nawet takich granic nie potrafią określić. U osób, które posiadają małe zaufanie do innych, granica ta może obejmować jedynie „mnie i mojego partnera”, „mnie i moją rodzinę”, czy po prostu tylko „mnie”. Poza nią cały świat może być postrzegany jako niegodny zaufania, granice jako płynne, a tożsamość może ulegać zmianie w zależności od sytuacji. Niektórzy młodzi ludzie (i dorośli) rozszerzają swoje granice na miejscowość, gang, subkulturę, co może być niezrozumiałe dla osoby z zewnątrz; lub na miasto, region, grupę etniczną, rasową lub religijną czy naród (obejmujący państwowość lub nie).

Bez względu na to, gdzie przebiega granica, ludzie skłonni są do zaangażowania na rzecz osób znajdujących się *wewnątrz* swojego kręgu. Będą oni co najmniej lepiej traktować osoby znajdujące się *wewnątrz* tych granic, niż ludzi spoza nich. W skrajnych wypadkach, będą próbować wysztytować, zaatakować lub nawet zabić osoby znajdujące się poza zdefiniowaną przez siebie granicą lub nawet zginać za grupę, z którą się identyfikują.

Nasze zadanie polega przede wszystkim na uwypukleniu naturalnej zdolności ludzi do myślenia w kategoriach pozytywnych i do życzyliwego traktowania osób, znajdujących się *wewnątrz granic tożsamości* i, po drugie, na zachęceniu jednostek do rozszerzania swoich horyzontów – dostrzegania czegoś więcej niż one same, ich rodzina, grupa przyjaciół, do rozważenia możliwości umieszczenia innych ludzi raczej *wewnątrz* niż na zewnątrz swoich osobistych granic. Jest to w pewnym stopniu niekończący się proces, ponieważ pojawiają się wciąż nowe grupy, które powinniśmy wziąć pod uwagę i które stanowią dla nas wyzwanie. Symbolicznie nasze zadanie jest dość proste, chociaż ma szerokie konsekwencje. Polega na zamianie „ja” na „my”, ciągłym przesuwaniu hipotetycznej granicy pomiędzy „nam” a „nimi”. Teoretycznie proces taki jest wspierany zarówno przez teologię islamską, jak i chrześcijańską oraz pewne tradycje polityczne, ale w praktyce, przywiązanie do wartości politycznych i religijnych może raczej tworzyć bariery niż je eliminować. Nasz sposób pracy z ludźmi z różnych środowisk i o różnych przekonaniach polega głównie na jednoczesnym rozwoju w dwóch kierunkach – po pierwsze w celu wzmocnienia własnej osoby poprzez proces kreatywnej autoekspresji i, po drugie, (jednocześnie) w celu budowania zaufania do innych poprzez interakcję z ludźmi.

Nasze działania są raczej prozaiczne – granie na bębnach, gry, wspólna praca, jedzenie, rozmowy, spacer. Ale działanie to nie wszystko. Alchemia, która przekształca ziemski wymiar działania w jasny cel zmieniania rzeczywistości, osiągnięta jest przez zwracanie uwagi – czyli przez to, co buddyści mogliby nazwać uważnością. Nie istnieje plan, przewodnik, tylko obserwacja...

Trochę mniej rozmowy, trochę więcej działania...

Poniżej omawiamy ćwiczenie, które często wykorzystujemy. Nazywamy je „wychodzeniem w przestrzeń”. Tutaj analizujemy je w kontekście pierwszej sesji dwutygodniowego, opartego na technikach teatralnych, międzynarodowego projektu wymiany – „Walking through windows”. Grupa ta była szczególnie zróżnicowana pod każdym względem i obejmowała dość wrażliwych i niepewnych siebie młodych ludzi.

Najpierw chcieliśmy sprowokować do kontaktu wzrokowego, czyli umiejętności patrzenia innym w oczy. Chodzi tu przede wszystkim o wzmocnienie poczucia własnej wartości oraz nauczenie, jak być postrzeganym jako osoba pewna siebie np. podczas wystąpienia publicznego. Cały sekret tkwi w czerpaniu siły z grupy. Często to robimy i odbywa się to poprzez patrzenie na osoby znajdujące się w naszej grupie.

Na początku wszyscy stają w kręgu – to znany zabieg stosowany na rozpoczęcie ćwiczenia, który pozwala wytworzyć atmosferę równości członków grupy. Następnie każdy otrzymuje możliwość wejścia do kręgu i *bycia obecnym* (wejście w przestrzeń aktywnego działania), przystąpienia, spojrzenia każdemu członkowi grupy w oczy, a następnie wypowiedzenia własnego imienia przed ponownym zajęciem neutralnej pozycji w kręgu. W czasie trwania ćwiczenia każdy przyjmuje rolę zarówno aktora, jak i widza.

W tym wypadku celowo pozwalamy ludziom wejść do środka kręgu w wybranym przez nich momencie zamiast prosić ich, aby robili to kolejno – np. zgodnie z ruchem wskazówek zegara, tak jak się to zwykle odbywa. („Po prostu rozejrzałam się i pomyślałam: Nie mogę ich prosić, aby to zrobili”). Trzeba być świadomym odczuć grupy w danym momencie i gotowym do dostosowania do nich swoich planów.

W pracy wykorzystujemy kilka ćwiczeń, które działają na podobnych zasadach, co to opisane powyżej. Ważnym ich aspektem jest rozwijanie poczucia integracji. Jest ono obecne przez cały czas, gdy pracujemy stojąc w kręgu. Szczególnie ważne jest, w jaki sposób reagujesz na innych – patrzysz na grupę i odpowiadasz na jej spojrzenia.

Nie próbujemy sugerować, że poprzez ustawienie ludzi w kręgu i poproszenie ich o wykonanie prostego ćwiczenia nagle zaczną oni patrzeć na siebie w nowy i pełen szacunku sposób. Jednakże wierzymy, że w kontekście projektu, który dzień po dniu wykorzystuje procesy i umiejętności oraz który stwarza atmosferę zaufania i relaksu, ćwiczenia takie zapoczątkują istotne zmiany.

Ostatnie słowo ostrzeżenia – mechanika tego ćwiczenia jest złudnie łatwa, ale proces jego wdrożenia uwzględnił wiele złożonych i wciąż zmieniających się czynników unikalnych dla tej konkretnej sesji. Praca z tą samą grupą w tym samym pomieszczeniu nawet następnego dnia nie wyglądałaby tak samo.

Do przemyślenia

- Ważny jest sposób, a nie treść
- Praca z ludźmi uwzględnia etap, na jakim aktualnie się oni znajdują
- Demokratyczne metody pracy
- Jak rozwijać umiejętności?
- Jak reagować na zachowanie grupy?
- Proste techniki pasują do wielkich idei
- Poszukiwanie i osobisty rozwój

Historia Europy
i obywatelstwa

Współczesne
koncepty
obywatelstwa

Możliwy rozwój
wydarzeń

Nasz schemat
pojęciowy

Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego

Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego

Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne konceptje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne konceptje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Nadchodzi Malta (spotkanie Europy Południowej i Północnej)

Organizacja Euromeet została utworzona w 2001 r. przez grupę osób, które wcześniej uczestniczyły w programie wymiany młodzieżowej. Jest to organizacja pozarządowa, która zgodnie ze statutem nie otrzymuje żadnego finansowania. Jedynym wsparciem, jest zatrudniony na pół etatu pracownik młodzieżowy, opłacany przez władze lokalne. Siedziba organizacji mieści się w Humus, w Szwecji, gdzie organizacja utworzyła międzynarodowy punkt spotkań młodzieży. Celem działalności jest otwarcie młodych ludzi mieszkających w regionie na możliwość wymiany międzynarodowej. Organizacja liczy obecnie 30 członków, którzy planują wymianę młodzieży, nawiązują kontakty, uczestniczą w kursach i podnoszą świadomość europejską poprzez pracę o szerokim zasięgu.

Euromeet

Adres:
Euromeet, Billsta 1308A S-894 91 Sjölevad
Tel: + 46 660 26 51 22,
+ 46 70 671 28 90
Faks: + 46 660 26 51 22
E-mail: Euromeet@yahoo.se lub
bensod@hotmail.com

Kontakt: Bengt Söderlind

W ramach projektu wymiany, ostatniego z trzech organizowanych dotychczas przez Euromeet, spotkało się prawie 40 młodych osób ze Szwecji i Malty. Celem projektu było znalezienie różnic i podobieństw pomiędzy ludźmi pochodzącymi z północnych i południowych krańców kontynentu oraz podniesienie świadomości istnienia różnorodności kulturowej i siły z niej płynącej. Tematem spotkania była młodzież i jej wolny czas.

Obie grupy rozpoczęły pracę nad projektem jeszcze w swoich krajach, planując tematy dyskusji takie jak: szkoła, organizacje młodzieżowe, itd. Przygotowaliśmy wstępny projekt programu, który następnie został zmodyfikowany dzięki pomocy uczestników. Gdy przyjechała grupa maltańska, praktycznie poświęciliśmy jej cały nasz czas. Pierwszego dnia zorganizowaliśmy wieczór kulturalny, na którym prezentowaliśmy typowe potrawy, muzykę, itp. pochodzące z regionu Szwecji, w którym mieszkamy. Młodzież maltańska również przywiozła ze sobą różne ciekawe przedmioty. Udało nam się zorganizować interkulturowy wieczór, na którym dzieliliśmy się swoimi opiniami i odczuciami na różne tematy. Dzięki temu zauważyliśmy, że wiele rzeczy na początku wydaje się innymi niż są w rzeczywistości. W dalszej części programu odbyło się wiele różnych zajęć, odwiedziliśmy ciekawe miejsca w mieście i przeprowadziliśmy wiele dyskusji. Udało nam się nawet dotrzeć do osób pochodzących z Malty, które przebywały w Szwecji na wakacjach, i, w tajemnicy przed grupą maltańską, zaprosić je na spotkanie. Pewnego dnia, gdy siedzieliśmy przy stole, nagle podszedł do nas pewien chłopiec i, jak gdyby nigdy nic, zaczął z naszymi znajomymi rozmowę po maltańsku. Chcieliśmy w ten sposób pokazać, że Europa jest mniejsza, niż nam się wydaje.

Dzięki takiemu sposobowi pracy grupa uczy się wiele o kraju partnerów, ale również o swojej własnej ojczyźnie. Pomaga w tym na pewno staranne przygotowanie oraz prowadzenie dyskusji. Dzięki temu udało się nam również dowiedzieć więcej o Europie i jej organizacjach.

Rezultaty – Po pierwsze grupa szwedzka spojrzała na wiele spraw dotyczących naszej okolicy w inny, nowy sposób. Młodzi ludzie zaczęli doceniać rzeczy, których wcześniej nie zauważali. Obie grupy odkryły, że tak naprawdę młodzi ludzie ze Szwecji i Malty nie różnią się od siebie oraz że mają wspólne zainteresowania. Młodzież zapagnęła poznać innych ludzi z innych krajów. Wielu uczestników bardzo dojrzało w czasie wymiany. Musieli stawić czoła czemuś nowemu i nieznanemu. Zdali sobie sprawę, że potrafią więcej, niż im się początkowo wydawało. Nawiązanych zostało wiele przyjaźni na całe życie.

Pracuję jako lider młodzieżowy od 1978 r. Pomagam młodym ludziom, którym brakuje pewności siebie. Zadanie moje polega na znajdowaniu sposobów zyskiwania szacunku do samego siebie. Mogę powiedzieć, że przez te wszystkie lata nigdy nie znalazłem lepszego narzędzia do realizacji tego celu niż uczenie się i spotkania międzykulturowe.

Mimo że głównym celem projektu było propagowanie idei obywatelstwa europejskiego i wielokulturowości, jak zauważa organizator, projekt przyniósł również wyniki, jeśli chodzi o rozwój osobisty uczestników. Oto, co mówi na ten temat:

Grupy Euromeet zawsze stanowią mieszankę młodzieży o różnych umiejętnościach i możliwościach. Niektórzy są dobrzy w pisaniu, inni w mówieniu, jeszcze inni w planowaniu i znajdowaniu dobrych rozwiązań, itd. Jeśli więc np. nie jesteś zbyt dobry z angielskiego, to i tak masz wiele do zaoferowania grupie i możesz wnieść istotny wkład w projekt. Możesz być tego pewien.

Rozpoczynając nowy projekt, od samego początku angażujemy w działanie całą grupę (lub najpierw mniejszą grupę planującą). Uczestnicy mają okazję uczestniczyć w całym procesie poczynawszy od etapu planowania i podejmowania decyzji (oraz towarzyszących temu dyskusji) poprzez samą wymianę aż do ewaluacji i rozmów o przyszłości.

Widzieliśmy młodych ludzi, którzy zachowywali się na początku bardzo niepewnie, przyszli ze spuszczoną głową.

Po zakończeniu projektu patrzyli odważnie na wprost, jakby mówiąc „Naprawdę tego dokonałem”.

Istotne znaczenie w tej przemianie mają następujące czynniki:

Bycie częścią grupy, posiadanie misji w ramach grupy – poczucie celu, poczucie przynależności i bycia potrzebnym, poczucie, że ma się wsparcie podczas robienia czegoś nowego i, być może, niewielka trema

A potem przekonanie się o własnych ogromnych możliwościach!

Przed naszą pierwszą wizytą na Malcie wpadłem na pomysł, uważany przez grupę za szalony, że powinniśmy odbyć tam kurs angielskiego. Uczestnicy twierdzili, że angielski to ich najsłabszy przedmiot w szkole. Odpowiedziałem, że muszą mówić i być rozumianymi, a nie myśleć w kategoriach pisowni czy gramatyki. Obawiali się wyjazdu do kraju, w którym jednym z języków urzędowych jest angielski. Jednak, gdy przybyliśmy na miejsce i posłuchaliśmy, jak mówią maltańscy, młodzi ludzie stali się bardziej pewni siebie. Jednemu z chłopców tak się to spodobało, że po kilku dniach po prostu zaczął mówić po angielsku. Siadał nawet w kawiarniach i rozmawiał z Maltańczykami. Zauważyliśmy, że bardzo dorósł. Również inni uczestnicy, którzy przed wyjazdem nie chcieli rozmawiać ze sobą po angielsku, na Malcie zaczęli chętniej używać tego języka.

Do osiągnięć mogę zaliczyć również i to, że po kilku projektach i po wykonaniu związanej z nimi pracy, zdecydowaliśmy się opowiedzieć innym o możliwościach, jakie oferują wymiany młodzieżowe. Uczestnicy musieli odbyć tylko niewielki trening, aby przełamać strach przed publicznym zabieraniem głosu. Warto też dodać, że młodzież, która wzięła udział w projekcie jest teraz bardziej skłonna do podejmowania odpowiedzialności (wiele osób jest wolontariuszami w naszym domu kultury). Wszyscy opowiadają też o zaletach wymiany i udaje im się zainteresować tym coraz więcej młodych ludzi.

Do przemyślenia

- Aktywny udział – podejmowanie decyzji i zaangażowanie w proces
- Międzykulturowy charakter projektu dotyczącego obywatelstwa europejskiego
- Wykorzystywanie mocnych stron poszczególnych osób
- Sposób na to, by każdy miał swój wkład w projekt i zyskiwał uznanie
- Wyzwania i nakłanianie ludzi do wysiłku – ale nie zbyt wielkiego
- Nawet niewielkie sukcesy można wykorzystać do realizacji większego celu

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów****Integracja grup mniejszościowych. Udział młodzieży
w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego**

Agencja Demokracji Lokalnej (LDA) jest międzynarodową organizacją pozarządową, której celem jest wspieranie władz lokalnych i ludności z regionów dotkniętych wojną w promowaniu demokracji lokalnej. Cele swoje organizacja realizuje poprzez: współpracę i dzielenie się wiedzą; rehabilitację służb publicznych, promocję działalności gospodarczej, działania na rzecz równości płci oraz propagowanie wolności informacji i wypowiedzi. W krajach byłej Jugosławii istnieje dziesięć stowarzyszonych agencji, które pracują na rzecz budowy zróżnicowanego wielokulturowego społeczeństwa.

Główna działalność organizacji w regionie Sisak-Moslavina w Chorwacji koncentruje się na budowaniu społeczeństwa obywatelskiego poprzez integrację grup mniejszościowych, wykorzystując w tym celu udział młodzieży.

**Local Democracy Agency
(Agencja Demokracji Lokalnej),
Sisak**

S. i A. Radi_a 2a
44000 Sisak
Chorwacja
Tel: +385 44 521 227
Faks: +385 44 521 231
E-mail: ldesk-si@sk.tel.hr
<http://www.lda-sisak.hr>
<http://www.ldaonline.org>

Kontakt:
Tatjana Puškarić

W roku 1998 rozpoczęto realizację projektu mającego na celu stworzenie sieci współpracy na rzecz zrozumienia, komunikacji i wzmacniania pewności siebie. Projekt skierowany był do młodzieży pochodzącej z różnych mniejszości etnicznych mieszkających w pięciu miastach, w których jeszcze kilka lat temu trwała wojna. Organizatorzy założyli, że określone wyżej cele zrealizują w ciągu roku i to zaczynając praktycznie od zera. W ramach projektu utworzono pięć grup młodzieżowych, z których każda odzwierciedlała różnorodność etniczną i społeczną swojego regionu. Grupy były związane ze sobą za pośrednictwem Młodzieżowego Punktu Centralnego w Sisaku, ale również pracowały niezależnie. Działania obejmowały publikację wspólnego biuletynu, szkolenia, obozy młodzieżowe, działalność kulturalną i partnerstwo międzynarodowe.

**Dla organizatorów możliwość osiągnięcia celów, przy uwzględnieniu miejscowych warunków, wydawała się
fantastyką. Już samo rozpoczęcie działań stanowiło wyzwanie...**

Chcieliśmy zgromadzić młodych ludzi z różnych wspólnot etnicznych żyjących w pięciu niewielkich miastach (w których zaledwie kilka lat temu toczyła się wojna) i wraz z nimi stworzyć sieć współpracy w celu promowania lepszego porozumienia, komunikacji i wzajemnego zaufania. Na to liczyliśmy i naprawdę wierzyliśmy, że młodzi ludzie są w stanie zbudować tak bardzo oczekiwany nowy pomost pomiędzy podzielonymi wspólnotami.

W chwili, gdy rozpoczynał się projekt, wszystko rzeczywiście wyglądało jak film science-fiction. Po wielu oficjalnych prezentacjach i negocjacjach z władzami wreszcie udało nam się dotrzeć do naszej grupy docelowej. Pozbieraliśmy młodych ludzi z różnych szkół i utworzyliśmy z nich grupę, nie posiadając wcześniejszego doświadczenia w pracy młodzieżowej (ponieważ w tym czasie i w tym miejscu nie było czegoś takiego) oraz żadnych umiejętności praktycznych. Pierwsze nasze działania obejmowały warsztaty, szkolenia, wiele, wiele spotkań oraz telefony, rozmowy, podróże i spacer. Po kilku miesiącach, stworzyliśmy system współpracy i komunikacji. Każda z grup działająca w danym regionie oddelegowała własnego przedstawiciela, który zaczął pełnić funkcję lidera. Dzięki temu komunikacja stała się bardziej efektywna i... tańsza – zamiast rozmawiać z 20 osobami z danego miasta, teraz mogliśmy dzwonić tylko do jednej.

Następnie poszczególne grupy, w pełni świadome swojej roli i misji, rozpoczęły organizację warsztatów, debat, działań solidarnościowych, obozów letnich, kursów szkoleniowych, wystaw i koncertów. Nie było łatwo nadążyć za potokiem pomysłów, ale nie chcieliśmy rezygnować z żadnej propozycji. Aby dotrzeć do szerszej publiczności, utworzyliśmy niewielki punkt informacyjny, gdzie młodzi ludzie mieli możliwość bezpłatnego korzystania z internetu, czytania nowej literatury „europejskiej”, europejskich gazet oraz, przede wszystkim, zdobywania informacji o zajęciach organizowanych przez nas lub swoich rówieśników w innych krajach europejskich. Tu właśnie zrodził się jeden z ogromnych sukcesów projektu – biuletyn. Redagowany przez całą grupę z dużą dozą tak zdrowego rozsądku jak i zapалу biuletyn „Tockica” (kropka) wkrótce stał się narzędziem komunikacji, wolności wypowiedzi, wymiany pomysłów oraz reklamy całego projektu.

Im dłużej pracowaliśmy, tym więcej robiła sama młodzież, a mniej my – seniorzy! Stworzyliśmy zespół, w którym każdy szanował pomysły pozostałych członków. Nie oznacza to, że zawsze i we wszystkim się zgadzaliśmy, ale rzeczywiście opieraliśmy się na wzajemnym zaufaniu i szacunku.

Jak do tego doszło?

W początkowej fazie podjęliśmy działania w celu zbliżenia się do naszej „grupy docelowej” oraz nawiązania z nią dobrej komunikacji i zdobycia jej zaufania. Nie chcieliśmy zaczynać od trudnych kwestii (takich jak tolerancja etniczna, prawa mniejszości, wzajemne zaufanie), chociaż w przyszłości chcieliśmy oczywiście zająć się również nimi! Pragnęliśmy dotrzeć do młodych ludzi w bardziej subtelny sposób, pokazując, jak trudne kwestie i ich alternatywne rozwiązania funkcjonują w praktyce. Zamiast od razu realizować założone „poważne” cele, rozpoczęliśmy od kwestionariusza obejmującego wszelkie możliwe zainteresowania i potrzeby młodzieży. Jego wyniki dowiodły, że młodzież, niezależnie od swojego pochodzenia społecznego i etnicznego, przejawia zainteresowanie tymi samymi sprawami (nie było to dla nas zaskoczeniem, ale stanowiło argument przemawiający za kontynuacją działań). Pomimo różnic, wszyscy ci młodzi ludzie pragnęli dowiedzieć się więcej na temat seksualności i zapobiegania uzależnieniom oraz tęsknili za muzyką i zabawą. Powiedzieliśmy im, jak bardzo są do siebie podobni. Zorganizowaliśmy takie same zajęcia dla wszystkich – takie, jakich chcieli. To rzeczywiście pobudziło ciekawość i wytworzyło poczucie wspólnoty. Po raz pierwszy, w przeciwieństwie do tego, co często powtarzali im dorośli, ci młodzi ludzie zaczęli zdawać sobie sprawę, że nie różnią się tak bardzo od siebie. W czasie trwania projektu wykorzystywaliśmy prasę i radio w celu nagłośnienia każdego przedsięwzięcia. Prawie codziennie pojawiały się publikacje wspierające nasze działania i podkreślające znaczenie kwestii, którymi się zajmowaliśmy. Dzięki wsparciu mediów, udało nam się stworzyć wspólną „niewidzialną” przestrzeń jeszcze zanim nasze grupy rzeczywiście się spotkały.

Wtedy również burmistrzowie dostrzegli znaczenie naszej pracy i udostępniili pomieszczenia dla naszych działań. To było rzeczywiście coś nowego. Aby nie zawieść oczekiwań, zrobiliśmy co w naszej mocy i zdołaliśmy znaleźć sponsorów, którzy ofiarowali nam komputery. Dzięki nim nasze „rozproszone” grupy były w stanie przygotowywać własne materiały, plakaty i ulotki. Na tym etapie, my – facylitatorzy zajmowaliśmy się właściwie tylko kwestiami logistycznymi, takimi jak dostarczanie papieru i kleju. O wszystko inne troszczyła się sama młodzież. Nie mogę powiedzieć, że wszyscy byli tacy sami; niektórzy byli leniwi, inni bardzo cisi, inni głośni, jeszcze inni twardzi i uparci. Nikt jednak nie chciał zmieniać ich indywidualności i tożsamości, wcześniej przecież tyle razy byli do tego zmuszani... Ponieważ opowiadali mi, ile razy wcześniej zostali zdradzeni, postanowiłam być bardzo uważny.

Po czterech latach ciężkiej pracy wiele się zmieniło. Obecnie w regionie działają liderzy młodzieżowi, którzy prowadzą zajęcia i kursy, pracując ze swoimi rówieśnikami na rzecz stworzenia bardziej sprawiedliwego i tolerancyjnego społeczeństwa.

Do przemyślenia

- Koncentracja na grupie
- Rozpoznawanie otoczenia
- Czas i cierpliwość
- Stopniowe przenoszenie odpowiedzialności
- Nawiązywanie do zainteresowań uczestników
- Różnorodne strategie
- Załatwianie spraw na każdym poziomie – burmistrzowie i uczestnicy
- Znaczenie wspólnego projektu
- Jak pobudzać ciekawość?

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów****Awans inicjatyw młodzieżowych z poziomu
lokalnego na europejski**

Luciole jest organizacją typu non profit, działającą pod egidą Manifeste ARA. Prowadzi swoją działalność w Bretanii, we Francji. Praca Luciole polega na dawaniu ludziom, szczególnie młodym, szansy odegrania aktywnej roli w życiu własnym i własnego otoczenia.

Luciole stara się osiągać swoje cele w następujący sposób:

- radzi i szkoli, jak realizować projekty zgodne z potrzebami młodzieży i pracowników młodzieżowych
- uczestniczy w badaniach/działaniach w ramach edukacji nieformalnej i uczenia się międzykulturowego

**Luciole – Manifeste ARA
lokalna sieć współpracy**

Le Bois Grignon
56220 Malansac
Francja
Tel: + 33 297 43 41 32

E-mail: luciole.ara@magos.com lub
michtolacarvane@yahoo.fr

www.chez.com/manifesteara/luciole

Kontakt: Denis Morel

Począwszy od roku 1999 coraz większa grupa zaangażowanych młodych ludzi opracowuje, a następnie realizuje projekt, najpierw na poziomie lokalnym, a następnie ogólnoeuropejskim. W ramach projektu Michto la Caravane nawiązana została współpraca z partnerami z Francji, Czech, Słowacji, Rumunii, Włoch i Portugalii, której celem jest aktywne zaangażowanie ludzi w pracę na rzecz ich własnych wspólnot lokalnych.

Projekt został zapoczątkowany przez czworo młodych ludzi (19-21 lat), którzy nawiązali współpracę z Siecią Manifeste ARA. Chociaż na tym etapie nie byli w stanie sformułować żadnych konkretnych pomysłów, łatwo dało się wyczuć ich chęć do działania i „stworzenia własnego miejsca”... Zaczęłem więc pracować z nimi w celu ukierunkowania ich pomysłów, rozpoczynając ten proces od zbadania, na ile znają sami siebie i co potrafią. Następnie namówiłem ich do określenia, w jaki sposób mogliby wykorzystać swoje umiejętności.

Tak narodził się projekt Michto la Caravane. Latem 2000 r. grupa podróżowała po Bretanii pracując z ludnością lokalną, wykorzystując sztukę uliczną i zajęcia edukacyjne. Pragnęli po prostu działać, zrobić coś razem...

Działalność tę poprzedziło kilka miesięcy wytyżonego planowania – odwiedzanie różnych miejsc i próby włączenia inicjatyw lokalnych w projekt oraz szkolenie w zakresie metod pracy, zarządzania projektem i stosunków społecznych.

Od tego czasu chęć kontynuowania działań stawała się coraz większa, aż w 2001 r. (ja wciąż pracowałem z nimi) młodzi ludzie zdecydowali się promować wyznawane przez siebie wartości na szerszym forum – w Europie. Po 5 miesiącach, włożywszy wiele wysiłku w pisanie wniosków i pozyskiwanie funduszy (od szczebla lokalnego do europejskiego), zdobyli wreszcie niezbędne wsparcie i mogli rozpocząć realizację projektu. Do tej pory ich działalność obejmowała spotkania z partnerami z różnych krajów w celu przygotowania projektu na poziomie lokalnym. Ich obecność ma istotne znaczenie, ponieważ jest to raczej platforma inicjatyw niż tylko przedstawienie. Michto jest tylko pretekstem do rozwijania relacji społecznych na poziomie lokalnym oraz promowania niezależności wspólnot lokalnych. Tournée rozpoczyna się tego lata.

Praca Luciole bardzo dobrze odzwierciedla przekonanie, że uczyć się powinni być aktywnymi uczestnikami procesu uczenia się, a ich doświadczenia w uczeniu się są ściśle związane z rzeczywistością, w której się znajdują. Poniżej Denis opisuje dokładnie, w jaki sposób pracował z grupą młodych ludzi i dlaczego zdecydował się to robić.

Jak już mówiłem, nie jest to klasyczne szkolenie na temat obywatelstwa ani edukacji na rzecz obywatelstwa europejskiego. Jest to bardziej „szkolenie poprzez działanie”. Projekt ten jest przykładem naszego sposobu pracy – prowadzenia szkoleń bezpośrednio w danej rzeczywistości, na danym terenie i w zgodzie z przekonaniem uczestników szkolenia. Naszym głównym celem jest praca na rzecz rozwijania społecznej użyteczności jednostek, szczególnie młodych ludzi, oraz przygotowanie ich do odgrywania aktywnej roli we własnym środowisku (z nadzieją, że uznają za swoje środowisko własną wioskę, region, kraj, Europę, świat...)

Gdy zacząłem pracować z tą grupą, najpierw planowaliśmy pracę na poziomie lokalnym, traktując ją jak eksperyment, nie wykluczając jednak możliwości prowadzenia działań na poziomie szerszym – europejskim.

Stosując metodę „szkolenia poprzez działanie”, pracowaliśmy nad wszelkimi aspektami zarządzania projektem, umiejętności administracyjnych, uczenia się międzykulturowego. Wszystko to miało na celu rozwinięcie u tych młodych ludzi kompetencji i postaw społecznych. Szkolenie obejmowało pracę indywidualną z poszczególnymi uczestnikami projektu oraz z grupą jako całością, a prowadzone było metodami nieformalnymi.

Młodzi ludzie rozpoczęli od realizacji projektu na poziomie lokalnym. Realizacja zachęciła ich do działania, aktywnego uczestnictwa w środowisku, w którym żyją i promowania własnych wartości – własnej wizji stosunków międzyludzkich, własnej koncepcji życia. To jest właśnie proces edukacji obywatelskiej!

Można zorganizować teoretyczne szkolenie dla pracowników młodzieżowych poświęcone temu tematowi, ale będzie ono sztuczne, bo oderwane od rzeczywistości młodych ludzi, z którymi osoby te pracują. A gdy wchodzisz w tę rzeczywistość, to jakbyś wchodził w nowy wymiar! W ramach takiego procesu nie ma mowy o jednym tygodniu szkolenia, ponieważ jest wiele różnych aspektów, nad którymi musisz pracować wzbudzając zaufanie i zachęcając uczestników do działania, a następnie samodzielnej pracy! Taki proces wymaga regularnego kontaktu w ciągu miesięcy.

Ale jedno jest pewne: Nie można mówić o obywatelstwie młodych ludzi, jeśli zaledwie uwzględniamy ich w projekcie stworzonym przez pracownika młodzieżowego lub trenera! Potrzeba czasu i cierpliwości. Aspektem pozytywnym jest, że w miarę, jak szkolisz młodych ludzi – wolontariuszy, edukujesz również innych, np. lokalnych działaczy społecznych, którzy pozostają w kontakcie z młodzieżą, innych wolontariuszy i członków ich organizacji. W ostatecznym rozrachunku „szkolenie poprzez działanie” obejmuje wielu ludzi!

Rezultaty

Uważam, że jeśli da się ludziom szansę osiągnięcia czegoś dla siebie samych i dla własnych społeczności, to zawsze będą chcieli podejmować taką działalność. Tak było w wypadku projektu Michto po roku 2000. We Francji jest obecnie (lato 2002 r.) 50 młodych ludzi (w wieku od 18 do 30 lat), którzy od kilku miesięcy uczestniczą w szkoleniach i którzy wkrótce sami zaczną prowadzić projekty.

Do przemyślenia

- Umożliwianie zastosowania elastycznych, opracowanych przez siebie metod pracy
- Dopasowywanie procesu do planowanych rezultatów uczenia się
- Praca z ludźmi, a nie narzucanie im własnego zdania
- Naturalny postęp – elastyczność
- Uznanie, że postęp wymaga czasu
- Małymi krokami można przejść daleką drogę

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Zintegrowana Europa?
– perspektywa młodzieżowa**

OBESSU jest europejską platformą narodowych organizacji uczniowskich. Została założona w 1975 r. w Dublinie i obecnie liczy 24 członków w dwudziestu krajach oraz posiada organizacje kontaktowe i obserwacyjne w kolejnych dziesięciu. Biuro prowadzi działalność w dziedzinie edukacji szkolnej na poziomie europejskim. OBESSU jest jedyną organizacją reprezentującą uczniów na tym szczeblu. Ponadto organizuje seminaria dla swoich członków w celu wymiany doświadczeń i opracowywania wspólnej polityki dla edukacji (szkolnej) na poziomie europejskim. Projekt przedstawiony poniżej prowadzony był we współpracy z dwoma partnerami: niemiecką fundacją "Friedrich Ebert Stiftung (FES)" oraz federalną organizacją uczniowską "BundeschülerInnenvertretung BSV".

**OBESSU (Organizing Bureau of
European School Student Unions
– Biuro Organizacyjne Europejskich
Stowarzyszeń Uczniowskich)**

Westermarck 2 5th floor
1016 DK Amsterdam
Holandia
Tel +31.20.6234713
Faks +31.20.6255814
obessu@obessu.org
www.obessu.org

Kontakt: Sinziana Radu

Seminarium poświęcone migracji i edukacji szkolnej odbyło się w Berlinie w lipcu 2001 r. Trwało tydzień.

W seminarium wzięło udział łącznie 30 osób w wieku od 16 do 24 lat. Ważne było dla nas, aby w seminarium uczestniczyły zarówno osoby z krajów członkowskich UE, jak i innych krajów europejskich. Dyskusje miały na celu porównanie różnych problemów związanych z migracją. Bardzo ważne było, aby wszyscy uczestnicy mieli za sobą doświadczenie pracy w organizacji uczniowskiej.

Celem międzynarodowych warsztatów było poznanie trendów migracyjnych dominujących obecnie w Europie oraz ich wpływu na edukację szkolną i proces uczenia się. Omawialiśmy integrację europejską jako proces, próbując odpowiedzieć na pytanie, czy my, jako uczniowie szkolni, chcemy, aby miała miejsce, a jeśli tak, to jak mogłaby i powinna wyglądać. Chcieliśmy dowiedzieć się, jaką rolę odgrywają uczniowie i organizacje uczniowskie w procesie integracji, co kryje się za pojęciami takimi jak „idea europejska”, „kultura europejska” czy „twierdza europejska” oraz co one oznaczają dla nas. Pytaliśmy, co mamy na myśli mówiąc „kultura” lub „tożsamość europejska”? Czy są to terminy geograficzne, czy historyczne? Jaka jest ich geneza? Na ile jesteśmy do siebie podobni? Co oznacza Europa dla młodych ludzi?

Ponadto dyskutowaliśmy, jaki wpływ miały procesy migracyjne na Berlin (gdzie odbywało się spotkanie) oraz analizowaliśmy takie zjawiska, jak rasizm i ksenofobia, które często towarzyszą procesom migracyjnym zarówno w szkole jak i w polityce. Dla nas zjawisko migracji wiąże się ściśle z pojęciem obywatelstwa. Imigranci często nie mają takich samych praw, jak obywatele danego kraju, a jednocześnie są zmuszeni przestrzegać takich samych przepisów, płacić takie same podatki i dostosowywać się na wiele sposobów do kraju, w którym mieszkają. Migracja zmienia nie tylko życie migranta, ale również jego kolegów z klasy, którzy mają szansę nauczyć się czegoś od ludzi o innym pochodzeniu.

Wykorzystywaliśmy metody zorientowane na uczestnictwo takie jak debaty plenarne, grupy robocze, warsztaty teatralne, opinie ekspertów i dyskusje z nimi oraz wymiana doświadczeń pomiędzy uczestnikami, którzy opowiadali o sytuacji w danym kraju oraz swojej pracy. Eksperti zostali wybrani nie tylko ze względu na swój dorobek zawodowy, ale również sposób prezentacji swoich poglądów i umiejętność zainteresowania uczestników. Grupy robocze były różne dla każdej z części programu. Każdemu zespołowi przewodniczył zawsze jeden z uczestników, który zdawał relację z jego prac. W wypadku niektórych grup roboczych ostateczne tematy dyskusji nie zostały przygotowane wcześniej – czekano na wyniki pierwszych dyskusji i pozwolono uczestnikom decydować, jaki temat chcą omówić.

Praca OBESSU koncentruje się głównie na promowaniu aktywnego uczestnictwa i praktykowaniu obywatelstwa europejskiego

Ogólnym celem OBESSU jest uczynienie uczniów aktywnymi obywatelami europejskimi. Na każdym seminarium podkreślamy znaczenie współpracy na szczeblu europejskim w tej kwestii. Przedstawiamy instytucje europejskie oraz najważniejsze dokumenty Komisji Europejskiej i Rady Europy, a poprzez naszą codzienną pracę staramy się wpływać na te instytucje i udzielać głosu uczniom.

Pracę swoją oparliśmy na założeniu, że poprzez aktywne uczestnictwo w życiu szkolnym uczniowie stają się aktywnymi obywatelami. Chcemy wyrobić w nich umiejętność działania i mamy nadzieję, że będziemy w stanie ich do tego zmobilizować. Aktywna postawa uczestników nie tylko pomaga zaplanować program konferencji i podnosi jego jakość, ale również stanowi część idei uczestnictwa obywatela w społeczeństwie. Dla powodzenia projektu ważne jest, aby młodzież czuła, że jej zaangażowanie jest pożądane, przydatne i potrzebne. Czy tak się stanie? To zależy bardziej od wybranych metod edukacji, niż od treści. W wypadku projektu dotyczącego obywatelstwa europejskiego powinny być to metody zorientowane na uczestnictwo.

Oczywiście obywatelstwo nie tylko obejmuje znajomość instytucji europejskich i ich sposobów funkcjonowania. Według nas bardzo istotna jest też demokracja na poziomie szkolnym. Bo demokracji nie można uczyć w teorii, musi być praktykowana. Młodzi ludzie nie mogą głosować w prawdziwych (narodowych, regionalnych ani lokalnych) wyborach. Mechanizmów demokratycznych muszą nauczyć się więc w szkole. To pierwsza instytucja państwowa, z którą każdy z nas styka się w swoim życiu. Jeśli młodzi ludzie już w szkole nauczają się, że ich działania są mile widziane, a ich uczestnictwo pożądane, będą potem odgrywać aktywną rolę w społeczeństwie. Dlatego OBESSU pomaga budować struktury uczniowskie tam, gdzie jeszcze nie istnieją i wspiera swoich członków w walce o prawa uczniów i demokrację w szkole.

Jeśli chodzi o obywatelstwo europejskie, OBESSU i jego członkowie domagają się, aby każdy uczeń miał możliwość wyjazdu za granicę (na wymianę długo- lub krótkoterminową) co najmniej raz w ciągu nauki szkolnej. Poprzez wymianę i naukę języków obcych można stworzyć poczucie przynależności i tożsamości europejskiej. Chcielibyśmy, aby wiedza o Europie stała się główną częścią wszystkich przedmiotów szkolnych związanych ze społeczeństwem, historią, filozofią, itd. Próbowujemy poprzez współpracę z naszymi organizacjami członkowskimi pokazać, że Europa to coś więcej, niż tylko instytucje europejskie, wspólna waluta w ramach krajów członkowskich i wspólny europejski rynek. Pojęcie Europy funkcjonuje przecież w wielu aspektach życia i odgrywa ważną rolę dla naszej przyszłości.

Do przemyślenia

- Demokracji nie można kogoś nauczyć – trzeba się jej uczyć samemu, w praktyce
- Jakiego środowiska edukacyjnego potrzeba, aby możliwe było „nauczenie się demokracji”?
- W jaki sposób selekcjonować uczestników – jakie czynniki musisz wziąć pod uwagę?
- Praca z już istniejącymi strukturami
- Równowaga pomiędzy wiedzą i zrozumieniem a działaniem i rozwojem

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Letnia szkoła piłki nożnej

Open Fun Football Schools (Letnie Szkoły Piłki Nożnej)

Organizacja Open Fun Football Schools (*Letnie Szkoły Piłki Nożnej*) rozpoczęła pracę w Macedonii w 2000 r. Celem szkół piłki nożnej, wspieranych przez Duński Związek Piłki Nożnej, jest wykorzystanie uczestnictwa w zajęciach sportowych jako narzędzia przekraczania barier etnicznych i społecznych oraz praca nad osiągnięciem lepszego porozumienia i demokratycznych stosunków pomiędzy różnymi grupami społeczeństwa. Od czasu swojego powstania w 1998 r. w Bośni-Hercegowinie organizacja rozrastała się i objęła swoim zasięgiem Macedonię, Serbię, Czarnogórę i Kosowo. Organizacja działa na kilku poziomach, współpracuje z dziećmi, młodzieżą, nauczycielami i pracownikami młodzieżowymi. Dotychczas w organizowanych przez nią zajęciach i szkoleniach uczestniczyło ponad 40000 osób.

www.openfunfootballschoools.org.mk/

www.play-the-game.org/speeches/culture/football_schools.html

www.uefa.com/uefa/News/Kind=524288/newsId=11058.html

Letnie szkoły piłki nożnej są ważną częścią działalności organizacji. Są one jednak tylko jednym z elementów prowadzonego przez nią programu na rzecz przezwyciężania napięć społecznych w regionie w bardzo szczególnym kontekście powojennych konfliktów międzyetnicznych. Organizatorzy przedstawiają poniżej, w jaki sposób realizowana przez nich strategia pomaga rozwiązywać problemy lokalne.

Kontekst, w którym działają otwarte szkoły piłki nożnej, często nie jest podatny na współpracę. Niewiele szkół czy instytucji edukacyjnych reprezentuje otwarte podejście do kwestii etnicznych. Zarówno partie polityczne jak i kluby sportowe stosują pod tym względem segregację. Wielu młodych ludzi w regionie dorasta, nie znając swoich sąsiadów. Sytuacja taka w przyszłości może zrodzić wiele problemów. Trzeba więc znaleźć sposoby przezwyciężania podziałów etnicznych.

To jest właśnie zadanie otwartych szkół piłki nożnej. Prowadzony przez nas program postrzegamy jako:

- narzędzie zbliżenia do siebie nauczycieli, liderów, trenerów i dzieci o różnym pochodzeniu etnicznym i społecznym; dzięki którym można zbudować mosty ponad obecnymi podziałami i propagować jedność społeczną;
- projekt promujący demokratyczne zasady pedagogiczne, umożliwiający dzieciom doświadczanie koleżeństwa, współpracy, wzajemnego zrozumienia i podstawowych zasad sportowych – jednakowych dla wszystkich;
- sposób zdobywania nowych umiejętności dla setek wykwalifikowanych nauczycieli ze szkół podstawowych oraz trenerów z klubów sportowych, uczestniczących w naszym projekcie.

W sezonie 2001 zajęcia otwartych szkół piłki nożnej były prowadzone w ramach strategii regionalnej mającej na celu promowanie współpracy zarówno pomiędzy narodami jak i pomiędzy grupami ludności – zwykle nastawionymi do siebie antagonistycznie – w ramach jednego kraju. Dlatego ważne było, że wszystkie 10 seminariów dla instruktorów, liderów i trenerów obejmowało podobną liczbę uczestników z Bośni-Hercegowiny, Macedonii, Serbii i Czarnogóry, i było prowadzone równocześnie we wszystkich zaangażowanych krajach. Ponadto 45 szkół piłki nożnej prowadzonych przez nas realizowało koncepcję „miast bliźniaczych”. Pomysł ten polegał na tym, że szkołę muszą wspólnie zorganizować przynajmniej dwa kluby, które pochodzą z nastawionych do siebie wrogo miast i grup ludności.

W tym kontekście uważamy za warte podkreślenia, że udało nam się zrealizować 4 regionalne seminaria dla instruktorów, liderów i trenerów w Macedonii, w których brali udział uczestnicy ze wszystkich powyższych krajów, jak również 14 szkół piłki nożnej na obszarach objętych wojną/kryzysem. Wszystkie szkoły zostały zorganizowane zgodnie z wyznawanymi przez nas zasadami społecznymi i multietnicznymi, chociaż nie zawsze było łatwo pozyskać do tej samej szkoły wystarczającą liczbę dzieci macedońskich i albańskich. Nasza koncepcja „miast bliźniaczych” doskonale sprawdziła się w Bośni i Hercegowinie oraz Czarnogórze.

Międzynarodowe letnie szkoły piłki nożnej są tygodniowymi programami skierowanymi do 8–14-latków. Dzieci bez względu na pochodzenie etniczne, społeczne lub zdolności koncentrują się na zabawie. Ale ich głównym zadaniem jest przezwyciężanie podziałów etnicznych.

Dzieci grają w tej samej drużynie bez względu na płeć, umiejętności lub jakiegokolwiek inne różnice. Ideą projektu jest maksyma, że „Udział powinien być zabawą dla wszystkich”. Gry i ćwiczenia są tak dobrane, aby umożliwić dzieciom odnoszenie wielu małych sukcesów. Przez tydzień uczestnicy żyją piłką nożną. Jednakże nie chodzi tu o selekcję i szkolenie utalentowanych zawodników, ale o dostarczenie bogatego i satysfakcjonującego doświadczenia. Zadaniem szkół piłki nożnej jest fizyczne i psychologiczne zmuszanie ludzi do przekraczania wielu niewidocznych linii frontu, które wciąż dzielą kraj.

Celem zajęć sportowych jest więc zbliżenie do siebie osób z różnych grup ludności, pomiędzy którymi panują antagonizujące stosunki. A także praca z tymi osobami, której celem jest stworzenie przestrzeni do wspólnych spotkań, dyskusji i świętowania sukcesów. Celem tych działań jest również budowanie zaufania oraz integracja uchodźców i mniejszości.

Do przemyślenia

- W jaki sposób zbliżyć do siebie grupy ludzi lub osoby, pomiędzy którymi komunikacja została zerwana?
- Jak przezwyciężać bariery między nimi?
- Selekcja uczestników
- Rozwijanie poczucia wspólnoty tam, gdzie przeważają różnice
- Jak stworzyć atmosferę równości

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepty obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepty kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Studia filozoficzne

Centrum prowadzi pragmatyczne i naukowe studia poświęcone relacji pomiędzy wiedzą a ludźmi oraz związkowi pomiędzy ludźmi a przedmiotami/zjawiskami. Centrum tworzy grupa uczonych reprezentujących różne dziedziny wiedzy i różne wydziały uniwersyteckie. Oprócz działalności badawczej centrum prowadzi programy Bachelor of Arts (≈ licencjat w dziedzinie nauk humanistycznych) i Master of Philosophy (≈ magister filozofii) – Studia Filozoficzne w dziedzinie Wiedzy i Zainteresowań Ludzkich. Poprzez innowacyjne, oparte na realizacji projektów, podejście do nauczania i uczenia się, studenci zachęceni są do aktywnego angażowania się w otoczenie i próby zrozumienia świata, w którym żyją – społeczeństwa, jego podstaw społeczno-historycznych, instytucji i struktur.

The Centre for Knowledge Science and Society (Centrum Nauki Wiedzy i Studiów Społecznych)

University of Newcastle
Herschel Building
Newcastle upon Tyne
NE1 7RU Wielka Brytania

Tel: +44 191 222 7302
Faks: +44 191 222 7361
<http://www.phil.ncl.ac.uk/>

Kontakt: Profesor Milan Jaros

Hannah Perkins, studentka studiów licencjackich, w ramach projektu realizowanego przez siebie na ostatnim roku studiów analizuje pojęcia prawdy i wiedzy oraz ich odniesienia do czasu. Badając powyższe zagadnienia w kontekście edukacji, Hannah stawia następujące pytania: „W jaki sposób nauczyciel może przedstawiać prawdę?”, „W jaki sposób można nauczyć młodych ludzi myśleć?” oraz „Po co w ogóle kształcimy ludzi?” Proces uczenia się Hannah i jego wyniki odzwierciedlają etos obywatelstwa realizowany w procesie dydaktycznym i badawczym przez Centrum Nauki Wiedzy i Studiów Społecznych.

Podczas pracy nad projektem ewoluowały poglądy Hannah i rozwijał się jej sposób myślenia. Poniżej opowiada, jak struktura kursu i proces nauczania pomogły jej to osiągnąć.

W szkole nigdy nie kwestionowałam przedmiotów ani zjawisk. Ten kurs to zmienił. Teraz baczniej przyglądam się różnym rzeczom, takim jak teksty, i dostrzegam sprawy, które wcześniej nie przysłyby mi do głowy.

Ten kurs wspaniale pomaga sprecyzować własne zainteresowania. Są to z pewnością jedno z najbardziej dowolnych kursów, jakie kiedykolwiek zorganizowano – pod każdym względem. Możesz robić, co chcesz, zajmować się tym, co lubisz. Ponieważ pracy jest bardzo wiele, musisz znaleźć sobie temat, który naprawdę cię interesuje. Ja odkryłam, że chciałabym zająć się nauczaniem. Kurs ten oferuje ci wolność bycia, kim chcesz. Niektórzy uważają, że to trudne, ale tak naprawdę można na tym skorzystać. Rozmowa w cztery oczy z wykładowcą o mojej pracy była naprawdę inspirująca. Wspaniale było to, że ktoś był w stanie zaproponować mi temat, który mógłby mnie zainteresować i pomógł mi się na nim skupić. Na początku trochę się bałam, ale myślę, że zeszłoroczny projekt przygotował mnie do tego rodzaju zadania.

Jestem teraz o wiele bardziej skoncentrowana – rozważyłam tyle idei i aspektów. Ponadto, muszę być jedną z najbardziej zorganizowanych osób, jakie znam. Realizuję przecież duże projekty i mam ściśle określone terminy, muszę wszystko planować z kilkumiesięcznym wyprzedzeniem. Ponadto, jak twierdzi wielu moich znajomych, prezentuję teraz bardzo racjonalne podejście do życia, dostrzegam „tę niewidzialną” stronę zjawisk i potrafię logicznie myśleć. Udało mi się to osiągnąć w trakcie tego kursu. Myślę, że są to dobre cechy i że pomogą mi one w pracy nauczyciela.

Główną kwestią, którą chciałam poruszyć w swoim projekcie było pytanie, czy jest możliwe posiadanie ponadczasowej wiedzy i, w związku z tym, czy nauczyciel może prezentować prawdę, mimo że istnieje prawdopodobieństwo, że nie będzie ona uważana za prawdę w przyszłości. Do tych kwestii zastosowałam pojęcia zaczerpnięte od współczesnych myślicieli, takich jak Michel Foucault, odnoszące się do zmiany wiedzy w czasie. To doprowadziło mnie do postawienia następujących pytań: Po co kształcimy ludzi? Czy po to, aby byli niezależni i oryginalni? Czy może, po to by wypracować sobie narzędzie kontroli społecznej? Mam obecnie dość pesymistyczny pogląd na te kwestie. Myślę jednak, że jeżeli wciąż zadaję sobie te pytania, to byłabym dobrym „nowoczesnym” nauczycielem. Myślę, że dzieci powinny umieć kwestionować i myśleć krytycznie.

Program studiów filozoficznych wykorzystuje pracę nad projektem jako narzędzie aktywnego uczestnictwa. To zachęca studentów do przyjęcia odpowiedzialności za samych siebie i własny proces uczenia się oraz rozwijania umiejętności na rzecz aktywnego obywatelstwa.

Nasz program studiów filozoficznych przede wszystkim zajmuje się tym, w jaki sposób myśleć oraz jak selekcjonować ogromne ilości informacji, z którymi stykamy się na co dzień, a także tym w jaki sposób tworzyć racjonalną podstawę własnej tożsamości. Do odpowiedzi na te pytania dochodzimy poprzez analizę najbardziej spektakularnych osiągnięć ludzkiego umysłu. Zdobywana wiedza nie jest oderwana od rzeczywistości, ale przedstawiana w kontekście praktyk kulturowych. Podejście takie, w połączeniu z formą pracy opartą na realizacji projektów, ma na celu rozwinięcie u studentów umiejętności komunikowania się z innymi oraz oddzielania wiedzy od opinii.

W ciągu trzech lat nauki studenci stopniowo uzyskują coraz większą swobodę i odpowiedzialność za swój proces uczenia się. Zanim nadejdzie ostatni rok realizują duży projekt, który umożliwia im zintegrowanie wiedzy teoretycznej z własnymi przekonaniami oraz sytuacjami dnia codziennego. Jest to kluczowa umiejętność niezbędna z punktu widzenia aktywnego obywatelstwa. Charakter procesu nauczania oparty na indywidualnych projektach pomaga rozwinąć umiejętność kierowania własnym działaniem i daje poczucie odpowiedzialności. Natomiast kurs jako całość rozwija ogólne umiejętności, takie jak zdolność logicznego i racjonalnego myślenia, przetwarzania oraz łączenia informacji. Praca nad projektem mobilizuje też do tego, by być oryginalnym i pomysłowym, czyli niweluje ograniczenia wynikające z poglądów i opinii wykładowcy. Pomaga również w zdobyciu wiedzy nt. władzy oraz struktur instytucjonalnych.

Praca nad projektem umożliwia wykładowcy skupienie się na studencie, jego specyficznych potrzebach i zainteresowaniach. To pozwala na elastyczność nie tylko w doborze tematów studiów, ale również stosowanych stylów nauczania. Co ważne, chociaż duża część pracy odbywa się na poziomie indywidualnym, studentów zachęca się do przedstawiania swoich pomysłów innym. Odbywa się to nieoficjalnie w grupach seminaryjnych oraz podczas oficjalnych prezentacji. Dzięki temu studenci uczą się, jak przedstawiać własne poglądy.

Do przemyślenia

- W jaki sposób możesz zachęcić do „kwestionowania” wiedzy?
- Jak zmobilizować młodych ludzi do kwestionowania swojego środowiska i informacji, które do nich docierają?
- Stopniowe budowanie odpowiedzialności
- Przyjmowanie odpowiedzialności i podejmowanie decyzji
- Wyrażanie pomysłów i ich ewoluowanie
- W jaki sposób możesz pomóc ludziom osadzić ich działania w szerszym kontekście?
- Równowaga pomiędzy informacjami lub wiedzą, a możliwościami i umiejętnościami
- Rozwijanie wartości na bazie zdobytej wiedzy

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów****Klub wymiany europejskiej****Francas + Nancy**

Francas + Nancy jest stowarzyszeniem zajmującym się organizacją działań edukacyjnych skierowanych do młodzieży i wspólnot, działającym w biedniejszych dzielnicach Nancy. Stowarzyszenie organizuje głównie zajęcia rekreacyjne oraz edukacyjne. Jest częścią większej organizacji o zasięgu krajowym. W Nancy na rzecz stowarzyszenia pracuje 7 osób personelu i kilkunastu ochotników. Klub wymiany współpracował z Rencontres Franco-Roumaines, niewielką organizacją ochotniczą zajmującą się promocją współpracy pomiędzy Francją a Rumunią oraz kilkoma szkołami w Galati, w Rumunii.

11, rue Laurent Bonnevay
54 100 Nancy
Francja

Tel: +33 3 83 96 15 80
Faks: +33 3 83 98 69 14

Klub wymiany europejskiej powstał na bazie projektów wymiany oraz współpracy, która rozpoczęła się w 1997 r. Do dziś zrealizowane zostały trzy projekty oraz różnorodne zajęcia obejmujące wspólnoty lokalne w Nancy i Galati. Realizacja projektów była również okazją do szkolenia animatorów młodzieżowych*. Celem pracy było stworzenie młodym ludziom o mniejszych szansach możliwości zaangażowania się w zajęcia kulturalne i wprowadzenie ich w tematykę europejską.

Edukacja na rzecz obywatelstwa europejskiego pojawiła się wyraźnie w działaniach klubu i jest nadal bardzo widoczna w pracach tej organizacji, pomimo, że nie została przez nią wyraźnie określona jako cel.

Projekt bowiem rozwinął się w wielu kierunkach, których nie przewidywano na początku. Najłatwiej to zrozumieć, śledząc cały proces.

Pomysł współpracy zrodził się w czasie nieformalnej dyskusji pomiędzy dwiema osobami. Zdarzyło się to w chwili, gdy organizacja Francas + Nancy starała się rozpocząć działalność międzykulturową, a w szkole w Galati istniał już od pewnego czasu klub francuski poszukujący nowych możliwości nauki języka francuskiego i poznawania kultury francuskiej.

Rozpoczęła się korespondencja pomiędzy młodymi ludźmi. Pomysł wymiany zrodził się przede wszystkim z potrzeby spotkania się korespondencyjnych przyjaciół.

Z powodu ograniczonych możliwości finansowych pierwszy etap wymiany miał odbyć się w Rumunii. W następnym roku planowano wizytę we Francji.

Faza planowania obejmowała poznawanie kraju partnera – historii, kultury i sytuacji społecznej. Zadaniem strony francuskiej było m.in. przezwyciężenie obaw rodziców, którzy mieli wysłać dzieci do kraju w wielu wypadkach mylonego z byłą Jugosławią, a więc utożsamianego z wojną.

Po wizycie, która obejmowała czas spędzony u rodzin-gospodarzy oraz wspólne wycieczki na wieś i nad morze, młodzież francuska zorganizowała wystawę podsumowującą wrażenia z wizyty i dziennik zawierający refleksje na temat spotkania.

Wtedy też zapadła decyzja o powstaniu Klubu wymiany europejskiej. Jego celem było aktywne wdrażanie praktycznych aspektów obywatelstwa europejskiego. W jaki sposób? Oczywiście poprzez organizację wymian i projektów młodzieżowych. Kierunek rozwoju organizacji oparty został na doświadczeniach zdobytych w czasie pierwszej wizyty.

Aby uczynić zadość interesom grupy francuskiej i spełnić wymagania sponsorów projektu, wymiana organizowana w 1999 r. miała jasno określony temat i wyraźny plan zajęć. Pracując z doświadczonymi profesjonalistami, młodzi ludzie mieli możliwość nauczania się wielu technik medialnych i zastosowania ich w praktyce w czasie pracy w obu krajach i podczas wspólnych podróży. Wiele wysiłku włożono w znalezienie punktów odniesienia tych projektów do wspólnot lokalnych. Pomógł w tym fakt, że wizytatorzy mieszkali u rodzin swoich gospodarzy. Strona rumuńska zorganizowała miesięczny kurs, który był uzupełnieniem programu szkolenia trenerów. W zajęciach prowadzonych wspólnie przez ochotników francuskich i rumuńskich, uczestniczyło 120 dzieci i młodych ludzi. Z powodu bardzo ograniczonych funduszy, projekt skorzystał z pomocy samych uczestników i ich rodzin oraz zaangażował ich aktywnie w debatę społeczną.

Podczas wizyt omówiono kilka aspektów związanych z obywatelstwem europejskim:

- zdobywanie wiedzy o instytucjach europejskich i francuskich
- aktywny udział młodych ludzi w odkrywaniu nowego zastosowania mediów
- prezentacja zdobytej wiedzy własnej wspólnoty
- uwzględnienie środowiska w przygotowaniu i realizacji projektu
- geograficzna świadomość Europy budowana dzięki podróży drogą lądową

* franc. „animateur”. Słowo to oznacza zawód polegający na pracy z dziećmi lub młodymi ludźmi. Praca polega na organizacji zajęć rekreacyjnych i/lub edukacyjnych, w tym sportowych, plastycznych lub z zakresu rzemiosła.

Nie zawsze jest tak, jak się wam zdaje...

Mimo ogólnego sukcesu, program wymiany napotkał pewne istotne bariery, które należało przezwyciężyć. W efekcie doszło do rozwiązania współpracy z jednym z partnerów rumuńskich. U podstaw kłopotów leżała różnica poglądów dotyczących motywacji do prowadzenia wymiany i jej celów. Zapoznanie się z opisem sytuacji może pozwolić zrozumieć czynniki, które należy mieć cały czas na uwadze podczas realizacji projektów.

Dla Francas + Nancy ważnym celem wymiany było utrzymanie otwartego charakteru uczestnictwa w projekcie oraz założenie, że o wyborze uczestników nie decydują względy finansowe. Dla Francuzów istotnie znaczenie w realizacji ich wizji obywatelstwa miało aktywne zaangażowanie młodych ludzi w edukacyjny charakter wymiany.

Z kolei dla jednego z partnerów rumuńskich cele te przyćmiło postrzeganie wymiany, jako atrakcyjnego wyjazdu na Zachód. Tendencję tę dodatkowo nasiliła sytuacja społeczno-polityczna i trudności, jakie Rumuni mieli wtedy z wyjazdem za granicę. Cele Francas + Nancy zostały przyjęte jako warunek konieczny wyjazdu, ale nie były zgodne z wartościami wyznawanymi przez partnera rumuńskiego. Odmienne pojmowanie celów wymiany doprowadziło do konfliktu w kwestii wyboru uczestników, a to w efekcie zniweczyło sukces partnerstwa.

W roku 2000 organizacja Francas + Nancy stanęła w obliczu reorganizacji, która zakończyła się w 2002 r. W tym okresie we współpracy z kilkoma organizacjami pozarządowymi, instytucjami i młodymi ludźmi z regionu zorganizowano interaktywną wystawę na temat euro i Europy. Stanowiła ona kontynuację działań promujących otwarcie regionu na Europę. Na jesieni 2002 r. Klub wymiany młodzieżowej wznowił działalność i wytyczył nowe perspektywy.

Do przemyślenia

- Czy twój pomysł uwzględnia potrzeby lub zainteresowania potencjalnych uczestników projektu? Czy stoi za tym coś więcej, niż osobista korzyść?
- Jeśli projekt rozwija się zgodnie z zainteresowaniami uczestników, zwiększają się szanse jego powodzenia. Pomyśl, w jaki sposób proste działania mogą pomóc w prowadzeniu większych i bardziej złożonych projektów.
- Jakie przeszkody możesz napotkać w realizacji swojego projektu? Jak duży wpływ będą miały nań czynniki zewnętrzne? Czy jesteś w stanie trzymać się tego, co jest ważne w twoim projekcie? Jeśli nie, to czy warto kontynuować działania?
- W jaki sposób możesz ocenić, co najbardziej motywuje uczestników do działania?
- Jak możesz zapewnić swojemu projektowi rozwój zgodny z potrzebami i zainteresowaniami jego uczestników?
- Wybór partnerów projektu – czy macie wspólne cele i etos? Czy ma to według ciebie znaczenie?

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów****Projekt społecznej aktywizacji młodzieży**

Centrum Pomocy „Słonecznik” jest chorwacką organizacją pozarządową typu non profit, założoną w 1992 r. w odpowiedzi na psychologiczne i społeczne potrzeby wspólnot dotkniętych wojną. „Słonecznik” prowadzi programy w 6 regionach Chorwacji w okolicach takich miast jak: Zagrzeb, Varazdin, Pula, Knin, Topusko i Petrinja.

Organizacja ta działa na rzecz budowania demokracji, aktywizacji i uczestnictwa obywateli w życiu społecznym, rozwoju społeczności, wolontariatu i altruizmu, dzielenia się odpowiedzialnością, równych szans i zaangażowania w życie społeczne wszystkich ludzi bez względu na płeć, różnice religijne czy narodowe. Cele te realizuje poprzez różne projekty społeczne, których przykładem jest projekt społecznej aktywizacji młodzieży.

**Sucokret
– Centar za humanitarni rad**

Avenija Dubrovnik 10
10 000 Zagreb
Chorwacja

Tel: +385 1 6556 425
Faks: +385 1 6551 715
E-mail: Zagreb@suncokret.hr
<http://www.suncokret.hr>

Kontakt: Vesna Kajis

W roku 2001 czterech doświadczonych pracowników młodzieżowych zaprosiło 60 młodych ludzi w wieku 16-23 lata, w większości uczniów szkół średnich i studentów, do udziału w 9-miesięcznym kursie edukacji nieformalnej. Celem szkolenia było stworzenie zespołu dynamicznych i świadomych młodych obywateli, którzy wspólnie staliby się aktywnymi liderami młodzieżowymi/rówieśniczymi oraz dzieliliby się swoją wiedzą i doświadczeniem z innymi młodymi ludźmi. Celem projektu było: poznanie kwestii współzależności globalnej, rozwinięcie umiejętności przywódczych i pewności siebie, opracowanie i wdrożenie działań i projektów społecznych, które zaangażowałyby młodych ludzi w działania na rzecz własnych wspólnot oraz w kształtowanie procesów demokratycznych.

Przykładowe zajęcia – Budowanie społeczeństwa obywatelskiego**Cele zajęć:**

- sprawić, aby uczestnicy poznali niezbędne elementy społeczeństwa obywatelskiego
- zmusić uczestników do zastanowienia się nad barierami w tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego

Zajęcia:

Uczestnicy zostają podzieleni na podgrupy 4-6-osobowe. Na pierwszym etapie zajęć, każda grupa ma w ciągu 3 minut opracować idealną wspólnotę, opartą na elementach, które jej zdaniem stanowią podstawę „społeczeństwa obywatelskiego”. Gdy grupa zdecyduje już, jakie elementy powinny znaleźć się w jej modelu, przystępuje do tworzenia schematu wspólnoty. Grupa powinna omówić w swoim gronie takie aspekty jak: środowisko, populacja, ustrój, struktura wspólnoty, usługi itd. Pojęcia te powinny zostać uwzględnione w schemacie.

Następnie każda z podgrup przedstawia swoją koncepcję „wspólnoty” na forum.

Na kolejnym etapie następuje dokładniejsze omówienie i dyskusja dotycząca przedstawionego modelu.

Prowadzący powinni na forum grupy omówić kwestie:

- **dotyczące procesu zachodzącego podczas ćwiczenia:** Jakie wrażenia odniosłeś podczas wykonywania tego ćwiczenia? Jak wyglądał proces projektowania twojej wspólnoty? Czy miał on charakter demokratyczny? Dlaczego tak, dlaczego nie? Czy pojawiły się jakieś konflikty lub różnice zdań dotyczące tego, jak ma wyglądać struktura społeczeństwa? Jak zostały rozwiązane? Czy ktoś przyjął rolę lidera?
- **dotyczące charakteru tworzonej wspólnoty:** Kto będzie odpowiadał za utrzymanie porządku, sprawiedliwość i równość w twojej wspólnocie? Kto podejmuje decyzje? Czy wspólnoty miały jakieś cechy wspólne?
- **dotyczące związków z doświadczeniami osobistymi uczestników:** Czy wspólnota ta jest podobna do lub różna od wspólnoty, w której żyjesz? Jeśli tak, dlaczego? Jeśli nie, dlaczego?
- **dotyczące samego pojęcia społeczeństwa obywatelskiego:** Co stanowi przeszkodę dla istnienia społeczeństwa obywatelskiego? Jakie są komponenty tego zjawiska? Co jest niezbędne dla istnienia społeczeństwa obywatelskiego?

Prezentując to ćwiczenie muszę was ostrzec, cytując słowa prowadzącego: „Obawiam się, że ćwiczenie to jest jedynie niewielką częścią rocznego procesu kształcenia nieformalnego na rzecz pracy w ramach wolontariatu i zaangażowania społeczeństwa obywatelskiego. Nie należy wiązać zbyt dużych nadziei z faktem, że zostało ono przeprowadzone.” Poniżej analizujemy, w jaki sposób i dlaczego ćwiczenie to było wykorzystywane przez grupę.

Ćwiczenie to stanowi jedynie niewielki element szkolenia grupy, która spotykała się co tydzień i uczestniczyła w programie składającym się z 20 warsztatów. Zajęcia koncentrowały się na komunikacji, rolach lidera rówieśniczego i facylitatora, technikach kreatywnych, wspólnym rozwiązywaniu problemów, prawach człowieka, uczestnictwie obywatelskim i planowaniu działań społecznych. To rozbudowane szkolenie stanowiło podstawę, na której młodzi ludzie zaprojektowali i przeprowadzili badania mające na celu określenie, co jest ważne dla ich wspólnot. Na bazie szkolenia młodzież wdrożyła także akcje społeczne i zrealizowała mikroprojekty.

Ćwiczenie, jak wszystkie zajęcia, oparte było na doświadczeniu i miało formę interaktywną, wykorzystywało wspólne doświadczenie, refleksję i dyskusję jako narzędzia uczenia się i wymiany opinii.

Jak dodaje prowadząca: Uznałam to ćwiczenie za użyteczne jako rozpoczęcie rozważań na temat roli młodych ludzi w społeczeństwie obywatelskim i rozwoju sektora obywatelskiego.

Wykorzystujemy to ćwiczenie, gdy:

- mamy do czynienia z młodymi ludźmi, którzy uznają marginalizację młodzieży za fakt i nie widzą dla siebie miejsca w społeczeństwie
- chcemy skonfrontować młodych ludzi z ich pasywną rolą w społeczeństwie
- mamy zamiar podnieść samoświadomość dotyczącą ich możliwości wprowadzania zmian
- motywujemy i zachęcamy do rozpoczęcia działań i planowania akcji społecznych

Najbardziej wartościowym, długofalowym rezultatem projektu było to, że 15 młodych ludzi, jego uczestników, poczuło się na tyle pewnie, że zostali oni liderami rówieśniczymi. Wraz z 4 doświadczonymi osobami spośród personelu powołali 8 nowych grup w 5 różnych miastach, dzieląc się nabytą wiedzą i doświadczeniem w ramach nowych 9-miesięcznych projektów. Był to ważny moment, który pomógł w roku 2002 rozszerzyć projekt „Słonecznik” na 3 nowe lokalizacje, wykorzystując „efekt kuli śniegowej” w środowisku młodych ludzi uczących siebie nawzajem, jak stać się aktywnymi obywatelami w rozwijającym się społeczeństwie obywatelskim.

Do przemyślenia

- Realistyczne planowanie czasu
- Inwestycja w jednostkę – „efekt kuli śniegowej”
- W jaki sposób wykorzystać to samo ćwiczenie w pracy z innymi ludźmi? W jaki sposób pracownicy sami mogą się do tego przygotować?
- Jak sprawić, by młodzi ludzie mogli szybko zastosować w praktyce nowo nabyte umiejętności i wiedzę?
- Utrzymanie tempa projektu w końcowej fazie
- Czy planowane przez ciebie zajęcia stanowią część uporządkowanej całości, która ma jakiś cel i rozwija się w konkretnym kierunku? Czy nie są one jedynie przypadkowym zbiorem?
- Czy twoje zajęcia mają otwarty charakter, tak aby mogły sprostać potrzebom uczestników i interesom wszystkich członków grupy?

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Historia Europy
i obywatelstwa****Współczesne
konceptje
obywatelstwa****Możliwy rozwój
wydarzeń****Nasz schemat
pojęciowy****Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego****Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów****Krok w stronę tolerancji**

Centrum Młodzieżowe Izgrev ma swoją siedzibę w Sofii. Jest ono prowadzone przez zespół pięciu wolontariuszy. Pomaga im trzydzieści osób, które zaangażowane były we wcześniejsze działania. Prace Centrum koncentrują się głównie w szkołach, gdzie wolontariusze prowadzą programy edukacyjne dotyczące takich kwestii, jak narkomania, choroby przenoszone drogą płciową i zapobieganie HIV/AIDS.

**Youth Centre Izgrev (YCI)
– Centrum Młodzieżowe Izgrev**

Adres: Sofia, 1164, h.c Lozenetz,
str. Kiril Vidinski 2 app.35, Bułgaria

Malina Edreva – malina_edreva@abv.bg

Elena Milanova – lenilaf@abv.bg

Gergana Berova – berovs81@yahoo.com

Daniela Furnadhieva – danielaf@dir.bg

Na przełomie lat 2001 i 2002 przez trzy miesiące prowadzony był program edukacyjny poświęcony zapobieganiu narkomanii i HIV/AIDS. Jego głównym celem było zmniejszenie wśród 15–18-letnich ludzi ryzyka narkomanii i chorób przenoszonych drogą płciową oraz zmierzenie się z problemem uprzedzeń. Równie ważny był zamiar przeszkolenia 30 młodych ludzi w charakterze edukatorów rówieśniczych i zapewnienie im pomocy w rozszerzeniu zasięgu prowadzonych przez nich programów.

Wstępne spotkanie motywacyjne i szkolenie zorganizowane zostało w hotelu, ponieważ miejsce to zapewniało atmosferę relaksu. Stworzenie jej było szczególnie ważne, ponieważ projekt zgromadził zróżnicowaną grupę młodych ludzi w różnym wieku, o różnych oczekiwaniach, pochodzących z pięciu szkół. Rozpoczęliśmy projekt od poznania stanu wiedzy uczestników oraz ich zainteresowań. Pomogło nam to wybrać sposób realizacji i zakres szkolenia. Zespół zmodyfikował swoje plany tak, aby pasowały do potrzeb grupy. Na pierwszym wspólnym spotkaniu przedstawiliśmy nasze centrum młodzieżowe, jego idee, cele oraz nasze oczekiwania wobec projektu „Krok w stronę tolerancji”. Po przeprowadzeniu kilku gier motywacyjnych i krótkim przedstawieniu członków grupy, wszystkich 30 uczestników podzielono na pięć mieszanych grup roboczych. Każda wybrała koordynatora zespołu, który reprezentował ją w czasie trwania projektu. Rozmowa na temat HIV/AIDS, dotycząca zarówno faktów, jak i aspektu emocjonalnego w kontekście globalnym, stanowiła podstawę ożywionej dyskusji w ramach grup roboczych.

Po tym spotkaniu, nastąpiły kolejne prowadzone co tydzień przez koordynatorów zespołów. Każda sesja składała się z prezentacji informacji, dyskusji i ćwiczenia integracyjnego. Skupialiśmy się na wielu tematach np: jak poznać wspólnotę młodzieżową, jak ocenić jej potrzeby, jak napisać propozycję projektu. Każdy zespół zaprezentował inne podejście – kwestionariusze, charakterystyki, tabele, materiały drukowane, gry. Pomogło to koordynatorom, którzy podjęli własne inicjatywy i każdy przygotował plan przyszłego projektu. Czuliśmy, że w tym czasie dorośli oni do powierzonych im ról.

Poziom uczestników zajęć również był bardzo zadowalający. Podczas spotkań przejawiali oni własną inicjatywę, starali się też poszerzyć krąg osób zainteresowanych projektem, nie tylko we własnych klasach, ale i szkołach oraz całej wspólnotie lokalnej. W czasie projektu uczestnicy włączyli się również w wydarzenia o pokrewnej tematyce prowadzone przez inne organizacje. 1 grudnia uczniowie wzięli aktywny w działaniach koalicji ANTY-AIDS. Wraz z Czerwonym Krzyżem rozpowszechniali oni informacje w klubach nocnych i na ulicach.

W dalszej części projektu miało miejsce najbardziej oczekiwane wydarzenie – szkolenie uczestników w hotelu. W tym celu centrum skorzystało z pomocy doświadczonych facylitatorów. Skupili oni uwagę uczestników na grach, muzyce i dyskusjach. Szkolenie obejmowało rozmowy dotyczące promocji zdrowia i edukacji w ogóle. Jednakże uczestnicy byli najbardziej zainteresowani tematem narkotyków, więc na tym skoncentrowaliśmy nasze wysiłki. Następnie omawialiśmy tematy tolerancji oraz ryzykownych zachowań. Uczestnicy wysłuchali wielu przykładów z życia codziennego. Przeprowadziliśmy osobną rozmowę na temat HIV/AIDS, po której nastąpiła ciekawa symulacja sytuacji. Młodzi ludzie zostali zaangażowani zarówno na poziomie faktów, jak i emocji.

Jednym z celów było zachęcenie młodych ludzi, aby zostali wolontariuszami Centrum Młodzieżowego Izgrev. I cel ów został zrealizowany.

Istotnym aspektem tego programu było opracowanie programu edukacji rówieśniczej. Jeden z organizatorów szczegółowo przedstawia, w jaki sposób i dlaczego edukacja rówieśnicza została włączona do programu Krok w stronę tolerancji.

W Bułgarii edukacja rówieśnicza nie jest nową metodą. Myślę, że jest to istotny sposób kształcenia młodych ludzi i angażowania ich w pracę społeczną, ponieważ zwiększa on świadomość problemów i zachęca do większej aktywności. Jednakże kształcenie liderów rówieśniczych nie jest łatwym procesem. Należy uwzględnić wiele czynników, takich jak sytuacja ekonomiczna kraju, różnice w mentalności zaangażowanych osób, ich wiek (dojrzewanie, to najbardziej wrażliwy okres w życiu człowieka i najlepszy dla edukatorów rówieśniczych), pochodzenie (w tym takie czynniki jak: religia i wychowanie przez rodzinę). Mam tu na myśli sytuację, w której stoisz przed grupą trzydziestu uczniów i musisz uwzględnić fakt, że bardzo różnią się oni od siebie, a jednocześnie znaleźć ich cechy wspólne. To zadanie było dla mnie najtrudniejsze.

Jest to przykład pochodzący z projektu, który odbył się w jednej ze szkół średnich w Sofii. Klasa składająca się z 21 uczniów, z którą pracowaliśmy, była uważana za najtrudniejszą w szkole.

Doświadczenie to przypomniało mi, że prowadząc zajęcia z uczniami i ucząc ich, jak być dobrymi liderami młodzieżowymi, należy pamiętać o kilku kwestiach:

- przygotuj zespół ludzi, którzy mają różne doświadczenia
- miej otwarty umysł, otwarty na uczniów
- mów w sposób swobodny i okazuj stosunek emocjonalny do poruszanych kwestii
- pomagaj w zrozumieniu, że każdy jest niepowtarzalny jako osoba i opinia każdego uczestnika jest dla ciebie bardzo ważna
- wykorzystaj różne metody odwołujące się do kreatywności uczniów i pozwalające na swobodną ekspresję, np. gry, poezja i rysunek
- stwórz atmosferę relaksu i przyjaźni
- motywuj i zachęcaj grupę do działania
- bądź gotów do odpowiedzi na różne pytania, często wprowadzające w zakłopotanie
- zaakceptuj fakt, że być może nie więcej niż jedna lub dwie osoby będą gotowe do kontynuacji swoich działań po zakończeniu projektu
- kontynuuj pracę z zainteresowanymi ludźmi, włączaj ich w różne projekty i spotkania, udzielaj im informacji
- zrozum, że twój sposób postępowania z nimi będzie kształtował ich zachowanie, wyznawane przez nich wartości oraz to, w jaki sposób w przyszłości będą oni pracowali z innymi.

Ponadto nie zapominaj, że młodzi liderzy rówieśniczy mogą ci podsunąć wiele nowych pomysłów, które okażą się ważne podczas pisania przez ciebie propozycji projektu lub przygotowywania innego materiału.

Do przemyślenia

- Co uważasz za ważne podczas planowania programu edukacji rówieśniczej?
- W jaki sposób można zrównoważyć rozwój umiejętności i postaw?
- Dlaczego robisz to, co robisz?
- Czy potrafisz być elastyczny i wrażliwy?
- W jaki sposób możesz wspierać innych w realizacji ich pomysłów?
- Jaką atmosferę pracy chcesz zapewnić i w jaki sposób?
- Ustalanie potrzeb i zainteresowań grupy

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

I tak dobrnęliśmy do końca. Gratulujemy i witamy! Jest to oczywiście koniec początku – bo prawdziwa praca zaczyna się dopiero teraz: Musisz zastosować w praktyce to, czego się nauczyłeś. Masz wiedzę na temat przeszłości i wiesz, jak może wyglądać przyszłość, posiadasz punkty odniesienia uzyskane dzięki poznaniu teorii i przykładów jej zastosowania przez innych. Musisz teraz odpowiedzieć sobie na pytanie „Do czego czujesz się powołany?”

Mamy nadzieję, że dotarłeś do tego miejsca zainspirowany, że masz mnóstwo pomysłów i planów. Jak to często bywa w tego rodzaju pracy, być może masz tyle samo pytań, ile odpowiedzi. Wielu trenerów powie – to dobrze! Ważne jest, aby pamiętać, że zawsze powinienes mieć jakieś pytania. Jeśli ich nie masz, przestajesz się uczyć – a to oznacza klęskę!

Zamiast zniechęcać do działania (w jaki sposób mam dobrze wykonywać swoją pracę, jeśli nie mam wszystkich odpowiedzi?!), myśl ta mobilizuje do natychmiastowego podjęcia wysiłków. Jeśli nie ma ostatecznej odpowiedzi, czym jest życie, wszechświat czy cokolwiek (nawet obywatelstwo europejskie), nie ma sensu na nią czekać. Zanim się lepiej w niepewności przyszłości z energią i radością, przyjmując, że cokolwiek się zdarza w wyniku działania, po prostu się zdarza i nie ma sensu tego żałować. Jednocześnie, gdy zdarza się coś, z czego nie jesteś zadowolony, musisz wziąć za to odpowiedzialność i natychmiast przejść do dalszego działania.

Głównym elementem tej pracy jest spójność pomiędzy tym, co komunikujesz, a sposobem, w jaki to robisz. Jeśli pragniesz propagować uczestnictwo, szacunek i kreatywność i umieścić je w centrum swoich programów edukacyjnych, muszą one znaleźć odzwierciedlenie w stosowanych przez ciebie metodach oraz, co najważniejsze, w twoim własnym stosunku do ludzi, z którymi pracujesz. Rola edukatora na rzecz obywatelstwa europejskiego polega zarówno na rozwijaniu samego siebie, jak i na umożliwianiu rozwoju innym, uczeniu się nowych metod oraz przekonywaniu sponsorów, że twój projekt jest warty ich pieniędzy.

Mamy nadzieję, że edukacja na rzecz obywatelstwa europejskiego nie jest programem pozbawionym treści. Daje on bowiem możliwość połączenia pewnych fundamentalnych wartości ludzkich takich jak szacunek, kreatywność i miłość. Dzięki niemu w przyszłości na naszym kontynencie zapanuje pokój i sprawiedliwość oraz ekologicznie zrównoważony rozwój, a ty staniesz się partnerem narodów i wspólnot żyjących w innych częściach naszej planety. To praca, z której możemy być dumni.

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepty
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepty
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Wnioski

Albala-Bertrand L. (1997). *Five main criteria to approach citizenship education*.
http://www.itu.ch/ibe-cited/approach_criteria.html

Allport G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge Massachusetts, Addison-Wesley Pub. Co.

Arnot Madeleine and Dillabough Joanne (eds) (2000). *Challenging democracy: international perspectives on gender, education and citizenship*, Routledge, London.

Audigier F. (2000). *Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship*. Strasbourg, Council for cultural co-operation.

Baglin Jones E. and Jones N. (1992). *Education for Citizenship: ideas and perspectives for cross-curricular study*, Kogan Page, London.

Bahmueller C. (2000). Civil society and democracy reconsidered. In: Bahmueller and Patrick: *Principles and practices for education of democratic citizenship*. Center for Civic Education, Calabasas.

Baily Richard (ed) (2000). *Teaching Values and Citizenship Across the Curriculum*, Kogan Page, Stylus Publishers, London.

Beck John (1998). *Morality and citizenship in education*, Cassel, London.

Bell Gordon (1995). *Educating European Citizens – Citizenship Values and the European Dimension*, David Fulton Publishers, London.

Burbeles Nicholas C. and Torres, Carlos Alberto (eds.) (2000). *Globalization and Education: Critical Perspectives*, Routledge, New York and London.

Callan Eamonn (1997). *Creating citizens: political education and liberal democracy*, Clarendon Press, Oxford.

Chambers D. and Pullan B. eds (1992). *Venice: A Documentary History, 1450-1630*. Cambridge, Blackwell.

Council of Europe, Council for Cultural Co-operation (CDCC) (2000). Education for democratic citizenship project, *Jump into democratic citizenship*, poster prepared by Mark Taylor, Strasbourg.

Council of Europe, Council for Cultural Co-operation (CDCC) (2001). Education for democratic citizenship project, *Education for democratic citizenship: methods, practices and strategies: final report*, Strasbourg.

Council of Europe, Council for Cultural Co-operation (CDCC) (2000). project on Education for Democratic Citizenship: *Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship*, raport przygotowany przez Francois Audigiera, Strasbourg, Rada Europy.

Council of Europe (2000). *Pause for thought*. <http://www.ecri.coe.int/en/05/03/03/e05030323.htm>

Craft Maurice (1982). *Education for diversity: the challenge of cultural pluralism*, University of Nottingham, School of Education, Nottingham.

Craft Maurice (1984). *Education and cultural pluralism*, London, Falmer.

Curriculum and Quality Development Group (2000). W ramach Szkolenia dla młodzieży zorganizowanego przez Partnerstwo pomiędzy Radą Europy a Komisją Europejską, *Pilot Course on European Citizenship – Curriculum Principles*, Strasbourg.

Demaine Jack and Entwistle Harold, (1996). *Beyond communitarianism: citizenship, politics and education*, MacMillan, Basingstoke.

Historia Europy i obywatelstwa

Współczesne koncepcje obywatelstwa

Możliwy rozwój wydarzeń

Nasz schemat pojęciowy

Współczesne koncepcje kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Proponowana przez nas koncepcja kształcenia na rzecz obywatelstwa europejskiego

Scenariusze obywatelstwa – przykłady projektów

Bibliografia

**Historia Europy
i obywatelstwa**

Duerr Karlheinz (2000). *Strategies for learning democratic citizenship*, Strasbourg, Council of Europe.

Edwards L. (ed) (1994). *Education for democratic citizenship in Europe: new challenges for secondary education*, Lisse, Swets & Zeitlinger.

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

European Commission (1997). *Accomplishing Europe through education and training*, Office for official publications of the European communities, Luxembourg.

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

European Commission *Learning for Active Citizenship*, na stronie internetowej <http://europa.eu.int/comm/citizen/citiz-en.html/>, 27.02.02.

European Commission *Lifelong Learning: Making A European Area of Lifelong Learning a Reality*, na stronie internetowej <http://europa.eu.int/comm/education/life/index.html/>, 27.05.02

**Nasz schemat
pojęciowy**

European Commission (2001). *Biała Księga: nowe impulsy dla młodzieży europejskiej*. Bruksela.

European Youth Forum (2001). *Strategies and key objectives for a youth policy in the European Union*. Brussels.

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

Fennes H. and K. Hapgood (1997). *Intercultural learning in the classroom: crossing borders*, Cassel, London.

Ferry Jean Marc (1999). *European studies for democratic citizenship, A democratic culture that is plural and yet one: education and democratic citizenship in the context of a multiplicity of historical and cultural perceptions*.

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

Fogelman K. (1996). *Education for citizenship and the National Curriculum*.

Beyond communitarianism: citizenship, politics and education. **J. Demaine and H. Entwistle**. London, Macmillan.

Forbrig J. (2000). *Post-communist civil society: A suggestion for a theoretical framework*. *The Masaryk Journal*, Vol. 3, Issue 1.

Furlong Andy and Guidikova Irena (eds.) (2001). *Transitions of youth citizenship in Europe: culture, subculture and identity*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Gay P. (2002). *Liberalism*. Microsoft Encarta Online Encyclopaedia.

Gilbert R. (1996). *Identity, culture and environment: Education for citizenship for the 21st century*. In: Demaine J. and Entwistle H.: *Beyond communitarianism: Citizenship, politics and education*. London, Macmillan.

Gilbert R. (1992). *Citizenship, education and postmodernity*. *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 13, No. 1.

Gioliotto P. (ed) (1993). *Enseigner l'éducation civique à l'école*, Hachette éducation, Paris.

Guidikova Irena *La mondialisation de la culture de participation*, dans *Agora débats jeunesse*, n°. 19, l'Harmattan, 1er trimestre 2000.

Grenz S. (1996). *A Primer on Postmodernism*. Grand Rapids, Eerdmans Publishing Company.

Gross P. and Levitt N. (1994). *Higher Superstition. The academic left and its quarrels with science*. Baltimore, John Hopkins University Press.

Guarasci Richard and Cornwell Grant H. (1997). *Democratic Education in an age of difference – Redefining citizenship in higher education*, Jossey Bass Publishers, San Francisco.

Gundara Jagdish and Jacobs Sidney (eds) (2000). *Intercultural Europe: diversity and social policy*, Ashgate, Aldershot.

Bibliografia

-
- Habermas J.** (1994). *The structural transformation of the public sphere*. Oxford, Polity Press.
- Hale J.** (1977). *Renaissance Europe: Individual and Society 1480-1520*. Berkeley, University of California Press.
- Harpes Jean – Paul** (1999). *The conditions for the creation of a European democratic culture – summary of five reports prepared by experts for the CC – HER*, Strasbourg.
- Hayek F.** (1967). *Studies in philosophy, politics and economics*. London, Routledge.
- Heater D.** (1990). *Citizenship: The Civic Ideal in World History, Politics and Education*. London, Longman.
- Helve Helen and Wallace Claire** (2001). *Youth, Citizenship and Empowerment*, Ashgate Publishing, Hampshire.
- Hobhouse L. T.** (1911). *Liberalism*. New York, Oxford University Press.
- Hopken W.** (1994). *History, democratic values and tolerance in Europe: the experience of countries in democratic transition*. Sofia, Council of Europe Symposium.
- Ichilov O.** (1998). *Citizenship and citizenship education in a changing world*. London, The Woburg Press.
- International Project What Education for What Citizenship?**, (maj 2002). *Five main criteria to approach citizenship education*, dostępne na stronie internetowej <http://www3.itu.int/ibe-cited/inoeng90.html>.
- Jeffs Tony** *Informal education – conversation, democracy and learning*, 2nd edition, Routledge, London, 1998.
- Jeffs Tony** (1999). *Learning beyond the classroom – education for a changing world*, 2nd edition, Education Now Publishing Co-operative, Ticknal.
- Kaye A.** (1995). Computer supported collaborative learning. *Information technology and society*. **N. Heap, R. Thomas, G. Einon, R. Mason and H. Mackay**. London, SAGE.
- Kennedy Kerry J. (ed.)** (1997). *Citizenship, education and the modern state*, Falmer, London.
- Kymlicka W. and Norman W.** (1995). Return to the citizen: A survey of recent work on citizenship theory. In: Besner, R. ed.: *Theorizing Citizenship*. New York, State University of New York Press.
- Lagree Jean – Charles** *Introduction – Les jeunes dans la société multiculturelle*, in *Agora débats jeunesse*, n°. 22, l'Harmattan, 4e trimestre 2000.
- Larsen Magdalena (ed.)** (2000). *Speak Out! On European Citizenship*, Institute for Citizenship Education, London, (zobacz również [/www.citizen.org.uk/speakout/](http://www.citizen.org.uk/speakout/)).
- Lauritzen P.** (1998). *Auf dem Weg in die europäische Bürgergesellschaft: Herausforderungen für die politische Bildung*. Budapest/Bonn, IKAB.
- Leitch R. and Day C.** (2000). Action research and reflective practice: towards a holistic view. *Educational Action Research* 8(1): 179-193.
- Lynch James** *Education for citizenship in a multicultural society*, (1991). Cassell, London and New York.
- Maalouf A.** (1998). *Les identités meurtrières*, Éditions Grasset & Fasquelle, Paris.
- Marshall T.** (1973). *Class, citizenship and social development*. Chicago, University of Chicago Press.

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Bibliografia

**Historia Europy
i obywatelstwa**

Merry P. and Titley G. (1999). *Training methodologies: to know and transform Theatre of the Oppressed and youth*. <http://www.coe.fr/youth/english/Coyote/issue1/theatre.htm>

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

Microsoft (registered trademark) Encarta (registered trademark) Online Encyklopedia, Historii Edukacji, dostępne na stronie internetowej <http://encarta.msn.com/>, 2001.

Morin E. (1987). *Penser l'Europe*, Éditions Gallimard, Paris.

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

Mougniotte A. (1994). *Eduquer à la démocratie*, Ed. du Cerf, Paris.

Nie Norman H. et al (1996). *Education and democratic citizenship in America*, University of Chicago Press, Chicago and London.

**Nasz schemat
pojęciowy**

NZZ-Folio (2001). *Europa. Schwieriger Weg zur Einheit*. Zürich, Verlag NZZ-Folio.

Osler Audrey (2000). *Citizenship and democracy in schools: diversity, identity and equality*, Trentham, Stoke on Trent.

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

Osler Audrey (August 1997). *The contribution of community action programmes in the field of education, training and youth to the development of citizenship with a European dimension: final synthesis report*, University of Birmingham.

Osler Audrey Rathenow Hanns-Fred and Starkey Hugh (1995). *Teaching for citizenship in Europe*, Trentham Books, Stoke on Trent.

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

Partnership between the Council of Europe and the European Commission Training-Youth, *European Citizenship in Youth Work – A training course for youth workers and youth leaders on European Citizenship education in youth work*, report of the Pilot Training Course, EYCB, 21 października do 1 listopada 2001 r., przygotowany przez Arjen Bos (Engage! InterAct).

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Pearce Nick and Hallgarten Joe (2000). *Tomorrow's citizens: critical debates in citizenship and education*, IPPR, London.

Pettigrew T.F. (1986). The intergroup contact hypothesis reconsidered. *Contact and conflict in intergroup encounters*. **M. Hewstone and R. Brown**. Oxford, Basil Blackwell.

Bibliografia

Ravitch Diane and Viteritti Joseph P. (2001). *Making good citizens: education and civil society*, Yale University Press, New Haven and London.

Ross Alistair (ed.) (1999). *Young citizens in Europe*, CiCe, School of Education, University of North London.

Rubenstein David and Stoneman Colin (eds.) (1973). *Education for democracy*, 2nd edition, Penguin, Harmondsworth (Middlesex).

Ryba R. (1995). *Developing a European dimension in the curriculum educating European citizens: citizenship values and the European dimension*, David Fulton Publishers, London.

Smith Mark K. *Communitarianism*, dostępne na stronie internetowej www.infed.org/biblio/communitarianism.htm, styczeń 2001.

Smith Mark K. *Education for Democracy*, dostępne na stronie internetowej www.infed.org/biblio/d-dem.htm, 2001.

Schmitter P. (1997). Civil Society East and West. In: Diamond, L. et al eds: *Consolidating the Third Wave Democracies*. Baltimore, Johns Hopkins University Press.

- Scurati C.** (1995). From inter-cultural education to teacher preparation: an Italian view in a multi-cultural perspective. *Educating European citizens: citizenship values and the European dimension*. G. H. Bell. London, David Fulton Publishers.
- Slater N.** (2000). Hands that do dishes. *The Observer Magazine*. 22nd October 2000: 50-55.
- Spiegel Special** (2002). *Experiment Europa. Ein Kontinent macht Geschichte*. Hamburg, Spiegel Verlag.
- Straker A.** (2001). *Pushing at the Limits: Reconstructing Cross-Cultural Exchange in Education*. Unpublished PhD thesis, The University of Newcastle upon Tyne
- Talbot M.** (1995). *Active citizenship : training for equal opportunity to participate*, Network Educational Press, Stafford.
- Taylor M.** (2001). *Jump into Education for Democratic Citizenship*, Strasbourg.
- Turner David and Barker Patricia** (2000). *Activities for teaching citizenship in Secondary schools*, Kogan Page, London.
- Turner David and Barker Patricia** (2000). *Developing citizenship in Secondary schools*, Kogan Page, London.
- Ullmann W.** (1967). The Rebirth of the Citizen on the Eve of the Renaissance Period. In: Lewis, A. ed: *Aspects of the Renaissance*. Austin, University of Texas Press.
- United Nations Publications** (2000). *Life Chances and Livelihoods* (2000), Geneva.
- United States of America Department of Education** (2000). *Evaluation primers (1-5)*.
<http://www.ed.gov/offices/OUS/eval/primer1.html>
- Vink C.** (1999). *Giving credit: certification and assessment of non-formal education*.
<http://www.coe.fr/youth/english/Coyote/issue1/credit.htm>
- Webber Stephen and Liikanen Ilkka** (2001). *Education and civic culture in post-communist countries*, Palgrave, Basingstone, Hampshire and New York.
- Wilber K.** (2000). *A Theory of Everything*, Dublin, Gateway.
- Wimberley J.** (1999). *Civil society and the reformation of higher education in central and eastern Europe: Perspectives from the Council of Europe*. Strasbourg.
- Woolf F.** (1999). *Partnerships for learning: a guide to evaluating arts education projects*. London, Regional Arts Boards and the Arts Council of England.
- Youth in Action**, No. 65 *Education for citizenship*, Autumn 1998, pp.2 – 3

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

Bibliografia

Odwiedzone strony według rozdziałów

Skąd pochodzimy? Historia Europy i obywatelstwa

<http://www.globalfindata.com/frameset.php3?location=/gh/index.html> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.euromaths.jyu.fi/money1.html> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.labyrinth.net.au/~saul/history/money.html> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.universalrights.net/main/histof.htm> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/rightsof.htm> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.lkwdpl.org/wihohio/figures.htm> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.fordham.edu/halsall/ancient/asbook.html> Strona odwiedzona 3 czerwca, 2002 r.

<http://ancienthistory.about.com/> Strona odwiedzona 3 czerwca 2002 r.

<http://plato.evansville.edu/public/burnet/> Strona odwiedzona 3 czerwca 2002 r.

<http://www.wsu.edu/~dee/GREECE/GREECE.HTM> Strona odwiedzona 3 czerwca 2002 r.

<http://www.wsu.edu/~dee/ROME/ROME.HTM> Strona odwiedzona 3 czerwca 2002 r.

<http://sophies-world.com/SophieText/aristotle.htm> Strona odwiedzona 3 czerwca 2002 r.

http://home.earthlink.net/~pdistan/howp_2.html Strona odwiedzona 3 czerwca 2002 r.

<http://www.historyguide.org/earlymod/lecture1c.html> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.oir.ucf.edu/wm/paint/glo/renaissance/> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.bartleby.com/65/ci/citystat.html> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.crs4.it/Ars/arshtml/arstitle.html> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.wsu.edu/~dee/ENLIGHT/ENLIGHT.HTM> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

<http://mars.wnec.edu/~grempel/courses/wc2/lectures/enlightenment.html> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

http://www.wsu.edu/~brians/hum_303/enlightenment.html Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

<http://europeanhistory.about.com/cs/enlightenment/> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

http://home.earthlink.net/~pdistan/howp_7.html Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

<http://www.worldlib.org> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

<http://www.turnleft.com/liberal.html> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

<http://www.lymec.org> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Adresy stron
internetowych**

**Historia Europy
i obywatelstwa**

<http://www.utm.edu/research/iep/l/locke.htm> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

<http://www.utm.edu/research/iep/m/milljs.htm> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

http://www.britannica.com/heritage/article?content_id=1374 Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

http://www.britannica.com/history/euro/1/2_2.html Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

<http://www.wsu.edu/~dee/REV/> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

<http://chnm.gmu.edu/revolution/browse/texts/> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

**Nasz schemat
pojęciowy**

<http://www.thehistorychannel.co.uk/classroom/gcse/rus2.htm> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

<http://www.bbc.co.uk/education/modern/russia/russifla.htm> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

<http://www.pbs.org/ktca/liberty/> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

<http://www.historyplace.com/unitedstates/revolution/> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

<http://revolution.h-net.msu.edu/> Strona odwiedzona 27 maja 2002 r.

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

<http://eycb.coe.int/eycbwwwroot/hre/index.asp> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.un.org/works/humanrights/humanrights1.html> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.un.org/Overview/rights.html> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.unhchr.ch/> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

<http://www.echr.coe.int/> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://conventions.coe.int/treaty/en/WhatYouWant.asp?NT=005> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.un.org/womenwatch/> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

**Adresy stron
internetowych**

<http://www.lkwdp.org/wihohio/figures.htm> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.unifem.undp.org/> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.un-instraw.org/> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.ilo.org/public/english/bureau/gender/> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.feminist.org/> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://www.historyguide.org/europe/lecture16.html> Strona odwiedzona 2 lipca 2002 r.

<http://conventions.coe.int/treaty/en/Summaries/Html/005.htm> Strona odwiedzona 25 maja 2002 r.

<http://www.counterbalance.org/gengloss/postm-body.html> Strona odwiedzona 3 czerwca 2002 r.

<http://csf.colorado.edu/forums/femisa/feb96/0042.html> Strona odwiedzona 13 czerwca 2002 r.

„Powrót obywatela” Współczesne koncepcje obywatelstwa

<http://www.ibe.unesco.org/International/Databanks/Dossiers/mainfram.htm> Strona odwiedzona 5 lipca 2002 r.

Zasoby elektroniczne zawierające dalsze informacje

http://www.eun.org/eun.org2/eun/subdesc_myEurope.cfm?sub_id=130&language=en

Strona ta prezentuje przykłady zajęć, projektów otwartych i innych zasobów dotyczących kwestii pokoju, współpracy międzynarodowej, środowiska i demokracji.

<http://www.politeia.net/>

Sieć na rzecz obywatelstwa i demokracji w Europie jest organizacją wirtualną tworzoną przez ponad 1500 osób i instytucji prowadzących działalność w dziedzinie edukacji obywatelskiej i politycznej, pragnących współpracować na poziomie europejskim.

<http://www.citizensconnection.net/home-page/about-us.vdf>

Citizens Connection jest największą stroną w Wielkiej Brytanii przeznaczoną dla aktywnych obywateli. Zawiera wiele porad dla osób, które pragną wprowadzać zmiany.

<http://europa.eu.int/comm/education/connect/uk-002.html>

Spółeczność miejsca oferująca możliwość kreatywnej pracy edukacyjnej i debatę na temat obywatelstwa, kreatywności, zmiany i zrównoważonego rozwoju naszych miast. Zachęca do wymiany pomysłów i inicjatyw poprzez serie warsztatów; pakiet materiałów do wykorzystania przez nauczycieli i pracowników społecznych oraz stronę internetową.

<http://www.curriculum.edu.au/democracy/>

Strona australijska stworzona dla Australijskiego Departamentu Edukacji, Nauki i Szkolenia – The Commonwealth Department of Education, Science and Training (DEST)

<http://www.bbc.co.uk/education/schools/getinvolved/>

Strona edukacyjna BBC – historia aktywnego udziału. Nie siedź, przyłącz się!

<http://oxfam.org.uk/coolplanet/teachers/globciti/globciti.htm>

Bogata strona Oxfam dotycząca międzynarodowego obywatelstwa. Opracowany we współpracy z nauczycielami i innymi osobami zajmującymi się kształceniem program opiera się na istniejącej „dobrej praktyce” i zaleca wiedzę, umiejętności, wartości i postawy, do których uprawnieni są młodzi ludzie, niezbędne im do rozwoju jako obywatelom świata.

<http://www.europe4you.net/index.htm>

Strona promująca uczestnictwo w Europie.

<http://www.globalschoolhouse.com/>

Amerykańska strona Global School Net jest liderem w uczeniu się poprzez współpracę. Dajemy nauczycielom możliwość komunikacji i cieszenia się ze wspólnych doświadczeń edukacyjnych w internecie.

<http://homepages.ed.ac.uk/calarks/arks/materials.html>

Elektroniczne pakiety materiałów edukacyjnych.

<http://www.britishcouncil.org.uk/education/resource/europe/ercinfo10.htm>

European Resource Centres for Schools and Colleges (ERCs) zostały powołane w celu dostarczania informacji sektorowi edukacyjnemu. Istnieje kilka stron internetowych dostarczających użytecznych informacji dla nauczycieli i studentów geografii: obywatelstwo ogólne; demokracja; różnorodność i tożsamość; prawa człowieka; równość szans; zwalczanie rasizmu; media; prawo; prawa obywateli; praca i zatrudnienie; prawa konsumenta; UE i świat; środowisko; szkolnictwo. Istnieją również inne strony internetowe, które mogą zainteresować uczniów i nauczycieli. Można się do nich dostać poprzez indeks odnośników.

**Historia Europy
i obywatelstwa**

**Współczesne
koncepcje
obywatelstwa**

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

**Nasz schemat
pojęciowy**

**Współczesne
koncepcje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Adresy stron
internetowych**

**Historia Europy
i obywatelstwa**

<http://www.ibe.unesco.org/sitemap.htm>
Bogate międzynarodowe źródło informacji o edukacji.

**Współczesne
konceptje
obywatelstwa**

<http://www.infed.org/>
*Encyklopedia edukacji incydentalnej.
Główni myśliciele, teorie i tematy związane z edukacją incydentalną i uczeniem się przez całe życie.*

**Możliwy rozwój
wydarzeń**

<http://www.csv.org.uk/>
Brytyjska organizacja charytatywna działająca na rzecz umożliwienia ludziom aktywnego uczestnictwa w swoich społecznościach poprzez wolontariat, szkolenie i edukację.

**Nasz schemat
pojęciowy**

<http://www.citizen.org.uk/>
Zwalczanie apatii, stymulowanie debat, promocja świadomości, wspieranie edukacji, zachęcanie do aktywnego obywatelstwa. Instytut Obywatelstwa jest niezależną organizacją charytatywną. Naszym celem jest promocja świadomego, aktywnego obywatelstwa i większego udziału w demokracji i społeczeństwie poprzez połączenie projektów skierowanych do wspólnot, badań, edukacji oraz dyskusji i debat.

**Współczesne
konceptje
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

<http://www.citizen21.org.uk/>
Internetowe zasoby dla osób zajmujących się edukacją.

**Proponowana
przez nas koncepcja
kształcenia na
rzecz obywatelstwa
europejskiego**

<http://www.training-youth.net/tkits.htm>
Wszystkie pakiety szkoleniowe dostępne on-line.

http://europa.eu.int/comm/education/index_en.html
Strona Komisji Europejskiej poświęcona edukacji.

<http://www.un.org/Pubs/CyberSchoolBus/>
Globalny Projekt Nauczania i Uczenia się ONZ.

**Scenariusze
obywatelstwa
– przykłady
projektów**

**Adresy stron
internetowych**

O autorach

Miguel Angel García López jest trenerem free-lancerem. Pochodzi z Hiszpanii, mieszka w Niemczech. Od roku 1998 pracuje dla instytucji europejskich, organizacji pozarządowych i prywatnych przedsiębiorstw w całej Europie. Współpracuje również z wydziałem socjologii Uniwersytetu w Osnabruck oraz z hiszpańskimi wydawnictwami. Jego motto brzmi „stworzyć zespół”. Wierzy, że człowiek ma potrzebę pracy w zespole.

rmbercia@aol.com

Andreas Karsten mieszka w Niemczech, pracuje jako trener free-lancer i konsultant dla krajowych i międzynarodowych organizacji pozarządowych, fundacji, partii politycznych i przedsiębiorstw. Współpracuje też jako dziennikarz i jest młodszym partnerem w firmie trenerskiej. Wyznaje zasadę, że uczymy się przez całe życie. Obecnie pracuje nad skomplikowaną sztuką sieciowego myślenia.

lolo@devilarts.de

Peter Merry – ekolog. Partner w Engage! InterAct, pracuje nad procesami zmian i rozwoju w różnych kontekstach. W swojej pracy stara się połączyć rozwój Self (siebie samego), Relationships (związków) i Systems (systemów) w ewolucyjnym kontekście naszej obecnej rzeczywistości globalnej. Obejmuje to uczenie międzykulturowe, transformację konfliktu, dynamikę grupy, rozwój organizacji, globalne zarządzanie i przetrwanie.

peter@engage.nu

Yael Ohana pracuje jako doradca edukacyjny w Europejskim Centrum Młodzieży w Strasbourgu. Przygotowuje i prowadzi programy trenerskie dla młodych liderów i pracowników funkcjonujących na poziomie europejskim. Jednym z obszarów jej specjalizacji są treningi dla liderów grup mniejszościowych. Uczy ich, jak umożliwiać młodym wyborcom pełne uczestnictwo w życiu społecznym i politycznym. Głównie interesuje ją rozwijanie nowych programów trenerskich i edukacji nieformalnej dla młodych.

yael.ohana@coe.int

Alison Straker specjalistka edukacji aktywnie poszukująca możliwości rozwoju dialogu między teorią i praktyką. Badania w ramach pracy doktorskiej pozwoliły jej połączyć odwieczne zainteresowanie uczeniem się międzykulturowym z głębszym teoretycznym zaangażowaniem w dziedzinie edukacji, komunikacji i współczesnego społeczeństwa.

alistraker@hotmail.com

W BUDOWIE...

OBYWATELSTWO, MŁODZIEŻ I EUROPA

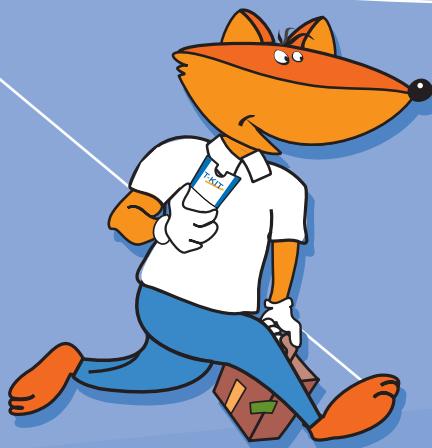
PAKIET SZKOLENIOWY NR 7

W ROKU 1998 RADA EUROPY I KOMISJA EUROPEJSKA POSTANOWIŁY PODJĄĆ WSPÓLNE DZIAŁANIA W DZIEDZINIE SZKOLENIA EUROPEJSKICH PRACOWNIKÓW MŁODZIEŻOWYCH I W ZWIĄZKU Z TYM WYSTĄPIŁY Z INICJATYWĄ PODPISANIA POROZUMIENIA PARTNERSKIEGO. CELEM TEGO POROZUMIENIA, OKREŚLONYM W SZEREGU UMÓW, JEST „PROMOWANIE POSTAWY AKTYWNEGO OBYWATELA EUROPY ORAZ IDEI SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO POPRZECZ STYMULOWANIE SZKOLEŃ DLA LIDERÓW MŁODZIEŻOWYCH I PRACOWNIKÓW MŁODZIEŻOWYCH W WYMIARZE EUROPEJSKIM”.

WSPÓŁPRACA TYCH DWÓCH INSTYTUCJI OBEJMUJE WIELE DZIAŁAŃ I PUBLIKACJI ORAZ OPRACOWYWANIE NARZĘDZI WSPIERAJĄCYCH DALSZĄ WSPÓŁPRACĘ W RAMACH SIECI.

PROGRAM PARTNERSTWA OPIERA SIĘ NA TRZECH GŁÓWNYCH KOMPONENTACH, KTÓRYMI SĄ: OFERTA SZKOLENIOWA (DŁUGOTERMINOWE SZKOLENIE SZKOLENIOWCÓW/TRENERÓW I SZKOLENIE W ZAKRESIE PROBLEMATYKI OBYWATELSTWA EUROPEJSKIEGO), PUBLIKACJE (MATERIAŁY SZKOLENIOWE I CZASOPISMO ZARÓWNO W WERSJI DRUKOWANEJ, JAK I ELEKTRONICZNEJ) ORAZ NARZĘDZIA SŁUŻĄCE WSPÓŁPRACY W RAMACH SIECI (ZESPÓŁ SZKOLENIOWCÓW I MOŻLIWOŚCI WYMIANY). OSTATECZNYM CELEM JEST PODNIESIENIE POZIOMU SZKOLENIA PRACOWNIKÓW MŁODZIEŻOWYCH NA SZCZEBŁU EUROPEJSKIM I OKREŚLENIE JAKOŚCIOWYCH KRYTERIÓW DLA TAKICH SZKOLEŃ.

Komisja Europejska

Rada Europy

Publikacja została sfinansowana ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu oraz ze środków Wspólnoty Europejskiej w ramach Programu MŁODZIEŻ

FUNDACJA ROZWOJU SYSTEMU EDUKACJI

Narodowa Agencja Programu MŁODZIEŻ

ul. Mokotowska 43

00-551 Warszawa

tel. 0-22 622 37 06; 628 60 14

fax: 0-22 622 37 08; 628 60 17

youth@youth.org.pl; www.youth.org.pl

ISBN 83-60058-00-8